T.C.

ORDU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

EVRİM TEORİSİ ATEİZM İLİŞKİSİ RİCHARD DAWKİNS ÖRNEĞİ

YAZAR

ENES BAŞIBÜYÜK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. HASAN TANRIVERDİ

ORDU- 2023

TEZ KABUL SAYFASI

Enes BAŞIBÜYÜK tarafından hazırlanan **"EVRİM TEORİSİ ATEİZM İLİŞKİSİ, RİCHARD DAWKİNS ÖRNEĞİ"** başlıklı bu çalışma **25.01.2023** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **YÜKSEK LİSANS tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan	Do. Dr. Mustafa ÇAKMAK Giresun Üniv. / İlahiyat Fakültesi	İmza
Üye	Do. Dr. Sait KAR Ordu Üniv. / İlahiyat Fakültesi	İmza
Üye	Doç. Dr. Hasan TANRIVERDİ Ordu Üniv. / İlahiyat Fakültesi	İmza

ETİK BEYANI

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Enes BAŞIBÜYÜK

ÖZET

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ YÜKSEK LİSANS TEZİ
EVRİM TEORİSİ ATEİZM İLİŞKİSİ, RİCHARD DAWKİNS ÖRNEĞİ
ENES BAŞIBÜYÜK

Bilimsel teoriler genellikle bilimsel sınırlar içerisinde ele alınırlar. Ancak bazı teoriler bilimin sınırlarının dışına çıkarak insanlığın düşünme biçimine etki etmiştir. Ortaya atıldığı ilk günlerden itibaren kamuoyu nezdinde büyük bir ilgi kazanan evrim teorisi de bunlardan biridir. Charles Darwin, teoriyi ortaya koymadan evvel içinde bulunduğu toplumun genel inanışlarına aykırı olacağı endişesine kapılmış bu yüzden teorisini yazdıktan sonra, üzerinden yirmi küsur yıl geçince yayınlamaya karar vermiştir. Onun bu çekingenliğinin arkasında teoriye bugün bile gelmeye devam eden tepkiler yatmaktadır.

Ancak evrim teorisine gelen tepkilerin nedenini anlamak için teorinin iddialarının doğru anlaşılması gerekmektedir. Zira teori, kötümser düşüncelerle ortaya atılmış bir komplo veya Tanrı aleyhine sunulmuş geçersiz iddialar topluluğu değildir. Bunun yerine doğaya ilişkin gözlemler yapan bir doğa bilimcisinin, sistematik şekilde yapılmış gözlemlerini sunar. Farklı bilim dallarında bu teori ele alınmış ve Darwin'in ortaya koyduğu hipotezler test edilmiştir. Bazı beklentilerin aksine evrim teorisi, pek çok hipotezden başarıyla doğrulanarak çıkmıştır. Bu durum teoriyi kötümser bir dünya görüşü olmanın dışına çıkararak onun doğaya ilişkin yaptığı açıklamalarını ciddi şekilde ele alınması gerektirmektedir.

Bir teoriye hakkında yeterli delil olup olmadığı açısından bakmak, bilimsel açıdan en doğru yaklaşımdır. Ancak bilimsel teoriler her zaman bu nazariye ile ele alınmazlar. Bunun yerine herhangi bir felsefi görüşün lehinde veya aleyhinde ele alınıp kendi mecralarından kopartılarak yorumlanabilirler. Evrim teorisi bilimsel bağlamından koparılarak çeşitli felsefî doktrinlerin kabullerine göre yorumlanan en çarpıcı teorilerden biri olmuştur. Biyolog kimliğiyle teori üzerine çok sayıda eser kaleme alan Richard Dawkins, teoriyi yorumlama konusunda bilimsel tarafsızlık sergileyememiştir. O, kendi dünya görüşünü haklı çıkarma adına evrimin natüralist yorumunu sunarak Tanrı veya metafizik söylemlerin tümüne kapıları kapatmayı seçmiştir. Bu anlamda evrim, artık sadece bir teori olarak kalmayıp felsefi bir görüşü dikte etmenin aracına dönüşmüştür. Bu araştırmamızda evrim teorisi, Dawkins'in penceresinden sunularak onun ateizm ile olan ilişkisine ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Evrim Teorisi, Doğal Seçilim, Ateizm, Dawkins, Darwin.

ABSTRACT

PHİLOSOPHY AND RELİGİOUS SCİENCES MASTER'S THESİS

RELATIONSHIP BETWEEN EVOLUTİON AND ATHEİSM:

INSTANCE OF RİCHARD DAWKİNS

ENES BAŞIBÜYÜK

Scientific theories are generally considered within scientific boundaries. However, some theories have gone beyond the limits of science and have influenced the way of thinking of humanity. One of these is the theory of evolution, which has gained a lot of attention from the public since the first days of its introduction. Before presenting the theory, Charles Darwin was concerned that it would contradict the general beliefs of the society he lived in, so after writing his theory, he decided to publish it twenty-odd years later. Behind his shyness lies the reactions to the theory that continue to come even today.

However, in order to understand the reasons for the reactions to the theory of evolution, the claims of the theory must be understood correctly. For theory is not a conspiracy with pessimistic thoughts or a collection of invalid claims against God. Instead, it presents the systematic observations of a naturalist who makes observations about nature. This theory has been discussed in different branches of science and Darwin's hypotheses have been tested. Contrary to some expectations, the theory of evolution has been successfully confirmed by many hypotheses. This situation takes the theory out of being a pessimistic worldview and requires serious consideration of its explanations about nature.

It is the most scientifically correct approach to look at a theory in terms of whether there is sufficient evidence about it. However, scientific theories are not always handled with this theory. Instead, they can be interpreted for or against any worldview and cut off from their own environment. The theory of evolution has been one of the most striking theories that has been detached from its scientific context and interpreted according to the acceptances of various philosophical doctrines. Richard Dawkins, who wrote many works on theory as a biologist, could not display scientific impartiality in interpreting the theory. He has chosen to close the door to all discourses of God or metaphysics by presenting a naturalistic interpretation of evolution in order to justify his worldview. In this sense, evolution is no longer just a theory, but a tool for dictating a philosophical view. In this research, the theory of evolution will be presented from Dawkins' perspective, and it will be tried to shed light on its relationship with atheism.

Keywords: The Theory of Evolution, Natural Selection, Atheism, Dawkins, Darwin.

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın konusu, deneysel çalışmaların yönlendirilmesi, sonuçların değerlendirilmesi ve yazımı aşamasında yol gösterici ve destekleyici olarak yanımda olan sevgili eşim Sinem BAŞIBÜYÜK'e, teknik ve içerik anlamda yönlendirmeleriyle istifade ettiğim arkadaşım Burak ERZEM'e ve yapmış olduğu katkılarından dolayı tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Hasan TANRIVERDİ hocama teşekkür ederim.

Enes BAŞIBÜYÜK

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR DİZİNİ

C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
ts	: Tarihsiz
vb.	: Ve Benzeri

1. GİRİŞ

Evrim teorisi ortaya atıldığı günden beri farklı okumalara ve yorumlamalara tabi tutulmuştur. Teori, esasında biyoloji ve antropolojinin inceleme alanı içerisindedir. Temelde tüm canlıların ortak bir atadan evrimleşerek var olduğunu öne sürerek bu iddiasını bazı mekanizmalarla açıklamaya çalışmıştır. Ancak evrim teorisinin bir canlının nasıl evrimleştiğini açıklamaya çalışırken yaptığı izah, teorinin çizdiği kavramsal çerçeveyle sınırlı kalmamıştır. Teorinin iddia ettiği önermeler sosyal disiplinlere de konu olmuş ve burada farklı yorumlamalara tabi tutulmuştur. Bu disiplinler içerisinde en önemli yorumlamalardan biri konunun felsefi olarak ele alınmasıyla beraber din felsefesi alanında gerçekleşmiştir. Biyoloji ve antropoloji biliminin sahasına ait olan evrimin ana mecrasından alınarak din felsefesi sahasında konuşulmaya başlanmasının tarihi, teorinin doğduğu yıllara kadar götürülebilir. Bu yıllardan itibaren pek çok düşünür evrim teorisinin sonuçlarını teolojik düzlemde ele almaya çalışmıştır. Bu düşünürlerden günümüzdeki en güçlü örneklerinden biri evrimsel biyolog Richard Dawkins'tir (d. 26 Mart 1941). Dawkins, evrim teorisini ve öne sürdüğü mekanizmalarını yorumlamış ve evrimin doğuracağı sonuçların ateizme dayanak oluşturduğunu iddia etmiştir.

Her felsefi düşünce gibi ateizmin de farklı dayanak ve iddiaları vardır. Evrim teorisinin ateizme konu olması diğer düşünce sistemlerinde olduğu gibi ateizm için de yeni sayılabilecek bir durumdur. Bu bakımdan evrimin dinin sahasına giren bir iddiayla gündeme gelebilmesi belli varsayım ve kabullerle mümkün olacaktır. Ateizmin evrim teorisinden kendisine düşeni alma girişiminde de belli kabuller gereklidir. İlk etapta evrim teorisinin iddialarının bizi ateizm veya teizm gibi bir düşünceye ulaştırması beklenmese de bunun nasıl yapıldığı ilginç bir konudur. Bu bakımdan ilk olarak evrim teorisinin ne olduğunu açıklamak gerekli görülmüştür.

Araştırmamızın giriş bölümünde Evrim ve Ateizm kavramları üzerinde durulmaktadır. Bu kavramların sunumu yapılırken literatürde geçen açıklamaların yanında Dawkins'in evrim teorisine nasıl yaklaştığı incelenmiştir. Böylece araştırmamızın konusu olan evrim-ateizm ilişkisinin hangi dayanaklar üzerine kurulduğu açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır.

Birinci bölüm evrim teorisinin çalışma sistemi ile ilgilidir. Bu bölümde evrimin doğru tabirle nasıl çalıştığı açıklığa kavuşturulmak istenmiştir. Bu bakımdan doğal ve birikimli

seçilim kavramları açıklığa açıklanmış, canlı organizmaların hangi aşamalardan geçtiği gösterilmeye çalışılmıştır. Yine mutasyon, tesadüf, tasarım gibi evrim teorisi için tartışmaları olan kavramlara ışık tutulmuş, her bir kavramın evrim teorisinin doğru anlaşılmasındaki yeri açıklanmıştır. Evrim teorisinin çalışma ilkeleri ve temel kavramları açıklığa kavuşturulduktan sonra teorinin iddiaları gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde Dawkins'in Tanrı lehine ileri sürülen kanıtlar hakkındaki değerlendirmelerine yer verilecektir. O, Tanrı lehine ileri sürülen kanıtların geçersiz olduğunu ve Tanrı açıklaması yerine neden evrimin konulması gerektiğini açıklamaya çalışmıştır. Bu bölüm aynı zamanda Dawkins'in kendi ateist paradigmasına sadık kalarak Tanrı'nın varlığının neden mümkün olmayacağını temellendirmeye çalıştığı bölümdür.

Sonuç bölümünde Dawkins'in iddialarının dayanakları ele alınmıştır. Dawkins'in bilimin sınırları içerisinde ne kadar kaldığı, bilimsel alan dışında yaptığı yorumların hakikat olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konuları özet halinde sunulmuştur. Böylece evrim ateizm ilişkisinin hangi açıdan kurulabildiği konusu aydınlatılmaya çalışılmıştır.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Evrim teorisi, 18. yüzyılda Charles Darwin tarafından ortaya konulmadan evvel farklı biçimlerde bilim dünyasına konu olmuştur. Ancak başlangıçta teorisini ortaya koymakta çekinik davranan Darwin tarafından bilim camiasına sunulduğunda, kendisinden önce sunulmuş farklı versiyonlarından daha faza itibar görmüş, aynı oranda da eleştirilere maruz kalmıştır. Darwin'in teorisini ayrıcalıklı kılan yönü, onun doğaya ilişkin yaptığı gözlemlerini sunuş biçiminde saklı olduğu gibi, üzerinden yüz elli küsur yıl geçmiş olmasına rağmen gittikçe artan bir şekilde kendi lehine delil kazanması da gösterilebilir. Bugün evrim denilince Darwin'den önce ortaya konulan teorileri değil, Darwin'inin seçilime dayalı teorisi akla gelmektedir. Bu teori onun ortaya attığı ilke ile yorumlanacak olunursa, teorisinin hatalı olması durumunda şimdiye dek itibar göremeyeceği için elenmesi gerekirdi. Ancak bu teorinin hala ayakta ve gün geçtikçe güç kazanmasının ardındaki sır, yaşama dair yaptığı gözleminde saklıdır. Bu sır, hayata uyum sağlayanların hayatta kaldığı, uyum sağlayamayanların ise elenmesi üzerinedir.

Öte taraftan din felsefesinin en önemli sorunu olan Tanrı'nın varlığı meselesi, lehine veya alehine ileri süren argümanlarla güncelliğini korumaktadır. Din felsefesi Tanrı'nın varlığı

lehine ortaya konulan argümanlarla, onun varlığı aleyhine sunulan argümanları hep beraber ele alarak, bir sonuca varmaya çalışmaktadır. Din felsefesinin bu çabası, bilimsel gelişmelerden bağımsız olarak okunamaz. İnsanlığın düşünce dünyasındaki her yeni gelişme, din felsefesine de konu olmakta ve bu en temel sorular etrafında örgütlenmektedir: Tanrı var mıdır? Tanrı diye bir gerçeklik varsa onunla olan iletişim nasıl olmalıdır? Tanrı diye bir gerçeklik yoksa, bütün bu varlığın ve varlığın arkasındaki düzenin açıklaması ne olmalıdır?

Argümanlarını Tanrı'nın varlığı aleyhine konumlandırmaya çalışan ateizm için her yeni bilimsel gelişme, Tanrı'nın yokluğunu kanıtlamak için kullanılabilir. Ateistler için bunun anlamı, bilimsel gelişmeler güç kazandıkça insanların Tanrı gibi bir varlığa ihtiyaç duymadan varlığı açıklayacakları varsayımıdır. Ateizme göre Tanrı kavramı arkaik bir varlığı işaret eder. Esasen gelişmemiş insan beyninin hüsnü kuruntusu olan Tanrı fikri, evrim teorisinin ortaya konulmasıyla beraber kendi lehine en güçlü delilini yitirmiştir. Bu argümanın en güçlü savunucularından birisi de Richard Dawkins'tir. Dawkins'in ateizmi temellendirme yaklaşımında evrim teorisi büyük bir öneme sahiptir. Ona göre, Darwin sayesinde insanlık Tanrı'nın ve dinlerin hegemonyasından kurtulmuştur. Evrim sayesinde bilim, insanlığı karanlıktan aydınlığa kavuşturmak için tüm görkemiyle yeniden inşa olmuştur. Darwin gelene dek en işlek zihinler bile Tanrı fikrine düşmekten kurtulamamıştır. Artık dinlerin ışığı sönerken bilimin şafağında insanlık bu yepyeni parlak fikirle yeni bir medeniyet kuracaktır.

Ancak gerçekte Dawkins'in ateizmin zaferi olarak yorumladığı evrim teorisinin ateist felsefeye ne denli katkı sunduğu tartışmalı bir konudur. En nihayetinde biyolog kimliği ile ortaya çıkan Dawkins, birden bire ateizmin en güçlü savunucularından biri olmuştur. Onun ateist görüşü klasik ateizmden ayrılarak yeni ateizm adı altında farklı bir sunuma kavuşmuştur. Bu yeni ateist yorumda dinler, Tanrı, kutsal kitap gibi kavramlar son derece tehlikeli düşmanlardır. İnsanlığın özgürlüğü ve salahiyeti için tüm bu kavramlar ortadan kaldırılmalı ve yeni bir medeniyet kurulmalıdır. Tüm bu ütopyanın inşasında Darwin'in evrim teorisi önemli bir kilometre taşıdır.

Evrim teorisi bu bağlamda ele alındığında ateistler için yeni bir dönemin müjdecisi gibi görünebilir. Ancak gerçekten de evrim teorisinin ateizm için bu şekilde bir veri sağlayıp sağlayamayacağı tartışma konusudur. Bu araştırmada evrim teorisi ile ateizm ilişkisi

üzerine odaklanarak bu ikilinin ilişkisine ışık tutulmaya çalışılmıştır. Bu alanda hatırı sayılır söz hakkına sahip olmuş Dawkins'in evrim teorisini sunuş şekli irdelenmiş ve iddiaları felsefi olarak kritik edilmiştir. Bu çalışmayla evrim teorisinden ateist argümanlara geçişte ortaya konacak iddiaların din felsefesi zaviyesinden ele alınması sayesinde en temel soru olan Tanrı'nın varlığı veya yokluğu konusuna yeni bir bakış açısı kazandırılmak istenmiştir.

1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Evrim teorisinin ateizm ile olan ilişkisi düşünce tarihi açısından yeni sayılmayacak bir konudur. Her ne kadar evrim, Darwin'in doğal seçilim temelli açıklamasıyla büyük yankılar uyandırmış olsa da ondan önce uzun bir tarihsel geçmişe sahiptir.[1] Ancak evrim 18. yüzyıla dek güçlü bir argüman ile sunulmamış, bunun yerine daha cılız versiyonlarıyla gündemde olmuştur. Teorinin din ile hesaplaşmaya girdiği asıl tarih Darwin'in doğal seleksiyon tezini sunduğu tarihe tekabül eder. Darwin'den itibaren özellikle dini gruplar tarafından eleştiriler alan evrim teorisi, bilimsel ilerlemelerle beraber gittikçe güç kazanmış, bugünkü yerini alabilmiştir. Dindar kesimlerin evrim teorisi karşısında muhalif olmalarının en temel nedeni başta insan olmak üzere tüm yaratıkların varlığının gerekçesi olarak Tanrı'yı görmeleridir. Teori ortaya konulduğunda Tanrı'nın varlığı aleyhine bir şey söylememiş olsa bile çoğunluk tarafından din karşıtı iddialar içeriyormuş gibi sunulmuştur. Bu bakımdan evrim teorisi esasında, Tanrı'yı veya dinleri hedef alıyormuş gibi bir izlenim uyanmıştır.

Bilimsel teoriler bilimin belirlediği ölçütlere göre test edilirler. Evrim teorisi de bilimin çizdiği sınırlar içerisinde deney ve gözlemle sınanmakla beraber doğrulanmak için bilimsel kriterleri sağlaması beklenir. Evrimin iddiaları bu anlamda bilimsel mecra içerisinde doğrulanmak veya yanlışlanmak zorundadır. Bugünkü bilimsel kabul içerisinde evrim teorisinin sahip olduğu konum diğer saygın teorilerle aynı statüde kabul görmektedir. Bu bakımdan Dawkins'in ortaya koyduğu evrim düşüncesi, üzerinde hala çalışılmakta olan, kendisinin ortaya koyduğu paradigmayla farklı bilimsel mecralara zemin hazırlamış ve bilim camiasında genel kabul görmüş bir teoridir. Bu anlamıyla

---

[1] Mustafa Çakmak, "Evrim Teorisi Tanrının Varlığı İçin Gerçek Bir Tehdit midir?", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/2 (07 Nisan 2015), 59.

araştırmamıza konu olan evrim teorisinin, bilimsel olarak doğru olup olmadığı sorusu çalışmamızda incelenmemiştir. Araştırmada daha çok Dawkins'in iddia ettiği gibi evrim teorisini doğru varsayarak onun doğuracağı sonuçlar üzerine odaklanılmaya çalışılmıştır. Bu bakımdan evrim teorisinin bilimsel açıdan doğruluğu hakkında oluşabilecek kuşku ve sorular araştırmanın konusu değildir.

Bununla beraber araştırmada sadece Dawkins'in iddiaları incelenmeye çalışılmıştır. Dawkins bugün mahşerin dört atlısı olarak ün bulmuş yeni ateizmin en önemli temsilcilerinden biridir. Bu anlamda araştırmanın sınırı Dawkins'in evrim konusunda yaptığı çalışmalara dayanmaktadır. Dawkins'in ateist düşüncesinin evrim teorisiyle olan münasebetinin tespit edilmeye çalışıldığı araştırmada kullanılan yöntem, Dawkins'in eserleri ve bu alanda yazılmış literatürün taramasıyla elde edilmiş doküman analizi yöntemidir.

2. EVRİM TEORİSİ VE ATEİZM

2.1. Evrim Teorisi Nedir?

Modern bilimin en önemli teorilerinden biri olan evrim teorisinin ne olduğunu ve ortaya attığı iddialarının nasıl anlaşılması gerektiğini açıklığa kavuşturmak kolay görünmemektedir. Carl Zimmer, bu durumu "Dünya üzerindeki en ileri teknolojiye sahip ulus olduğumuz halde, yüz elli yıl geçmiş olmasına rağmen neden evrim gerçeğini kabullenemiyoruz?"[2] sorusuyla gündeme getirmiştir. Bu soru bağlamında düşünen Zimmer, sorduğu sorunun cevabını evrim teorisini açıklamaya çalışırken kullanılan kavramların karmaşık olduğu varsayımı üzerinden aramıştır.

Evrim teorisinin ne olduğunun doğru anlaşılması için teoriyi açıklamada kullanılan kavram ve ifadelerin açık olması yeterli olmayabilir. "Evrim, diğer teoriler gibi hayatımızın sadece bir alanını (çoğunlukla üzerinde durmadığımız alanlarından birini) açıklamaya değil, dünyayı anlama paradigmamızın tamamına etki etkimiştir"[3] diyen Zimmer, bu durumu diğer teorilerle evrim teorisini kıyaslayarak örneklemeye çalışır. Newton yerçekimi kanununu matematiksel formüllere dökerken insanların düşünce biçimiyle çelişecek bir paradigma kırılmasına sebep olmamıştır. Herkesin sürekli olarak fark ettiği bir olguyu matematiksel ifadelerle yazmıştır. İnsanlar doğal olarak yeryüzünde yürür ve yeryüzüyle temas ederler. Yine ellerinde bulunan veya yüksekte olan bir cisim serbest kalıp düşebilir ve kimse bu cisimlerin yere düşmediğini iddia etmez. Benzer bir örnekle suyun kaldırma kuvvetinin var olduğunun bilimsel dille ifade edilmesi toplum tarafından reddedilecek bir olgu değildir. Denizlerde yüzen gemileri gören herkesin kolaylıkla fehmedebileceği bir hakikat olarak su öz kütlesi düşük nesneleri kendi yüzeyinde tutabilmektedir.

Ancak evrim teorisinin iddiası, doğaya nazar edilen sıradan bir bakışla ilk etapta fark edilemez. Onun iddiasının kavranması bireyin ömrünün yetmeyeceği kadar geniş bir süreci kapsamaktadır ve bu yüzden ancak dikkatli gözlemlerle fark edilecek bir olgudur. Çünkü evrim teorisi en temelde sürekli bir "değişimi" ifade eder. Teorinin esas dayandığı doğadaki hiçbir şeyin sabit kalmadığı olgusudur. Canlılardan cansızlara tabiatın üyesi

---

[2] Carl Zimmer, *Evrim, Bir Fikrin Zaferi*, çev. Hasan Erol Eroğlu (İstanbul: Alfa Yayınları, 2014), 9.

[3] Zimmer, *Evrim, Bir Fikrin Zaferi*, 13.

olan her şeyin değişim gösterdiği bu devasa değişim şöleninin içinde insan kendisini ayrı bir yere koyamaz. Her şey gibi insan da sürekli değişimin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak insanın canlı formlarının değişimin bir sonucu olması onu tabiatın nihai amacı yapmaz. İnsan da diğer canlılar gibi evrimin ürünüdür. Tabiat insanı var etmek için hareket etmemiştir. Sadece belirli değişim süreçleri geçirmiştir ve bu değişimin sonucunda insan var olmuştur. O halde evrim teorisinin iddialarından birinin "tabiatın tüm üyelerinde olduğu gibi canlılık da sürekli olarak değişim gösterir ve insan da değişim geçiren bu canlılığa dâhildir" tezi olduğu söylenebilir.

Değişimin sürekli olarak var olduğu olgusu insanlığın kolayca kabullendiği bir iddia olmamıştır. Mayr'a göre düşünce tarihine bakıldığında bu zorluğun sebebi anlaşılabilir.[4] İnsanın dünyayı algılama biçimi yüzyıllarca Aristocu düşünme biçimi dediğimiz sabit ve değişmeyen dünya paradigmasıyla açıklanmıştır. Aristoteles (M.Ö. 384 – M.Ö. 322) evrenin ezeli olduğuna inanmaktaydı. Bu düşüncede evren değişmez ve sabit olarak sonsuzdan gelip sonsuza dek devam etmekteydi. Bu düşünce biçimi Aristoteles ile sınırlı kalmayıp bütün bir düşünce tarihini etkilemişti. Durum böyle olunca evrimin iddialarından birisi olan sürekli değişim içinde olan dünya düşüncesinin kabullenilmesi zorlaşmaktaydı.

Tıpkı Mayr gibi Richard Dawkins de evrim fikrinin önündeki en büyük engellerden birini düşünce tarihindeki yanlış anlaşılmalarda aramıştır. Dawkins'e göre evrimin insanlık için yeni bir fikir olup daha evvel ortaya atılamamış olmasının nedenlerinden bazıları, dini söylemler olabileceği gibi idealist düşüncemiz de olabilir. İdealizme göre doğadaki her şeyin idealar aleminde bir ideali vardır ve doğada görünen her canlının en iyi formu idealar aleminde mevcuttur. Bizler bu ideal versiyonların sadece gölgesini görebiliriz. Bu durumda doğadaki her canlı idealar alemine ait formların eğilmiş bükülmüş farklı birer versiyonlarıdır ve canlı türleri idealar eleminde var oldukları için sabitlerdir. Oysa evrime göre hiçbir canlı formu sabit değildir. İdealist düşünce biçimi yüzyıllarca insanoğlunun düşünce gelişimini sekteye uğrattığı gibi bugün de evrim teorisinin algılanmasını zorlaştırmaktadır.[5]

---

[4] Ernst Mayr, *Evrim Nedir?*, çev. Nurdan Soysal (İstanbul: Say Yayınları, 2018), 23.

[5] Richard Dawkins, *Yeryüzündeki En Büyük Gösteri*, çev. İstem Fer vd. (İstanbul: Kuzey Yayınları, 2010), 28.

Evrimin anlaşılmasının neden güç olduğuyla ilgili olarak Mayr'ın öne sürdüğü baskın paradigmalardan biri de onun Hristiyan dünya algısı dediği kısa ömürlü, değişmeyen evren paradigmasıdır. Ortaçağdan 19. Yüzyılın ortasına değin baskın dünya görüşü olan bu düşünceye göre evren Eski Ahit'teki yaratılış hikâyesiyle ortaya çıkmıştır. Yaratılışçılık düşüncesi ismi de verilen bu inanışta Tanrı evreni yaratmaya karar vermiş ve yeryüzünde kendi suretinde insanlar var etmiştir. Tanrı, evrenle ilgili her yaratılışı sınırları belli bir şekilde tasarlamıştır. Buna göre dünya yaklaşık M.Ö. 4004 yılında yaratılmış olup insan ve diğer canlılar Tanrı'nın iradesiyle şimdiki suretinde var olmuştur. Şu halde evrimin değişimi iddia etmesi, dini anlatıya tezat düşmektedir. İnancın telkin ettiği sınırları belirli ve sabit yaratılışa inanmakla evrimin iddia ettiği sürekli değişim gösteren canlıların var olduğuna inanma düşüncesi çelişmektedir. [6]

Mayr'a göre, tüm bu düşünce sistemlerine karşın evrim fikri başlangıçtaki durumundan günümüze gittikçe güçlenerek gelmiştir. Bilimsel devrimle beraber giderek daha fazla olgu İncil ile çelişmeye başlarken bilimin anlatısı gittikçe güç kazanmıştır. Böylece bugün, yaratılışçılığın sabit dünya algısı yerine sürekli değişen bir dünyanın var olduğu algısı gücünün doruklarına ulaşmıştır. [7]

Bir teorinin bilimsel camiayla sınırlı kalmayıp dünyayı algılama biçimimizle çatışması sadece evrim teorisi için değil başka teoriler için de geçerlidir. Örneğin Batlamyus (100-170) ve Kopernik'in (1473-1543) çalışmalarıyla beraber dünya merkezli bir evren algısından güneş merkezli dünya görüşüne geçilmiştir.[8] Ortaya atıldığı ilk günlerde Hristiyan çevrelerce şiddetle karşı çıkılan bu teori bugün bilimin en kabul gören teorilerinden biridir. Tıpkı evrim teorisi gibi paradigma değişimine neden olması bu teorinin de uzun yıllar içerisinde kabul edilmesine neden olmuştur. Bu açıklamalardan da anlaşıldığı üzere evrim teorisinin ortaya koyduğu değişen dünya iddiasının toplumun hâkim paradigmayla çelişmesi onun kolayca anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.

Evrim teorisinin ikinci iddiası, tüm canlı türlerinin ortak bir atadan geldiğidir.[9] Bu iddiaya yakından incelendiğinde karşımıza iki kavram çıkmaktadır. Kavramlardan ilki

---

[6] Mayr, *Evrim Nedir?*, 24.

[7] Mayr, *Evrim Nedir?*, 22.

[8] Caner Taslaman, *Big Bang ve Tanrı* (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2013), 11.

[9] Charles Darwin, *Türlerin Kökeni*, çev. Bahar Kılıç (İstanbul: Alfa Yayınları, 2021), 432.

“tür”, ikincisiyse “ortak ata” fenomenleridir. Türün biyolojide pek çok tanımı vardır.[10] Aynı zamanda türün hangi taksonomiye göre ele alınacağı (kohezyon, ırksal, morfolojik, ekolojik, tipolojik, biyolojik...vs) tür tanımını değiştirmektedir. Ortak ata açısından araştırmamıza konu olan tür ise kabaca, ortak özellikler taşıyan ve çiftleştiğinde verimli döller üretebilen aynı veya yakın gen havuzunda bulunan biyolojik gruplara verilen isimdir.[11]

Darwin, ortak ata fenomenini Galapagos adalarında yaptığı gözlemler sayesinde geliştirebilmiştir.[12] Galapagos adaları Güney Amerika kıtasının yaklaşık 1.000 km uzağında bulunan üç ana adadan oluşan bir takımadadır.[13] Bu üç ana ada, kıtadan ve birbirinden, orada yaşayan kuşlar için yeterli sayılacak uzaklıkta bulunmaktadır. Darwin öncelikle Güney Amerika kıtasında bulunan ispinoz kuşlarını gözlemlemiş daha sonra üç ayrı adada bulunan ispinozlarla kıyaslamıştır. Adadaki ispinozların kıtadaki ispinozlardan küçük farklarla ayrıştığını (gaga yapıları, pençe şekilleri..vs gibi) fark eden Darwin, bunun nedeninin ana kıtadan gelen kuşların bu üç ayrı adada başka özellikler geliştirdikleri sonucuna varmıştır. Bu gözlemden sonra Darwin, kıtadan gelerek adalarda başka özellikler geliştiren kuşlar varsa dünyadaki tüm kuşların bu şekilde ortak bir ata formdan evrimleşmesinin mümkün olacağı üzerine düşünmüştür.[14]

Evrimin iddia ettiği ortak ata fenomeninin kabul görmesi için pek çok yönteme başvurulmuştur. Morfoloji ve embriyoloji gibi disiplinlerden toplanan verilerle canlıların ne tür bir ortak atadan geldiği üzerine tahminlerde bulunulmuştur. İnsanın ortak atası veya atalarının ne olduğu sorusuyla ilgilenen Darwin’in bu konudaki tahmini soy atamızın bizden daha aşağı bir tür olduğu yönündedir.[15] Türlerin kökeninde insanın kökeni konusuna sadece atıflarla yetindiğini ancak itinayla uzak durmaya çalıştığı bu konuda diğer doğa bilginlerinin araştırma sonuçlarının kendi teorisini onayladığı için “İnsanın Türeyişi”ni yazmaya karar verdiğini söyleyen Darwin, kitapta temel olarak üç soruya

---

[10] “Tür Nedir? Farklı Tür Tanımları Nelerdir? Canlıları Nasıl Tür Gruplarına Ayırıyoruz?”, *Evrim Ağacı* (Erişim 28 Ekim 2022).

[11] “Speciation: The Origin of New Species | Learn Science at Scitable” (Erişim 16 Aralık 2022).

[12] Murat Erten, “İbn Haldûn’da Varlık ve İnsanın Evrimi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21 (29 Kasım 2019), 63.

[13] “Galápagos Islands”, *Wikipedia*, 06 Aralık 2022.

[14] “Evolution of Darwin’s finches and their beaks -- ScienceDaily” (Erişim 16 Aralık 2022).

[15] Charles Darwin, *İnsanın Türeyişi*, çev. Öner Ünalan (İstanbul: Onur Yayınları, 2002), 13-14.

cevap vermeye çalışır. Birincisi insanın diğer türler gibi kendinden önce yaşamış bir türden türeyip türemediği, ikincisi insanın gelişim yolunu, üçüncü ve son olarak da insan türleri arasındaki farklarının önemidir.[16]

Darwin'e göre insan öbür türlerle birlikte daha aşağı ve tükenmiş bir soy topluluğundan gelmektedir.[17] Bunun ispatının yapılması için insanın diğer türlerden ayrıldığı ve ortak olduğu alanlara bakmak gereklidir. Örneğin insanın vücut yapısı ele alındığında diğer türlerle olan yakınlıkları için söylenecek pek çok şey bulunur. Bunlardan birisi, insan beynindeki yarıklar ile orangutan beyninin yarıklarının kıvrımlarının yüksek derecede benzerlikler içermesidir. Yine insana bulaşan mikroplar ile hayvanları aynı şekilde hasta eden mikroplar (kuduz, çiçek, frengi, kolera, belli tür maymunlar için nezle…vs) aynıdır. İnsanın yaraları ile diğer hayvanların yaraları aynı süreçler ile iyileşmesi, maymun türlerinin insan bebeği gibi bakıma muhtaç ve eksik olarak doğması, insan embriyosu ile öbür memelerin embriyosunun ilk haftalarda neredeyse aynı ve birbirinden ayırt edilemez benzerlikler göstermesi, insanla maymun soyunun ortak bir atadan geldiğine dalalet olarak sayılabilir. Yine Darwin'e göre insan ve diğer memelilerde güdükleşen (veya işlevsiz hale gelen) bazı organlar vardır ki bu durum insan ile diğer memeler arasında ortak organlar olduğuna işaret etmektedir.[18] Bunlardan biri insanın kuyruk sokumunun güdükleşmiş olmasıdır. Kuyruksuz maymunlarda bu durum insandaki gibi kendini göstermektedir. Aynı zamanda kulakta bulunan dış ve iç kaslar, sindirim sisteminde yer alan apandis gibi güdükleşmiş organ örnekleri ortak atadan gelmiş olma olasılığını güçlendirir. Darwin'e göre bu tarz benzerlik ve farklılıkların ortak oluşunu her türün bağımsız olarak yaratıldığı inancı ile açıklamak aşamalı bir evrim ile yaratılmış olduğu inancı ile açıklamaktan çok daha zor ve anlamsızdır. Bu tarz bir yapılaşma aynı sınıfın üyelerinde bütün vücudun kökendaş olduğu ve onların ortak bir atadan geldiklerini ve daha sonra değişmiş koşullara adapte olduğuyla açıklanabilir. O, insan ve hayvanlar arasındaki fizyolojik benzerliklerin verdiği bu örneklerle sınırlı olmadığını, ancak bu ipuçlarının bizlerin hayvanlarla soy ortaklığımızın olduğunu açıkça delili olduğunu iddia eder.[19]

---

[16] Darwin, *İnsanın Türeyişi*.

[17] Darwin, *Türlerin Kökeni*, 34

[18] Darwin, *İnsanın Türeyişi*, 14-28.

[19] Darwin, *İnsanın Türeyişi*, 67.

Canlıların ortak bir atadan sürekli olarak değişim geçirerek var oldukları iddiaları evrim teorisinin ana çatısını oluşturur. Bu iki iddiayı sistemli bir akıl yürütmeyle ortaya atan Darwin, iddialarını doğaya ilişkin gözlemleriyle açıklamaya çalışmıştır. Darwin'in evrim mekanizmasının en önemli kavramı seçilimdir. Seçilim kavramını anlamak için hayvancılık yapanların ıslah çalışmalarına bakılabilir. Islah çalışmaları menfaatimize daha çok yarayan hayvanları diğer hayvanlardan seçme işlemine dayanır. Darwin'e göre ıslah işlemi o denli esnektir ki; bu işlem zamanla adeta sihirli bir hal almaya başlar.[20] Darwin "bir kuş için arzulanan belli bir tüy formunu elde etmek en az üç, arzu edilen gaga veya kafa yaratmak da altı yılımı alır"[21] ifadelerini kullanan yetiştiriciden bahsederek, evcilleştirme yoluyla işimize yarayan hayvanları dönüştürme gücümüzü örnekler. Örneğini bir adım daha ileriye götürerek, evcilleştirme işlemini "duvara istenen özellikte bir hayvan resmi çizildikten sonra ona hayat verildiğini zannederdiniz"[22] ifadesini kullanarak bu durumu alegorik bir izahla açıklamaya çalışır. O, bektaşi üzümü'ndeki boy artışını, yaban otunda istenmeyen özelliklerin ayıklanmasını, armut meyvesindeki kalite artışını vesaire gibi işlemleri bitkiler dünyasına ait evcilleştirme örnekleri olarak sıralar. Bu işlemlerin sadece modern zamanlara ait bir işlem olmadığını, ilkel insanlardan beri var olan bir uygulama olduğundan bahseder. Bu örneklerin hepsinde evcilleştirme faaliyetiyle canlılarda büyük değişiklikler meydana gelmektedir.

Yapay seçilim, yani ıslah yönteminin dayandığı nokta işe yarar canlıların korunup çoğaltılması, işe yaramayanların da çiftçiler tarafından kesilmesi ve türlerinin devamının engellenmesidir. Darwin insanların bu çabalarından yola çıkarak bu işleminin aynısını doğanın da yapabildiğinden bahsetmiştir.[23] Nasıl ki insanlar işine yarayan canlıları seçiyorsa, tabiatın kendi yasaları da bazı canlıların seçilmesine, bazıların elenmesine yol açmaktadır. İnsan basit bireysel farkları dilediği şekilde biriktirmek sureti ile nasıl eşsiz sonuçlar elde ediyorsa (evcilleştirme örnekleri) aynısını ve hatta daha iyisini doğa da yapmaktadır. Doğa insana göre daha uzun süreye sahip olduğu için insan üretiminden daha kusursuz ürünler elde edecektir.

---

[20] Darwin, *Türlerin Kökeni*, 48-59.

[21] Darwin, *Türlerin Kökeni*, 50.

[22]Darwin, *Türlerin Kökeni*, 51.

[23] Darwin, *Türlerin Kökeni*, 95-101.

İnsan sadece gözle görünür karakterleri seçip evcilleştirebilirken doğa dış görünüşe aldırmamaktadır. Her iç organa, bileşimsel farkların her nüshasına ve yaşamın tüm düzeneğine etki edebilir. İnsan kendi menfaatine olacak şekilde seçim yaparken doğa sadece canlının menfaatine olacak şekilde işler. Darwin doğa insan kıyaslamasını "insanın arzuları ve çabaları doğa karşısında ne kadar da geçicidir!" [24] ifadesi ile anlatır. Doğa jeolojik devirler boyunca birikim yaparken, insanın seçilim işlemi doğa karşısında son derece kısa sürelidir. İnsan ile doğanın seçim işlemleri kıyas edildiğinde doğanın seçimleri daha saf ve karmaşıktır. İnsanın seçimleri doğada olduğu gibi üstün bir işçilikten yoksundur. Örneğin bitkilerde meyveyi kaplayan tüyler ve etli kısımların rengi bitki uzmanlarınca önemsiz sayılan özellik olarak bilinirken bu adaptasyonun yıllar içinde *curculio* isimli bir böcekten korunmak için geliştirilen mekanizma olduğu anlaşılmıştır. Bu tarz bir koruma insanın idrakini aşacak bir doğal seçilim örneğidir.[25]

Darwin'in sunduğu seçilim temelli evrim teorisiyle kendisinden önceki evrim iddialarının ayırt edilmesi onun iddialarının anlaşılması için önemlidir. Bunun için bakılması gereken en önemli teorilerden biri en az Darwin'in seçilim temelli evrim teorisi kadar ünlü olan Lamarck'ın evrim teorisidir.[26] Lamarck, evrimin yavaş aşamalardan geçtiğini ve nesiller sonra yepyeni bir türün var olduğunu ileri sürmüştür. Onun bir canlının evrimleşmesine neden olan faktörü dışsal ihtiyaçlardır. Bu sebeple aslında zebra gibi olan zürafalar ağaç dallarının tepesindeki besine ulaşmak için uzamış ve sonraki nesillere bu uzama özelliği aktarılmıştır. Burada dikkatleri çeken husus bir nesilde dışsal faktörlerle kazanılmış olan özelliğin başka bir nesle aktarıldığı iddiasıdır. Ancak bugünkü biyolojinin verilerine göre Lamarck'ın teorisi yanlışlanmıştır. Biyoloji açısından yaşantı yoluyla kazanılan özelliklerin sonraki kuşaklara aktarılmadığına dair sayısız vaka vardır. Örneğin Alman biyolog August Weismann, yaptığı bir deneyde, farelerin kuyruklarını kesmiş ve bu uygulamayı nesiller boyu devam ettirdiği halde sonraki kuşaklarda hiçbir değişiklik olmadığını gözlemlemiştir.[27] Ancak Darwin'in evrim teorisi, seçilim kavramı etrafında şekillenmiştir. Lamarck'taki ihtiyaçların var ettiği özellik aktarımı Darwin'de yoktur.

---

[24] Darwin, *Türlerin Kökeni*, 100.

[25] Darwin, *Türlerin Kökeni*, 96-103.

[26] Caner Taslaman, *Evrim Teorisi Felsefe ve Tanrı* (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2016), 101.

[27] Theodosius Dobzhansky, *Evolution, Genetics and Man.* (John Wiley & Sons Inc, 1957), 78.

Tüm bu açıklamalardan hareketle, evrimin insan algısının fark edemeyeceği kadar uzun yıllara dayandığı, tüm canlıların ortak bir atadan geldiği ve ana mekanizmasının seçilim kavramının oluşturduğu söylenebilir.[28] Evrim kavramının hangi temellere dayandığını açıkladıktan sonra ateizmin iddialarının neler olduğu konusuna geçebiliriz. Bu bağlamda ateizm açıklanırken Richard Dawkins'in ateizmi hangi argümanlar üzerine temellendirdiği ve evrim teorisi ile bağlantısını nasıl kurduğu üzerinde durulacaktır.

2.2. Yeni Ateizm

Tanrı'nın veya tanrıların varlığına olan inancın yokluğu anlamına gelen ateizm kavramı, etimolojik olarak teizme "a" olumsuzluk ekinin eklenmesiyle elde edilmiştir.[29] Yunanca *theos* kelimesinden türeyen teizm, bir Tanrı'nın var olduğunu savunan görüşe verilen isimdir. Bu anlamda ateizm, Tanrı veya tanrıları peşinen yok sayar. Ateizmin tarihi seyri incelendiğinde zamanın düşünce paradigmalarına göre pek çok farklı sınıfa ayrılarak incelendiği söylenebilir.[30] Ancak biz tüm bu sınıflandırmaları incelemek yerine genel olarak klasik ve yeni ateizm diye tasnif etme yoluna gideceğiz. Ateizmi bu şekilde tasnif etmedeki maksadımız, yeni ateizm ekolünün en ünlü temsilcilerinden olan Dawkins'in ateist görüşlerinin klasik ateist görüşe göre farkını belirlemektir.

Yeni ateizm özellikle Kuzey Amerika ve Avrupa'da ortaya çıkmış, klasik ateizmden farklı olarak daha radikal görüşler içeren ateistik görüştür.[31] Bu ekolün en önemli temsilcileri Daniel Dennett ve Sam Harris, Richard Dawkins ve Christopher Hitchens'dir. Yeni ateizm taraftarları bilimi, en temel dünya görüşü olarak lanse etmekte ve hayatın sadece bilimle anlamlandırılabileceğini savunmaktadırlar. Hayatın bilim ile anlam bulacağı görüşü, onları bilim dışında kullanılan tüm kavramlara karşı cephe almalarını sağlamıştır. Bu yüzden farklı görüşler için çoğunlukla hoşgörüden uzak, aşağılayıcı ve sert bir dil kullanırlar. Bu durum yeni ateistleri sadece Tanrı'ya inanmayan ve bunu felsefi

---

[28] Çağrı Mert Bakırcı, *50 Soruda Evrim* (İstanbul: Bilim Ve Gelecek Kitaplığı, 2022), 18-54.

[29] Recep Kılıç (ed.), *Din Felsefesi El Kitabı* (İstanbul: Grafiker Yayınları, 2014), 151.

[30] Necip Taylan, *Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu* (İstanbul: Mahya Yayınları, 2016), 135.

[31] Saim Gündoğan, "Richard Dawkins'in Tanrı'nın Varlığına Yönelik Eleştirisinin Çıkmazları", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 8/2 (14 Temmuz 2022), 3.

argümanlar halinde sunan kimseler olmaktan çıkartmıştır. Bu ateistler daha çok düşünsel alandan ayrışıp toplum mühendisliğine varacak eylem ve propagandalara girişmişlerdir.[32]

Yeni ateizmin en önemli temsilcilerinden biri olan Dawkins'e göre her insanın Tanrı inancı farklı seviyededir. Tanrı inancının aleyhine delillerinden bahsedilmeden evvel bu inancın derecelerine göz atılması yararlı olacaktır. Toplumda bilinen genel sınıflama yöntemi teist, ateist ve agnostik kategorileridir. Bu kategoriler genişletilerek yedili bir spektrumda gösterilebilir. Bunların ilki, koyu teistlerin oluşturduğu gruptur. Bu gruptaki insanların Tanrı'ya olan inancı yüzde yüzdür. C.G Jung'un (1875 - 1961) ifadesi ile "inanmam, bilirim" yaklaşımı bu gruptaki hâkim kanaattir. İnancın doğası gereği bu grup kalabalık bir aileden meydana gelmektedir. İkinci grup Tanrı inancı yüksek ama yüzde yüz olmayan kişilerden oluşur. Gurubun yaklaşımı, "Tanrı kesin var mı bilmiyorum ama o varmış gibi hayatımı sürdürürüm" şeklindedir. Üçüncü grup Tanrı'ya yüzde elli inanç besleyenlerden biraz daha fazla inançlı olan kişilerden oluşur. Bunlar, "Çok kararsızım ama Tanrı'ya inanmaya meyilliyim" şeklinde görüş belirtirler. Dördüncü gurubun Tanrı inancı yüzde elli, yani tamamen agnostik tavırdır. Bu guruba göre Tanrı'nın varlığı veya yokluğu eşit olasılıktadır. İnancı yüzde ellinin altında olan gruptakiler teknik olarak bilinmezci olarak yaşamlarını sürdürürler ancak ateizme meyillidirler. Henüz Tanrı'nın varlığı konusunda emin bir tavırları yoktur. Fakat inançsız gibi yaşarlar. Tanrı'nın varlığı konusunu son derece düşük olasılıklı bulan ve fiilen ateist olan grup altıncısıdır. Dawkins, kendisini de bu guruba yakın görür ancak yedinci grup ismini verdiği, Tanrı'yı yüzde yüz olarak yok sayan guruba çok yakın olduğunu belirtir.[33]

Tanrı'ya kesinlikle yok demek felsefi açıdan oldukça zordur. Dawkins, Russell'in (1872-1970) porselen çaydanlık örneğinden hareketle bu durumu açıklamaya çalışır. Bu örnekte Russell, Dünya ile Mars arasında bir yerde insanların göremeyecekleri kadar küçük porselen bir çaydanlık olduğunu varsayar. Bu çaydanlığın varlığının hiçbir şekilde kanıtlanması mümkün değildir. Bu yüzden insanların çoğu öyle bir çaydanlığın varlığına inanmazlar. Bu bakımdan bu varsayıma inanmayanların küstahlıkla suçlanması abestir. Ancak Russell'a göre, bu çaydanlığın orada olduğunu eski din kitapları söylemiş olsa ve her Pazar çaydanlığın orada olduğuna dair ayinler yapılırsa hiç kimsenin çaydanlığa olan

---

[32] Richard Cimino - Christopher Smith, "The New Atheism and the Formation of the Imagined Secularist Community", *Journal of Media and Religion* 10/1 (31 Ocak 2011), 24-38.

[33] Richard Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, çev. Melisa Miller (İstanbul: Kuzey Yayınları, 2019), 50-57.

inancında bir sapma olmaz. Hatta çaydanlığın orada olduğuna dair kuşku duyanlar olursa günümüzde bir ruh doktoruna gitmeleri, orta çağda yaşamış olsaydı engizisyon aracılığıyla çaydanlığa iman etmeye teşvik edilmesi beklenir. Dawkins'e göre Tanrı inancının insanlığa dikte edilme şekli de böyledir.[34] Örnekten de anlaşılacağı üzere görünmeyen, bilinmeyen bir şeyin yokluğunun yüzde yüz ispatlanması mümkün değildir. Bu anlamda inancı ispatlama sorumluluğu inançlıların yükümlülüğündedir. İnananlar ciddi deliller getirmelidir. Ancak inananların elinde tek boynuzlu atlara inanmak gibi son derece masalsı bir inançtan başkası yoktur.[35]

Dawkins'in inanç ölçeği adı verdiği yedili sınıflama ölçeği, inanmanın veya inanmamanın sadece bir çeşidinin olmadığını gösterme açısından yararlıdır. Dawkins kendi durumunu yüzde yüz inançsız olmaya çok yakın olarak tanımlarken, bu durumun oluşmasının nedenini Tanrı'nın varlığı aleyhine bir delil bulduğu için değil, Tanrı'ya yüzde yüz yok demenin felsefi açıdan imkânsız oluşu ile alakalı olduğundan söyler.[36] Dawkins için bu çeşit inanç sağlıklı bir ateist yaklaşımdır ve ateizmi bu spektrum üzerinden değerlendirmek gerekir. Ona göre bu ölçeğin incelenmesiyle ortaya çıkan gerçeklerden biri de bu ölçeğin aynı zamanda zekâ ölçeği gibi davranmasıdır. Çünkü birçok bilim insanı ve yaşamış büyük dâhilerin ezici çoğunluğu ateisttir. Ulusal bilimler akademisinde sadece yüzde yedi gibi düşük bir azınlık dindardır. Bu durum zekâ ile inançlı olma arasındaki ters korelasyon olduğuna işaret etmektedir. Din ve IQ ilişkisi konusunda yapılan bir meta analiz çalışması dindarlık ile zekânın ters orantılı olduğunu göstermiştir. Buna göre zekâ ve eğitim seviyesi ne kadar yüksek olursa dindar veya inançlı olma olasılığı o kadar düşmektedir. [37]

Dawkins'e göre dini görüşleri çarpıtılan en önemli insanı ve entelektüellerden biri Einstein'dır. (1879-1955). Ona göre Einstein, Tanrı'ya inanmamaktadır. Einstein'ın Tanrı ile ilgili söylediği sözler bağlamından kopuk değerlendirilmekte ve sanki Tanrı'ya inanan biriymiş gibi lanse edilmektedir. Dindar camialar dinin itibarını arttırmak için bu tarz büyük şahsiyetleri dindarmış gibi tanıtmaktadır. Büyük ve etkili şahsiyetlerin

---

[34] Richard Dawkins, Bir Şeytanın Papazı, çev. Melisa Miller (İstanbul: Kuzey Yayınları, 2019), 35.

[35] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 53-55.

[36] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 96.

[37] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 95-99.

dindarmış gibi sunulması din konusunda tereddüt eden kişilerin için dini cazip hale getirmektedir. Ona göre büyük şahsiyetler nadiren dindar olurlar. Newton bunlara örnek olsa da O da, doğup yetiştiği dönemin şartları etkisinde olduğu için dindardır. Ancak Newton, 21. yüzyılın özgür ortamında var olabilecek kadar şanslı olsaydı, ateizmi seçmemesi düşünülemezdi. Fakat Einstein gerçeği görebilmiş ve yaratıcı olarak sadece doğa yasalarını tanımıştır. onun Tanrı'sı insan biçimli, gökte oturan ve mucizeler yaratan bir Tanrı değildir. Şayet Tanrı denilen kişi doğa yasaları ise tüm bilim insanlarının inançlı oldukları söylenebilir. Ancak böylesi bir Tanrı algısı, deizmin, her şeyi yaratıp sonra da hiçbir şeye el ayak sürmeyen tanrısından bile daha geçersizdir. Bu Tanrı dinlerin bize tanıttığı Tanrı olmayacaktır. [38]

Dawkins'in bilim insanlarının Tanrı'ya inanma oranlarından yola çıkarak kendi ateist görüşlerini haklı çıkarma çabası içinde olduğu görünmektedir. Ancak onun iddiası ile bilim insanları arasında yapılan istatistiksel araştırmaları kıyaslamakta fayda vardır. Bu konuda yapılan araştırmalarda göre bilim insanları ile bilim insanları olmayanlar arasında Tanrı'ya inanma konusunda istatistiki farklar olduğu görünmektedir. Bilim insanı olmayan grup olanlara göre inanç konusunda daha yüksek orandadır. Ancak buna dayanarak bilim insanlarının çoğunun inançsız olduğunu söylemek hatalıdır. Çünkü aynı araştırmalara göre bilim insanlarının yüzde otuz üçü Tanrı'ya ve kutsal kitaba inanmaktadır.[39] Herhangi bir kutsal kitaba inanmadığı halde Tanrı'ya inananların oranı yüzde on sekiz iken, bu iki grubun toplamı yüzde elli biri bulmaktadır. Yine kendilerini ateist diye tanımlayan grup yüzde kırk bir civarındadır. Yüzde yedisini kararsız ve diğerlerinin oluşturduğu araştırmada Tanrı'ya inanmayanların oranı yüzde kırk dokuza çıkmıştır.[40] Bu durumda Dawkins'in iddiası gözden geçirilerek değerlendirilmelidir.

2.2.1. Dinlerin Haksız İtibarı

Dawkins'in ateizme bakış açısında ateist birinin tavrından ziyade dini kendisine düşman seçmiş birinin tavrı vardır. Dawkins için bir dine inanmak zekâ geriliği veya cehalet

---

[38] Bk. Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 20-25.

[39] Benjamin Wormald, "Scientists and Belief", *Pew Research Center's Religion & Public Life Project* (blog), 05 Kasım 2009.

[40] Wormald, "Scientists and Belief".

anlamlarına gelmektedir.[41] Tarih, dinlerin yarattığı kötülük ve kaos örnekleri ile doludur. Din; mezhep, siyasi ideoloji, kültür gibi kelimelerin arkasına saklanarak korkunç savaş ve yıkımlara neden olmuş bir sistemdir. Dinin küstahlığı onun haksız gururundan ileri gelir. Bilimin kendisi ile gurur duyması için insanlığa sunacağı pek çok gerekçesi vardır. Örneğin uzayı keşfe çıktığında, bir kuyrukluyıldızın gövdesine uzay aracı yerleştirdiğinde veya tıbbi alanda insanlığı acıdan ve ölümden esirgediğinde kendisi ile gurur duyacak pek çok şey yapmıştır. Din ise utanç verici bir şekilde, hem insanlığın bilgi hazinesine yalan yanlış katkılarda bulunmuş, hem de küstahça güveniyle doğru olduğunu iddia ettiği bir sürü şey uydurmuştur.[42]

Dawkins'e göre, dinlerin toplum içindeki durumu göz önüne alındığında din hakkında yıkılması gereken en önemli ön yargılardan biri, dinin sahip olduğu haksız itibar olduğu görülebilir. [43] Ona göre din, bu itibarı hak etmek için iyi şeyler yapmamıştır. Bu itibar baskı ve zorlamayla elde edilmiş ve bunun korunması için farklı yöntemler geliştirilmiştir. Hristiyanlıktaki engizisyon uygulamaları, İslam dininde dinden dönenin öldürülmesi gibi insanlığın özgür iradesine ipotek koyan uygulamalar bunlara örnek olarak verilebilir. Bu yüzden dinin sahip olduğu bu haksız itibar alaşağı edilmeli bunun için de herhangi bir endişeye düşülmemelidir. Esas olarak dinler, ömürlerini çoktan tamamlamış ve yeryüzünden silinmesi gereken sistemlerdir. Aydın bir insanın dine hoş görü beslemesi yanlıştır. Çünkü dinler hoş görüyü hak edecek hiçbir şey yapmayan insanlık karşıtı yapılardır. Özellikle tek tanrılı dinler dini kurumların en kötü örneklerini temsil etmektedir. Onlar var oldukları zamandan beri hoş görüyü ve eleştirel düşünceyi ortadan kaldırmışlardır. Entelektüeller ve aydınlar harekete geçmeli bu barbar bronz çağı metinlerinin ortaya attığı kıskanç tanrılara duyulan itibarı ortadan kaldırmalıdır.[44]

Dawkins, dinleri tarihteki en kışkırtıcı düşman etiketleme cihazı olarak tanımlar.[45] Ona göre bu konuda çok çarpıcı örnekler herkes tarafından bilinmektedir. Orta doğuda Yahudi devleti kurmaya çalışan İsrail'in savaşından Dünya Ticaret Merkezini yok eden Müslümanların varlığına kadar her taraf dinlerin çıkardığı kargaşalar ile doludur. Din

---

[41] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 32.

[42] Daniel C. Dennett vd., *Dört Atlı*, çev. Melisa Miller (İstanbul: Kuzey Yayınları, 2019), 39-45.

[43] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 18.

[44] Dawkins, *Bir Şeytanın Papazı*, 219-221.

[45] Dawkins, *Bir Şeytanın Papazı*, 222.

olmasaydı, yüzlerce din savaşı, haçlı seferleri, engizisyon zulümleri, Yahudi kıyımları gibi onlarca kötülük işlenmemiş olacaktı. O halde dinin var ettiği tüm sorunlar gözden kaçırılmamalı, dinlerin yarattığı kötülük cesurca dillendirilebilmelidir. Çünkü arkasına saklandığımız “etnik gruplar”, “toplumlar”, “uygarlıklar” gibi kelimeler tüm suçun dine ait olduğu gerçeğini değiştirmez. Asıl sorumlu dinlerin kendileridir.[46]

Dawkins’in dine olan düşmanca tavrını besleyen pek çok neden vardır. Dawkins’in iddiasına göre bu nedenlerden en büyüğü dinlerin canlılık konusunda yaptığı açıklamalardır. Son derece karmaşık sistemlere sahip olan canlılığın tasarımı konusu biyoloji gibi dinlerin de ilgi alanındadır. Hemen hemen tüm dinler canlılığın Tanrı tarafından yaratıldığını iddia etmişlerdir. Dawkins’in “Yaratılışçı Görüş” adını verdiği bu açıklamalarda doğadaki düzenden, canlıların tasarımına kadar insanlığın merak ettiği her konu Tanrı ile açıklanır. Yaratılışçılara göre doğa ve canlılık Tanrı tarafından belirli bir amaçla yaratılmıştır. Bu bakımdan canlılık sadece Tanrı’nın buyruğu ile var olabilir. Dawkins’e göre yaratılışçılığın canlılığın tasarımı için ön gördüğü iki farklı model vardır. Bunlardan birisi klasik anlamda yaratılışçı diyebileceğimiz birdenbire yaratmadır ve pek çok din bu tarz bir var oluşu savunur. İkinci tip ise “aşamalı yaratılmadır”. Bazı çevreler yaratılışın birdenbire var olduğu yerine aşamalı yaratılışçılığa inanmaya başlamıştır. Bu tip yaratılışçılık modeli esasında evrim teorisinin arka kapısından Tanrı’yı içeriye davet etmekle eş değerdir. Çünkü bu model canlının evrimsel süreçle var olduğunu ancak bu süreci Tanrı’nın yönlendirdiğini iddia etmektedir. Ancak evrimsel mekanizmalar bağlamında düşünüldüğünde Tanrı’ya evrimi yönlendiren tasarımcı kimliği vermeye çalışmak gereksiz bir çabadır. Zira canlıyı tasarlayan şey Tanrı değil, evrimsel sürecin kendisidir. Evrimsel sürece gözlemci olarak eşlik eden ve canlının neye dönüşeceğine karar vermek için yönlendirme yapan bir Tanrı, pasif duruma düşer. Pasif bir Tanrı ise etkisizdir ve böyle bir Tanrı’ya ihtiyaç yoktur. [47]

Dawkins, dinlerin canlılık gibi görkemli tasarıma dair getirdiği açıklamalara eleştiriler yöneltmiştir. Ona göre, canlılığın Tanrı tarafından yaratıldığı cevabı tam bir cevap değildir. Daha çok bilgisizliğimi örtbas etme şeklidir.[48] Yaratılışçılar bilgisizliğini itiraf

[46] Dawkins, *Bir Şeytanın Papazı*, 223.

[47] Dawkins, *Bir Şeytanın Papazı*, 221.

[48] Richard Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, çev. Melisa Miller (İstanbul: Kuzey Yayınları, 2019), 159-162.

etmek yerine Tanrı diye bir kavram uydurarak onu örtmeye çalışırlar. Bir konu bilmemek ve o konunun cahili olmak bilim için merak uyandırıp harekete geçirici bir olay iken yaratılışçılar için yeni yalanlar uydurma zemini demektir. Yaratılışçılar bunu yaparken uydurduğu içerikleri Tanrı'nın sözü diye pazarlamaya girişirler. Tanrı sözü gerçeklerle çelişince de tüm bu tunç çağı metinlerini yeniden yorumlayıp ve tüm bu uydurma sözleri akli hale getirilmeye çalışırlar.[49]

Dawkins'e göre yaratılışçılık, canlılığın tasarımı konusuna izah getiren basit bir açıklama değildir.[50] Yaratılışçı görüş canlılığın, özelde ise insanlığın nasıl var olduğu konusunda açıklama yapıyormuş gibi görünmektedir. Oysa yaratılışçılar açıklama yapacak bilgiye sahip değildir. Onların beslendiği kaynak kendilerine itibar edilemeyecek kadar asılsız olan mitlerdir. Bu mit dinlere, toplum tarafından onların hak etmediği haksız bir itibar sağlamıştır. Oysa dinler bu itibarı kazanmak için hiçbir emek sarf etmemişlerdir. Çoğu zaman dinler her şeyi bildiğini iddia ederken bilim bilmediğini dile getirecek kadar cesurdur. Bu anlamda canlılığı açıklamaya çalışan evrim teorisi bilmediği konularda yalan söylemez. Ancak yaratılışçı görüş özellikle bilmediği alanlarda söz söyleme cüreti göstermeye devam eder. Elbette bilim her konu hakkında bilgi sahibi değildir. Bu bilimin çalışma sistemini bilmeyenlerin iddiasıdır. Çünkü bilim bu insanların söylemlerinin aksine bilmediği konularda bağırarak cehaletini ilan eder. Oysa yaratılışçılar, daha genelde ise din bilimin tam aksine, küstahça her konuda içi boş fikirlerini dile getirerek insanlar üzerinde otorite kurmaya çalışır. Dinin söylemlerinin çoğunun yalan yanlış şeyler olmasından öte daha tehlikeli olan şey, dinin kendisini yegâne otorite olarak dikte etmesidir. Din, tarih boyunca işkence ve yıldırma yoluyla kendisine muhalif olmuş her görüşe düşmanca yaklaşıp onu yok etme yolunu tercih etmiştir.[51]

Dawkins'in yaratılışçı görüşe ve daha kurumlaşmış hali ile dinlere olan yaklaşımında ateist felsefesini hangi hassasiyetler üzerinde kurduğu görülmektedir. O, ateizmi sadece felsefi bağlamda ele alarak savunmamıştır. Daha ziyade tüm reflekslerini din, yaratılışçılık ve Tanrı kavramlarına düşmanlık üzerine geliştirmiştir. Bu fenomenlere

---

[49] Dennett vd., *Dört Atlı*, 32.

[50] Dennett vd., *Dört Atlı*, 31.

[51] Dennett vd., *Dört Atlı*, 33.

kendi ifadesi ile “saldırırken”[52] bunu yapmakta herhangi bir beis görmek yerine kendisini son derece haklı bulmaktadır. Dine ve onun çoğaltılması için yapılan her eyleme saldırmak din virüsüne yakalanmamış her sağlıklı zihin için normaldir.[53] Tüm insanlık olarak yapılması gereken şey dinin gizemliymiş gibi sunduğu tüm konuların üzerine cesaretle gitmek ve açıklanması olanaklı sorular sormaktır.

Dawkins’in dinlere olan yaklaşımı ve evrim teorisine yüklediği anlam kabaca bu şekilde sunulabilir. O dinin ve herhangi bir Tanrı’nın neden gerekli olmadığını anlamamız için evrimin nasıl işlediğinin bilinmesi gerektiği konusu üzerinde de durmuştur. [54] Çünkü gerçek bilgi elde edildiğinde dinsel bilgiden vazgeçilecektir. Dawkins’in iddiasının merkezindeki argüman, dinin cehaletle eş değer çocuksu inançlar taşıdığı ve bu durumun bilimin aydınlatıcı ve özgürleştirici gerçekliğine engel olduğudur. Ona göre bilim her şeyin açıklamasıdır. Yüzyıllardır sadece dinin açıklayabileceği düşünülen fenomenler bilimin en büyük başarılarından biri olan evrim ile açıklanmıştır. Böylece evrim sayesinde en akılcı ve gerçekçi düşünce sistemi olan ateizmin haklı çıkmıştır. Bu yüzden evvela evrim teorisinin mekanizmalarını açıklanmalıdır. Daha sonra canlılığın var oluşu, onun tasarımı ve doğada hayatını sürdürmesi konularını açıklamakta evrim teorisinin mi, yaratılışçılığın mı daha başarılı olduğu tartışılabilir.

Dawkins için yaratılışçılık ve evrim teorisi birbirinin rakibidir. Bu rakipler Dawkins tarafından sık sık kıyaslanmıştır. Onun için her ne kadar itibar edilecek tek geçerli açıklama Darwinci evrim teorisi olsa da hali hazırda pek çok insanın, canlılığın var oluşu konusunda geleneksel dindar açıklamayı tercih etmesi onun üzerinde durduğu önemli temalardandır. Bu yüzden darwinci evrim teorisi açıklanırken insanların büyük bir kısmının inanmakta ısrar ettiği yaratılışçı açıklama üzerinde durulması ve onun geçersizliğinin ortaya konulması gerekmektedir. Böylece canlılığın tasarımında evrim teorisinin ne denli başarılı olduğu ispat edilirken, yaratılışçı açıklamanın başarısızlığı gözler önüne serilmiş olacaktır.

---

[52] Dawkins, *Bir Şeytanın Papazı*, 128.

[53] Dawkins, *Bir Şeytanın Papazı*, 147-148.

[54] Sonnur Günaydın Asan, “Richard Dawkins’in ‘Tanrı Yanılgısı’ Kitabındaki Mantık Yanlışları”, *İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 13 (30 Haziran 2020), 155.

2.3. Evrim Teorisi ve Ateist Felsefenin Temellendirilmesi

Dawkins, kendi ateist yaklaşımını birbirinden farklı argümanlarla temellendirmeye çalışmıştır. Onun ateist düşüncesini oluşturan argümanlar farklı iddiaları içermekle beraber içlerinden en önemlisi evrim teorisiyle ilgili öne sürdüğü düşünceleridir. Dawkins'in düşüncelerini iki ana başlıkta toplamak mümkün görünmektedir. Bu başlıklardan ilki evrim teorisinin yorumlanmasıyla ortaya çıkmıştır ve onun ateist düşüncesinin temelini oluşturmaktadır. İkinci başlık ise teizmin ve daha özelde dinlerin iddialarının hatalı olduğuna dair ileri sürdüğü fikirlerinden oluşur. Dawkins'in ateist görüşlerinin temelini oluşturan birinci başlık aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

- Öncül 1: Canlılar evrim ile var olmuşlardır.
- Öncül 2: Evrimin bilinci ve iradesi yoktur.
- Sonuç: O halde canlılar bilinçsiz ve iradesiz şekilde var olmuşlardır.

Bir argümanın doğru kabul edilebilmesi iki aşamaya dayanmaktadır. Birinci aşamada sonucun öncüllerden çıkması gerekir. İkincinde ise tüm öncüllerin doğru olması gerekir. Bunlardan ilkine formel/biçimsel ikincisine ise içeriksel doğruluk kriteri denilmektedir. Formel doğrululuk öncelikli olarak bakılması gereken kriterdir. Çünkü bir argüman formel doğrululuk kriterini sağlamasına göre doğru veya yanlış olur.[55]

Dawkins'in düşüncesinin temelini oluşturan argümanına yakından bakıldığında birinci öncüldeki ifadesinin biyoloji ile alakalı olduğu görünür. Çünkü birinci öncül, canlıların evrim süreci ile var olduklarını iddia etmektedir. Canlıların evrim ile var olup olmadıkları biyoloji ve antropolojinin araştırma konusudur. Bu bakımdan biyologlar ve canlı bilimiyle uğraşanlar için doğruluk kriterine uygun olması yeterlidir. Dawkins bu iddiasını biyolog kimliğiyle eserlerinin muhtelif yerlerinde desteklemeye çalışacak örnekler sunmuş, öncülünün içersiksel doğruluk kriterini arttırmaya çalışmıştır. Bu alanda ortaya koyduğu fikirleriyle evrimsel biyoloji bilimine farklı bakış açıları kazandırmayı başaran Dawkins, evrimi biyolojik ve felsefi anlamda düşüncesinin temeline oturtmaya çalışmıştır. Onun ateist görüşlerinin anlaşılmasında evrim hakkında yaptığı açıklamalar önemli bir yere sahiptir. Bu bakımdan evrim fenomeni hakkında yaptığı açıklamalar doğru ve dikkatli bir şekilde kritik edilmelidir.

---

[55] Yasin Ramazan, *Düşünmenin Alfabesi* (İstanbul: Babil Kitap, 2020), 54.

Dawkins, canlıların evrim ile var olduklarına dair iddialarını sunduktan sonra evrimin mekanizmaları üzerine durmuştur. O, bir canlının var olma sürecini anlamamız için evrimin nasıl çalıştığını bilmemiz gerektiğini düşünür. Canlılığın tasarımını anlatan evrimin hikâyesi yavaş ve karmaşık bir süreçtir. Bu süreç henüz cevabını bilmediğimiz sorular ve nerden ayrıldığını bilmediğimiz yol ayrımları ile doludur. Dawkins'e göre, tüm bu karmaşık süreci aydınlatacak yegâne araç Darwin'in seçilime dayalı evrim teorisidir.[56] Evrim teorisi sayesinde canlılığı çözümlemeye başladığımız zaman canlılarla ilgili tüm gizemler kaybolmaya başlar. Böylece canlılığın var oluşuna dair yapılan metafizik açıklamalar bir köşeye bırakılabilir. Zira canlılığın var oluşuna dair anlatılan hiçbir hikâyeye gerek kalmamıştır. Anlatılan hikâyelerin birbiriyle tutarlı olmadıkları da göz önünde bulundurulduğunda evrimin bilinç yükseltici açıklaması iyice ortaya çıkmış olur. Evrim artık sadece biyolojik bir açıklama değil aynı zamanda dünyayı anlamamız için sunulmuş geniş bir penceredir. Bu pencereden bakıldığında tüm mitler ve yaratılış hikâyeleri hükmünü kaybetmeye başlar. Dawkins, argümanının ikinci öncülünü bu bakış açısıyla sunmuştur. Evrim, canlılığın kökenini ve gelişimini açıklamıştır ve başka hiçbir açıklamaya gerek kalmamıştır. Üstelik evrim canlılığı inşa ederken herhangi bir irade ve bilince sahip değildir. Bu iddia, Dawkins'in argümanı besleyen en önemli öncüldür. Zira bu öncülün kabul edilmesi halinde, onun ortaya koyduğu argümanının sonucu formel doğruluk kriteri açısından geçerli sayılacaktır. Bu anlamda evrim teorisinin mantıki sonucu canlıların bilinçsiz ve iradesiz şekilde var olduklarının kabul edilmesi olacaktır.

Dawkins'in iddiaları ortaya konulduktan sonra ortaya çıkan sonucu değerlendirmek kolaylaşacaktır. Onun iddiasının sonucu olan canlıların bilinçsiz ve iradesiz bir şekilde var oldukları savı, doğal olarak dinlerin ve teizmin iddiasıyla çelişmektedir. Dawkins'e göre bu argümanın sonucu dinî ve metafizik açıklamaya, daha genelde ise bir Tanrı'ya ihtiyaç bırakmamaktadır.[57] Çünkü artık canlıların mükemmel tasarımının Tanrı tarafından tasarlandığını düşünmek için sebep kalmamıştır. Canlılar, Tanrı tarafından değil, evrimleşerek var olmuşlardır. Artık dinin ve felsefi düzlemde teizmin en önemli iddialarından biri olan yaratılış miti ortadan kaldırılabilir.

---

[56] Richard Dawkins, *Kör Saatçi*, çev. Melisa Miller (İstanbul: Kuzey Yayınları, 2021), 52-55.

[57] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 167-169.

2.4. Richard Dawkins'te Evrim Teorisi

Dawkins'in evrim teorisini sunuş biçimi kendisinin dâhil olduğu yeni ateizm akımının savunucularıyla aynı merhalede değerlendirilebilir. Yeni ateizm akımının mensupları evrim teorisini biyolojinin zor anlaşılan açıklamalarından kurtarıp halkın anlayacağı seviyeye getirmeye çalışırlar. Onlara göre bu yolla insanları din gibi batıl açıklamalardan ziyade, aydınlık olan bilimsel açıklamalara kavuşturmak mümkündür.[58] Bu bakımdan Dawkins, evrimi herkesin anlayacağı şekle indirgeyerek açıklamaya çalışmıştır. Bu yüzden o, çeşitli metaforlar kullanmış, alegorik anlatımlar geliştirmeye çalışmıştır. Canlılığın evriminin anlaşılabilmesi için yapılması gereken ilk şey yaşamın kökenlerine inerek, hayatın hangi şartlarda başladığına tanıklık etmek olmalıdır. Daha sonra canlılığın evrimine neden olan mekanizmalar sunularak evrim açıklanabilir. O halde evrim konusunun açıklığa kavuşmasında ilk basamak yaşamın nasıl başladığını bilmekte saklıdır.

2.4.1. Yaşamın Başlangıcı

Yeryüzündeki yaşamın nasıl ve ne zaman başladığı kesin bir tarihe sabitlenemeyecek kadar uzak bir zamana dayanmaktadır. Bugünkü astronomik ve jeofiziksel kanıtlar yeryüzünün tahmini yaşının 4,6 milyar yıl önceye dayandığına işaret etmektedir. Dünya var olduktan sonra onun yaşama elverişsiz şartlarından dolayı yaklaşık bir milyar yıl boyunca yaşam vukuu bulamamıştır. Astronomlara göre dünya yaklaşık, 3,8 milyar yıl önce yaşama uygun bir yer haline gelmiş ve ilk canlıya ait emareler görünebilmiştir.[59] Bu bağlamda bilinen en eski canlı fosili 3,5 milyar yıllık bir tabakada keşfedilebilmiştir.

Canlıların ortak bir atadan gelebilmesi için evvela canlı diyebileceğimiz ilk yaşam formlarının var olması gerekmektedir. Evrimsel biyoloji tarihindeki en çetrefilli konulardan biri olan ilk canlının ne zaman ve nasıl var olduğu sorusu evrim teorisinin ortaya atıldığı ilk zamanlara kadar götürülebilir. Darwin, Türlerin Kökeni kitabıyla beraber evrim teorisini ilk kez ortaya attığında eleştirmenlerce "canlıların evrimleşmesini açıklasa da ilk canlının nasıl var olduğunu açıklayamaz" şeklinde eleştiriler almıştır.[60]

---

[58] Asan, "Richard Dawkins'in 'Tanrı Yanılgısı' Kitabındaki Mantık Yanlışları", 156.

[59] Dawkins, *Yeryüzündeki En Büyük Gösteri*, 103; Mayr, *Evrim Nedir?*, 67.

[60] Mayr, *Evrim Nedir?*, 69.

Gerçekten de Darwin, tüm canlı türlerinin birbirinden evrimleşerek var olduğu sonucuna vardıktan sonra evrimi başlatan ilk yaşamsal formun nasıl var olduğu konusunda net bir karara varabilmiş değildir. Darwin'in iddiasına göre her canlı başka bir canlı soyundan gelmektedir.[61] Bu durumda her canlı türü bir üst türden gelmektedir. Hayvanlar dört veya beş, bitkiler ise aynı veya daha fazla atadan gelmişlerdir. Darwin, daha sonra kendi mantık yürütmesine sadık kalarak kurduğu analojiden çıkarması gereken sonucun bugüne kadar yaşamış tüm organik varlıkların ayrı ayrı köklerden değil, bir tek ortak ataya dayanması gerektiğini ifade etmiştir. Tüm canlıların bir üst türden türediğini gösteren yaşam zinciri takip edildiğinde ilk canlı formunda buluşulabilir. Darwin'e göre ilk canlı formu, yaratıcının yarattığı tek bir ilkel form olabilir.[62] Darwin tüm canlıların tek bir ortak kökene dayandırdıktan sonra ilk canlının nasıl var olmuş olabileceği üzerinde düşünür. Cevap olarak da bu ilk ve ilkel formun ortaya çıkması için özel bazı şartların oluşmuş olmasını ön koşul sayar. Bu özel koşullar amonyak, fosforlu tuz, ışığın, ısının ve elektriğin doğru miktarda bir araya gelmesiyle mümkün olmuş olmalıdır.[63]

Darwin'in ilk canlının var olması için öngördüğü şartlar modern biyolojinin de konularından biridir. Modern bilim ilk canlılığın kendisine hangi şartlarda besin bulduğunu açıklayabilmek için ototrof, heterotrof ve kemotrof hipotezlerini ortaya atmıştır. İlk canlı formlarının kendiliğinden var olup fotosentezle kendi besinini ürettiği görüşüne dayanan ototrof görüş yerine daha çok heterotrof görüş ön plana çıkmaktadır. Bu görüşe göre ilk canlı formları kimyasal bir tepkimeyle var olmuşlar ve kendi besinlerini kendileri üretemeyecekleri için başka canlıları yiyerek (buradaki yemekten maksat hücrelerin fagositoz yoluyla başka bir maddeyi hücrelerine dahil etmesidir) hayatta kalmışlardır. İlk canlının beslenmelerine dair son hipotez kemotrof hipotezidir. Komotrof teorisine göre ilk canlılar tamamen doğal ve kimyasal yollarla kimyasal tepkimelerle var olmuşlar ve besinlerini kimyasal tepkimeler yaparak sağlamışlardır. Bu üç hipotez, ilk canlı formlarının nasıl besin bulduğunu açıklamaya çalışır ve canlılığın cansız maddelerden canlı maddeyi var ettiği görüşününe dayanan abiyogenez[64] hipotezi

---

[61] Darwin, *Türlerin Kökeni,* 432.

[62] Darwin, *Türlerin Kökeni,* 433.

[63] Mayr, *Evrim Nedir?,* 69.

[64] Abiyogenez hipotezi, canlıların cansız maddelerden kimyasal süreçlerle neşet ettiğini savunan görüştür. Buna göre canlılık 4,4 ile 2,7 milyar yıl önce su, karbon, demir, kükürt, ve çeşitli minerallerin bir arada olduğu özel bir ortamda türemiştir.

altında incelenirler. Üç ihtimalin tamamında canlılık özel şartlarda doğal yollarla cansızlıktan türemiş ve besinini farklı yollarla üretmeye çalışmışlardır.[65]

Biyolojik bir varlığın kimyasal şartlar içerisinde var olduğu varsayımına dayanan hipotezler, Richard Dawkins'in de ilgi alanlarındandır. Dawkins, Darwin'in tahmin ile yetindiği, bugünkü bilimin ise abiyogenez görüş adını verdiği özel şartlara sahip bu kimyasal ortama "ilksel çorba" ismini vermiştir.[66] Yaşam başlamadan evvel kimyasal hammaddelerin bir arada bolca bulunduğu kimyasal bir ortam mevcuttur ve bu ortam muhtemelen karbondioksit, metan, amonyak ve su ile doludur. Bu karışık çorba güneşten gelen kimyasal ışığa sürekli olarak maruz kalmış olmalıdır. Güneşin ultraviyole ışınlarının da yardımıyla ilk canlı formu, kimyasal bir tepkime sonucu var olmuştur. İlk canlının oluşumunu kimyasal bir tepkime olarak açıklayan Dawkins, bu varsayımını deneysel bir noktaya taşımak ister. İlk canlıyı oluşturan bu kimyasal tepkime bir kere vukuu bulmuş ve ilk canlı var olmuşsa bu tepkimenin aynısını labaratuvar ortamında yapmak mümkün olmalıdır. Dawkins'e göre kimyacılar bu ilksel çorbanın benzer bir deneyini yapmışlardır.[67] İlksel çorbada yapılan deney sonucunda pürin ve pirimidin[68] benzeri yapılar oluşmuştur. Pürin ve pirimidin yapıları DNA molekülünün[69] temel yapı taşlardır.[70] Bu temel yapı taşları oluştuktan sonra ilk canlıların atası olan ilkel moleküller oluşmuştur. Artık elimizde ilkel canlının ilk formuna benzer bir yapı vardır. O dönemin özel şartları düşünüldüğünde bu ilkel formların kendilerini var ederek evrimleşmeye başlamış olmaları kaçınılmazdır. Artık beklememiz gereken şey bu moleküler yapıların milyonlarca yıla yayılarak evrimleşmesidir.

Dawkins, pürin ve pirimidinlerin bir araya gelip oluşturdukları moleküllerin tam olarak canlı veya cansız sayılamayacaklarını belirtir. Bu yapılara canlı varlıklar demek mümkün olmadığı gibi cansız demek de mümkün değildir. Dawkins, bu moleküllerin canlı mı

---

[65] "İlkin Canlılığın Enerji Kaynakları: Ototrof, Heterotrof ve Kemotrof Hipotezleri", *Evrim Ağacı* (Erişim 18 Aralık 2022).

[66] Richard Dawkins, *Gen Bencildir,* çev. Melisa Miller (İstanbul: Kuzey Yayınları, 2021), 33.

[67] Dawkins, *Gen Bencildir,* 26-33.

[68] Pürin, Pirimidin; Vücudun bir dizi özelleşmiş yapılar için kullandığı kimyasal bileşiklerdir. Her iki bileşik nükleobaz olarak da ifade edilir.

[69] DNA Molekülü; Deoksiriboz Nükleik Asit (DNA), biyolojik faaliyetler için canlılığın yaşamsal ve yaşamsal olmayan tüm kodlarını taşıyan bazdır.

[70] Çağrı Mert Bakırcı, *Evrim Kuramı ve Mekanizmaları,Evrimin Temelleri ve Nasıl İşlediği Üzerine* (İstanbul: Ginko Bilim, 2018), 69.

cansız mı olduğu tartışmasına girmekten kaçındığını belirterek böylesi bir tartışma yersiz ve boş bulmuştur.[71] Çünkü yaşamın ilk dakikalarında ne olduğunu kimse gözlemleyebilmiş değildir. Buna yönelik sadece bilimsel bazı tahminler mevcuttur. Kimya bilimi ileri tarihlerde ilk canlının nasıl var olduğunu gösterecek deneylerle karşımıza çıkacaktır. Böylece ilk canlının nasıl var olduğu deneysel olarak gözler önüne serilmiştir. Burada dikkatlerden kaçmaması gereken husus ilk canlının var olabilmesi için dışsal herhangi bir müdahalenin gerekmediğidir. Evren anlaşılacağı üzere canlılığı oluşturan temel yapıları kimyasal bir tepkimeyle mümkün kılmıştır. İlk canlının nasıl var olduğuna yönelik açıklamalar için ilahi bir güce veya metafizik söylemlere ihtiyaç yoktur. Her şey gibi canlılık da son derece doğal bir işlemle var olmuştur.

İlk canlının var oluşunu tamamen doğal bir süreç olarak ele alan Dawkins'in ilk canlı fenomeninden yola çıkarak metafizik söylemlere kapıları kapatması konumuz açısından dikkat çekicidir. Onun söylemini, "ilk canlı kimyasal bir tepkimeyle var oldu ve bu tepkimede herhangi bir dışsal veya ilahi müdahale yoktu" şeklinde ele alacak olursak birkaç kritik noktanın göz önünde tutulması gerektiği ortaya çıkacaktır. Dawkins, ilk canlıya dair anlatısında kimyacıların yaptıkları bir deneyden bahsetmiş, deney sonunda canlılığın temeli sayılan pürin ve pirimidin moleküllerinin oluştuğunu söylemiştir. Ancak deney sonunda oluşan şey ilk canlı formu değil sadece bu moleküllere benzer yapılardır. Bu durumda kimyasal bir tepkimeden canlının var olduğu fikri henüz doğrulanmış değildir. Deneyin sonucunda canlılığa dair nüveler oluşabilmiş olsaydı Dawkins'in iddiası haklılık kazanabilirdi. Ancak Dawkins de bu gerçeğin farkında olarak kimya biliminin ileriki bir tarihte herkesin görebileceği ortamda canlılar var edeceğini söyleyerek deneyin herhangi bir canlı üretmediğini itiraf etmiştir.[72]

Dawkins'in iddiasında göz önünde tutulması gereken bir diğer konu metafizik açıklamalara olan yaklaşımıdır. Onun metafizik açıklamalara olan yaklaşımını anlayabilmek için bir anlığına milyonlarca yıl önce Dawkins'in ilksel çorba adını verdiği kimyasal tepkimede yeni bir canlının var olduğu iddiası doğru varsayılabilir. Bu durumda kimyasal tepkime sonucunda, pürin veya pirimidin değil, canlı bir form oluştuğu kabul edilebilir. Ancak bu durumda o canlı formun hala nasıl var olduğu belirgin değildir. Canlı

---

[71] Dawkins, *Gen Bencildir*, 34-35.

[72] Dawkins, *Gen Bencildir*, 36.

formu oluşturacak olan küçük yapıtaşları kimyasal bir tepkimeyle var olabileceği gibi ilahi bir müdahale ile de var olmuş olabilir. Burada tepkimeye neden olan şeyin ne olduğu bilinmeyen bir konu olarak gizemini devam ettirmektedir. Ancak Dawkins, ilahi herhangi bir müdahaleyi daha en baştan devre dışı bırakarak, evrimin en önemli iddiasını naturalist bir yaklaşımla yorumlamaktadır. Milyarlarca yıl önce hangi şartların canlıyı var ettiğinin herhangi bir cevabı yoktur. Bu durumda ilk canlı nasıl var oldu sorusunun cevabı kimyasal bir tepkime olsa dahi bu tepkimenin ilahi müdahale ile olup olmadığı gizemini korumaktadır.

Günümüzde bir canlının anne karnında oluşum sürecinin her aşaması bilinmektedir. Canlıların kimyasal tepkimeyle var olmuş olmaları, bir bebeğin anne karnındaki gelişimine benzetilebilir. İnsanın var olması için babadan gelen sperm hücresiyle anneden gelen yumurtanın birleşmesi gerekmektedir. Sperm ve yumurtanın birleşmesiyle zigot oluşur ve bu yapı anne rahminde adeta bir kimyasal tepkime gibi bölünmeye başlar. Hücrelerin bölünerek bir insanı var ettiği tıp dünyasında aşikâr bir konu olmasına rağmen, zigotun hangi aşamada ve hangi şartlarda canlılık özelliği kazandığı bilinmeyen bir konudur. Canlılık özelliği kazanma anı ve şeklinin insan tecrübesine kapalı bir konu olduğu aşikârdır. Her iki durumda da oluşan şey canlı olmasına rağmen, canlıyı var eden şartın ne olduğu bilinmezliğini korur. Bu durumda alınacak en iyi pozisyon ilahi bir müdahalenin var olup olmadığı yönünde bir tarafa çekilmek değil, bilinmezci bir tavır almaktır. Dawkins'in açıklaması, canlılığın oluşma şartları hala gizemli bir konu olmasına rağmen onu tepkimeyle açıklama yönünde olduğu için geçersizdir. Çünkü kimyasal tepkime canlılığın var oluş sürecini açıklasa da nasıl var olduğunu açıklamaktan uzaktır.

Dawkins'in açıklamasının daha iyi anlaşılabilmesi için canlılığı açıklarken kullandığı yönteme dikkatli bakmak gerekir. Onun ilk canlının nasıl var olduğunu açıklarken kullandığı yönteme bakıldığında, canlıyı küçük yapılardan mürekkep bir bütün olarak gördüğü anlaşılabilir. Canlılık kendisini oluşturan parçaların toplamı gibidir. O halde canlılık bir bütünün parçalara ayrılarak incelenmesiyle anlaşılabilir. Dawkins, kullandığı bu yöntemin indirgemeci bir yaklaşım olduğunun farkındadır. O, indirgemeciliğin bir sistemi tanımamızı basitleştirdiğini ve sistemi tanımamızı kolaylaştırdığını söyler.[73] Buna

[73] Dawkins, *Kör Saatçi*, 17.

göre canlılığı daha iyi tanıyabilmemiz için onu parçalara indirgemede herhangi beis yoktur.

Dawkins, indirgemeci bakış açısının anlaşılması için bir bilgisayar örneği verir.[74] Ona göre bilgisayar gibi karmaşık bir sistemi anlamak için onun bileşenlerinin (örneğin anakartı, ram belleğini veya işlemcisini) nasıl çalıştığını anlamamız gerekmektedir. Bu parçalar anlaşıldığında dahi bilgisayarın nasıl çalıştığı tamamen anlaşılması için daha alt bileşenlerine inilir. Bu durumda örneğin bilgisayar işlemcisinin ne iş yaptığının anlaşılması için işlemcinin çalışmasını sağlayan alt sistem tanınmaya çalışılır. Buna verilecek cevap işlemcinin mantık kurallarını (ve veya devreleri) kullandığı olur. İşlemcinin bu görevi yaptığı bilgisayarı programlayan kişilerce bilinir. Ancak bunun daha ötesine geçip mantık devreleri nasıl çalışıyor diye sorduğumuzda cevap olarak, temel yapının yarı iletkenlerden oluştuğu bilgisine ulaşılır. Yarı iletkenler konusu ise temel fiziğin konusudur. Burada bilgisayarı anlamamız için silsile ile neyin nasıl çalıştığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu silsileyi takip etmenin felsefi açıdan bir karşılığı olan indirgemecilik bir sistemi tanımayı kolaylaştırır. Bilgisayarların çalışma sistemini anlamamıza yarayan bu düşünme şekli Dawkins'e göre canlılığın nasıl açıklanacağı konusunda da bizlere klavuzluk edecektir. [75] Bu durumda canlılığı bilgisayar gibi büyük bir sisteme benzettiğimizde onun bir alt bileşenini sorgulamaya başlarız. Bu şekilde bir silsile takip edersek canlılığın en temel katmanına ulaşmış oluruz. Bu en temel katmana gelindiğinde canlılığı anlamamız çok daha kolaydır.

Dawkins, canlılığın oluşumunu açıklamak için kullandığı indirgemeci yöntemi evrim teorisini açıklarken de kullanacaktır. O, ilk yaşam formunu temel bileşenlerine indirgeyerek kimyasal bir tepkimeyle var olduğunu iddia etmiştir. Artık Dawkins'in elinde evrimleşerek yeryüzündeki tüm canlı türlerini var etmek için bekleyen bir "ilk canlı formu" vardır. Evrimi anlamamız için tüm canlıların ortak atası olan bu canlının yaşadığı büyük değişim hikâyesinin nedenlerine ve mekanizmalarına yakından bakmak gerekir.

---

[74] Dawkins, *Kör Saatçi*, 18.

[75] Dawkins, *Kör Saatçi*, 17-19.

2.4.2. Evrim Teorisinin Kapsamı

Dawkins, evrim teorisini açıklamaya girişmeden evvel bu teori hakkında oluşmuş bazı yanlış fikirleri gidermek ister. Bu yanlış fikirlerden biri evrim teorisinin bir "teori" olarak anılmasının onun bilimsel saygınlığıyla alakalı yanlış bir ön yargıya neden olmasıdır. Dawkins'e göre evrime kuşkulu bir nazar ile bakılmasında onun neden hala bir teori olarak anıldığının bilinmemesi evrim teorisinin doğruluğuna zarar vermektedir.[76] Bu tutum bilimsel anlamda teorinin ne alama geldiğini bilmemekten kaynaklanmaktadır. Dawkins, teori kavramının iki anlama gelecek şekilde kullanıldığından bahseder. Buna göre, "bir olgu veya gerçekler grubunun açıklaması veya izahatı olarak kabul edilen, bir fikir veya ifadeler sistemi veya taslağı." ve "gözlem veya deneylerle doğrulanmış veya yerleşmiş ve bilinen gerçekleri açıkladığı ileri sürülmüş veya kabul edilmiş bir hipotez" şeklinde farklı tanımlar bulunmaktadır. Teori için "bir açıklama olarak ileri sürülmüş olan hipotez; spekülasyon, varsayım; bir şey hakkında fikir veya fikirler kümesi; kişisel bir görüş veya kanı" tanımını yapmak yanlıştır. Çünkü bu tanım her ne kadar teori gibi yazılmış olsa da aslında bir varsayımdır. Varsayım ise doğru gibi gözüken ama ispatlanmamış bir önermedir. [77]

Dawkins'e göre evrim hakkında konuşulurken yapılan bir diğer hata evrimin mekanizmaları ile ilgilidir. [78] Evrim, türlerin zaman içindeki değişimidir ve kendisinden kuşku duyulmayacak kadar gerçektir. Her ne kadar şempanzelerle, uzak maymunlarla ve geriye doğru gidildiğinde memelilerden yumurtalı hayvanlara ve sonra bitkilerle ortak ataya sahip olmamız hala bazı kişiler için şüpheli gibi dursa da evrim yeryüzündeki en büyük gerçektir. Evrimin gerçek olduğu yükselen bir sel gibi akan kanıtlarla ispat edilmiştir. Ancak evrimin gerçek olması için onun gözle görünen bir olay olması gerekmez. Zaten çoğu zaman evrim çıplak gözle görünmez. Çünkü evrim tarihçileri işlenmiş bir cinayetten sonra olay yerine gelen dedektifler gibidir. Katil suçunu işlemiş ve çoktan kayıplara karışmıştır. Bu durumda dedektif elbette cinayeti kendi gözleriyle göremeyecektir. Ancak dedektifin elinde, geride kalan ayak ve parmak izleri, kan lekeleri, mektuplar ve günlükler vardır. Evrim araştırması yapanlar için de aynı şekilde bulunacak

---

[76] Dawkins, *Yeryüzündeki En Büyük Gösteri*, 16-18.

[77] Dawkins, *Yeryüzündeki En Büyük Gösteri*, 18.

[78] Dawkins, *Yeryüzündeki En Büyük Gösteri*, 17.

onlarca delil vardır. Bu deliller her geçen gün artmaktadır. Bu anlamda evrimin varlığı su götürmez bir hakikattir. [79]

Dawkins'e göre evrim gerçek olmasına rağmen onun nasıl olduğunu açıklamaya çalışan evrim mekanizmaları bu kesinliğe ulaşabilmiş değillerdir.[80] Buna rağmen Darwin'in önerdiği evrim mekanizmasının (doğal seçilim) karşısına konabilecek daha güçlü bir mekanizma bulunamamıştır. Günümüzde evrim gerçeğini reddetmek mümkün değilken evrimin ana mekanizması olan doğal seçilimden çok az şüphe duyulabilir. Evrimi eleştirenlerin en çok yaptığı hata evrim ile evrimin mekanizmalarını ayırt edememektir.

Evrim teorisinin ne olduğunun iyi tanımlanması onu ihtilaflı olduğu diğer konulardan ayırmaya yardımcı olacaktır. Buna göre evrim teorisinin ana konusu canlılık ve onun nasıl değişim geçirdiğidir. Evrimin biyoloji dışındaki açıklamaları evrimin iddialarını içermez. Bunun yerine evrim teorisinden ilham alınarak oluşturulmuş farklı teorilerin ürünleri olarak belirirler. Bu konuda en iyi bilinen örnek Sosyal Darwinizm olarak bilinen fenomendir. Sosyal Darwinizm evrimin biyolojide kullandığı yasalarını alarak onu sosyolojide kullanılabileceğini savunur.[81] Bu disiplin içerisinde evrim, güçlü olanın hayatta kalması şeklinde yorumlanmıştır. Oysa Darwin söylemiş gibi lanse edilen bu söz Darwin'in evrim teorisi sunumunda değil onun teorisini sosyolojide kullanmaya kalkan Herbert Spencer'in yorumudur.[82] Bu anlamda evrimden kaynaklanıyormuş gibi görünen emperyalizm, öjenizm[83], biyo-kadercilik gibi kavramlar evrim ile alakalı değildir. Evrim biyolojik canlılarla ilgilenir ve tabiata birbirinden çok farklı olmalarına rağmen binlerce canlı türünün varlığını açıklamaktan başlar. Her bir tür birbirinden farklı olmasına rağmen tabiatla uyum içindedir. Her birinin hayatta kalmak için farklı özelliklere sahip olduğu kolayca gözlemlenen bir olgudur. Yırtıcı türlerin diş ve tırnaklarıyla avlandığı, kuşların uçarak sıcak yerlere göç ettikleri, soğukkanlı canlıların kış uykusuna yattıkları veya memelilerin yavrularını bedenleri içerisinde büyüterek doğurmaları her türün bilinen bazı özelliklerine örnek olarak verilebilir. Buradaki temel soru, her canlının bu kadar farklı

---

[79]Dawkins, *Yeryüzündeki En Büyük Gösteri*, 23.

[80]Dawkins, *Yeryüzündeki En Büyük Gösteri*, 24.

[81] Ragıp Ergün, "Darwin'de Sosyal Darwinizm", *Din Sosyolojisi Araştırmaları* 2/2 (20 Nisan 2022), 3.

[82] Derek Freeman vd., "The Evolutionary Theories of Charles Darwin and Herbert Spencer [and Comments and Replies]", *Current Anthropology,* (01 Eylül 1974), 6.

[83] Sir Galton (1822-1911) tarafından formüle edilen öjenizm, daha aşağı olduğuna karar verilen insan ve grupların dışlanarak üstün olduğuna karar verilenlerin üremesini teşvik eden sistemdir.

özelliklere nasıl sahip olduklarıdır. Yine her türün hayatta kalmak için sahip olduğu bu özellikleri onlara kimin verdiği sorusu evrimin temel ilgi alanına girmektedir.

Dawkins'e göre bu temel sorulara pek çok cevap verilmeye çalışılmışsa da sadece Darwinci evrim teorisinin verdiği cevap net ve rasyoneldir.[84] Bu sorulara cevap vermeye çalışan diğer tüm açıklamalar kusurludur. Bu durumda diğer cevaplarla beraber üzerinde en çok durulması gereken konu Darwinci evrim teorisinin ne olduğu ve onun canlı tasarımını nasıl açıkladığıdır.

2.4.3. Evrim Teorisinin Farklı Versiyonları

Evrim teorisi denilince akla bir tek açıklama gelse de onun pek çok versiyonu mevcuttur. Dawkins'e göre en geçerli teori Darwin'in önerdiği 'seçilim temelli evrim teorisi'dir. Darwin'in öne sürdüğü teoriye rakip olarak ortaya çıkan pek çok muadili olmuşsa da canlılığı açıklamada hiçbiri Darwin kadar başarılı olamamıştır. Darwinci seçilim teorisi yalın ve anlaşılırdır. Yaşamı açıklayacak tek gerçek kudrete sahiptir. Bu teori öylesine güçlü bir açıklama gücüne sahiptir ki doğada kendi lehine tek bir kanıt bulunamazsa bile sadece teorik temelleriyle bile canlılığın nasıl var olduğunu açıklayabilir. Teorinin seçilimin protein moleküllerin dağılımı konusunda olduğu gibi açıklamakta zorlandığı yerler vardır. Ancak bu durum Darwinci seçilim kuramının gücüne zeval verecek mahiyette değildir. Çünkü bu kuram canlılığın çeşitliliği ve onların doğaya uyumunu açıklamada öteki tüm alternatiflerinden güçlüdür.[85]

Dawkins, canlı tasarımını açıklamaya çalışan rakip açıklamaların göz önünde bulundurulması gerektiğini düşünür. Çünkü muadil görüşler incelendiğinde Darwinci evrim görüşünün açıklama gücü daha iyi görülecektir. Rakip açıklamalardan birisi Lamarkçı evrim görüşüdür. Lamark, Darwin'den önce canlılığı açıklamak için çalışmalarını derlemiş ve bir tür evrim mekanizması önermeye çalışmıştır. Her ne kadar içerisinde mistik öğeler barındırsa da modern Lamarkçıların arkasında durdukları ilkeler bugün bilinen öğelere yaslanmaz. Bugünkü Lamarkçı evrimcilerin üzerinde durup öne çıkardıkları temelde iki ilke vardır. Bunlar edinilmiş özelliklerin kalıtımı ve kullanma-kullanmama ilkesidir. Kullanma-kullanmama ilkesi günlük hayatımızda sıklıkla

---

[84] Dawkins, *Kör Saatçi*, 360-367.

[85] Dawkins, *Kör Saatçi*, 365.

karşılaştığımız bir olgudur. Kaslar çalıştığında büyür, çalışmadığında küçülür. Kullanılan kas gurubunu sadece görerek bile anlayabiliriz. Vücut geliştirme yapan insanlar bu durumu sıklıkla tecrübe ederler. Yine yalın ayak toprakta yürümeye başladığımız zaman topukların sertleştiğini tecrübe ederiz. Bu bakımdan bir memur ile çiftçinin ellerini birbirinden ayırt etmek kolaydır. Yine güneş ışığına maruz kalan cildin melanin pigmenti salınımı artacağı için kararması bunun gibi kullanılma örnekleridir. Bu ilkenin ana vurgusu canlı bir organizmanın işler halde olmasının o organizmada gelişmeyi sağladığı yönündedir.[86]

Lamark'ın ikincisi ilkesi olan edinilmiş özelliklerin kalıtımı ilkesine göre ise bir canlı belli bir beceri için çabalar. Bu çabalama sonunda yeni bir özellik geliştirir ve bu özellik bir sonraki nesle aktarılır. Bu konudaki en yaygın örnek zürafaların boyu ile ilgili örnektir. Buna göre zebralar uzun ağaç dallarına yetişmek için çabalamış, bu çaba her nesilde bir miktar boy uzamasına neden olmuş ve bu özellik nesiller boyunca aktarılmıştır.[87] Dawkins, Lamarkçı evrim görüşünün temeli olan bu ilkenin büsbütün yanlış olduğunu belirtir. Aynı zamanda kuramsal düzeyde de başarısızdır. Dawkins, Lamarkçılığı Darwinci evrim teorisiyle kıyaslamak için gözün tasarımını örnek verir. Doğal seçilim gözü birikimli seçilim yoluyla başarılı bir şekilde açıklamaktayken, gözdeki hassas tasarımı Lamark'ın kullan kullanma ilkesi açıklayamamaktadır. Çünkü gözdeki mikronluk dengenin oluşması için herhangi bir neden var olmayacaktır. Kullanma sıklığı ilkesinin göz gibi hassas bir yapıyı inşa edecek kudreti olmadığından Lamarkçılık teorik olarak sınıfta kalacaktır.[88]

Dawkins'e göre Darwin'in seçilime dayalı evrim teorisinin gücünü anlayabilmek için 'yansızcılık, mutasyonculuk ve moleküler itki' gibi diğer rakip evrim teorisi görüşlerine de bakılmalıdır. [89] Bu açıklamalar esasında Darwin'in seçilimini taklit etmeye çalışan ancak canlılığın evrimini açıklamada zayıf kalmış açıklamalardır. Örneğin mutasyonculuk değişimin mutasyon ile mümkün olduğunu ön plana çıkararak ortada bir seçilimin olmadığını iddia etmeye çalışır. Ancak bu kuram seçilimin oluşması için gerekli

---

[86] Taslaman, *Evrim Teorisi Felsefe ve Tanrı*, 101-107.

[87] Dawkins, *Kör Saatçi*, 369.

[88] Dawkins, *Kör Saatçi*, 381.

[89] Dawkins, *Kör Saatçi*, 395-398.

olan değişikliklere neden olan şeyin mutasyon olduğunu söyleyen birikimli seçilim ilkesini taklit etmektedir. Yani bu görüş Darwinci seçilimden rol çalmış ve onun mekanizmalarından birini kullanmıştır. Bu hali ile yanlış olmasa bile canlı çeşitliliğini açıklamaktan aciz olduğu için eksiktir. Yine yansızcılık adı verilen başka bir evrim görüşüne göre açıklamaya göre genler bilinçsiz bir şekilde değişime uğrarlar ve çevre ile uyumlu olmak gibi bir gaye gütmezler. Bu hali ile seçilim ilkesi ile çelişen yansızcılık, çevre ile son derece uyumlu yüzbinlerce canlının nasıl var olduğunu açıklayamamaktadır.

2.4.4. Seçilim Temelli Evrim Teorisi

Dawkins, farklı evrim teorilerinden hiçbirinin Darwin'in önerisi kadar başarılı olmadığını ifade eder. Canlılığı açıklama konusunda ortaya atılmış en güçlü evrimsel açıklama Charles Darwin ve Alfred Russel Wallace'ın (1823-1913) yaptığı araştırmalarla ortaya çıkmıştır.[90] Darwin'in evrimsel mekanizmasının en gözde kavramı seçilimdir. Seçilim insanlar tarafından uygulandığında yapay seçilim, doğal şartlarla geliştiğinde doğal seçilim ismini alır. Doğal seçilim, doğada bir tür tasarımcı gibi çalışır. Canlılara bakıp onları tasarlayan bir mühendis arayanların bakması gereken yer kör ve bilinçsiz bir mühendis olan doğal seçilimdir. Bu mühendis geleceği hesaplamaktan ve canlıların nasıl olması gerektiğini bilinçli bir şekilde tasarlamaktan yoksundur. Onun çalışması temelde birkaç basit komut sayesinde gerçekleşir. Tüm canlılık tamamen bu komutlara göre oluşmaktadır.[91]

Dawkins, doğal seçilimin komutlarının nasıl çalıştığının anlaşılması için doğal olayların kapasitelerinin tanınması gerektiğini düşünür. Çünkü doğanın bir seçim yapmadan önce hangi yasalarla çalıştığı anlaşılırsa, nasıl seçim yaptığı daha kolay anlaşılacaktır. Böylece doğayı çekip çeviren bir güç vehmetme yanılgısına düşülmeden doğanın çalışma sistemi açıklanmış olacaktır. Dawkins, doğanın çalışma sistemine verilebilecek bir örnek olarak, çakıl taşları ile dolu bir kumsalda yürüdüğümüzü ve kumsalda çakıl taşlarının gelişi güzel dağılmadığını fark ettiğimiz o anı düşünmemizi ister. [92] Bu durumda çakıl taşlarının karmaşık bir şekle girmek yerine ince taşlardan kalın taşlara doğru hizalandığı görülür. Bu dizilimin bir bilinç tarafından yapıldığını düşünmek sezgilerimize uygun gibi görünse

---

[90] Dawkins, *Kör Saatçi*, 54.

[91] Dawkins, *Kör Saatçi*, 52-55.

[92] Dawkins, *Kör Saatçi*, 50-62.

de aslında gerçekleşmiş olan şey doğadaki yasaların tezahürüdür. Buradaki örnek, suyun kıyısındaki dalgalar taşları rastgele hareket ettirirken, bu harekete ince ve küçük taşlar ile kalın ve büyük taşların verdiği tepki farklı olmasından kaynaklanır. Bu salınımda kalın taşlar geride dururken ince kumlar denize daha yakın dururlar. Böylece ince kumlardan kalın taşlara doğru sanki hizalanmış gibi bir görüntü ortaya çıkar.

Doğanın işleyişine dair bir örnek de güneş sistemimiz ile ilgili verilebilir. Başlangıçta bilinçli bir zekâ tarafından güneşe bu şekilde konumlandırılmış gezegenler olduğunu düşünsek de aslında vuku bulan şey kütle çekim yasasının tezahürüdür. Güneşin kütle çekimi daha fazla olsaydı gezegenleri kendisine çekmiş olurdu, daha az olsaydı gezegenleri uzayın boşluğuna doğru savururdu. Ancak burada gezegenler kütle çekimine kapılmış ve kendi etraflarında dönerek bir ivme kazanmıştır. Böylece güneşin etrafında dönme hareketi başlamıştır. Buradaki yanılgı fizik yasalarından ari olarak bu durumun bir tasarlayıcı tarafından yapıldığını zannetmektir.[93]

Dawkins'e göre söz konusu canlılık olduğunda işler karmaşıklaşsa da aslında temelde aynı fizik yasaları işlemeye devam etmektedir.[94] Başlangıçta kendiliğinden hayat bulmuş ilkel canlı formu genlerini aktarmak için çoğalmıştır. Bu canlı her çoğaldığında genlerini aktardığı nesillerde minik değişimler meydana gelir. Örneğin babadan gelen genlerde fark edilmeyecek miktarda küçük bir değişim meydana gelir. Bu değişim nesiller boyu değişerek ilerlemeye ve üst üste birikerek artmaya devam eder. Her nesilde bambaşka suretlerde kendini gösteren değişim, kuşaklar sonra ata ile torun arasında tanınmayacak derece farklar yaratacaktır. Ata ile torunu arasındaki fark, evrim olarak adlandırılır.

Doğanın her şey gibi canlılığı şekillendirip biçimlendirdiği ortadadır. Dawkins'e göre Darwin'e kadar hemen hemen her insan canlılar dünyasının güzelliğine ve karmaşasına kapılarak bir Tanrı vehmetmiştir.[95] Çünkü bu denli bir görkemin kendiliğinden ortaya çıkıyor olduğunu düşünmek budalaca bir görüş olarak telakki edilmiştir. Doğanın biçimlendirici gücünün Darwin tarafından fark edilmesiyle bütün bu tasarımın açıklaması Tanrı'ya gerek kalmadan yapılmıştır. Darwin'in fark ettiği bu muhteşem buluşun anahtarı "seçilim" kavramında gizlidir. Seçilim kavramının ihtiva ettiği anlam Darwin tarafından

---

[93] Dawkins, *Kör Saatçi*, 56.

[94] Dawkins, *Kör Saatçi*, 57.

[95] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 237.

açıklanmıştır. Seçilimin anlaşılabilmesi için insan eliyle yapılan ıslah çalışmalarına bakılabilir. İnsanlar çiftlik hayvanlarını kendi menfaatlerine olacak şekilde seçerler. Seçilen canlı türleri korunarak çoğaltılırlar. Seçilemeyen türler çoğalamadıkları için zaman içinde nüfusları azalır ve türleri yavaş yavaş yok olur. İnsanoğlunun canlıları kendi lehine olacak şekilde maniple etmeleri uzun vadede ata formdan kademeler halinde uzaklaşmaya neden olur. Darwin'in yapay seçilim ismin verdiği bu süreç, çiftlik sahipleri ve ıslah çalışmaları yapan kişilerce gayet iyi bilinmektedir.

İnsan müdahalesi ile gerçekleştirilen yapay seçilimin insan iradesi ve seçimi olmaksızın olan türüne doğal seçilim denir.[96] Doğal seçilimde doğa hayatta kalma becerisi ile var olmuş türlerin yaşamasına izin verirken doğaya adapte sağlayamamış türleri yok eder. Burada bilinmesi gereken meselelerden biri de bu işlemlerin gerçekleşmesi için gereken zamanın çok uzun bir zaman olmasıdır.[97] Doğal seçilimin anlaşılabilmesi için seçilim işlemine neden olan farkın nereden kaynaklandığının biliniyor olması gereklidir. Bir canlı türünün evrimleşerek başka bir forma dönüşmesi için değişimi sağlayacak bir farklılaşma gereklidir. Dawkins'e göre canlıların değişimine neden olan şeyin, Darwin zamanında bilinmiyor olmasına rağmen, bugün aşikâr şekilde genler olduğu bilinmektedir.[98]

Günümüzde tüm canlıların DNA'lardan oluştuğu kabul edilmektedir. DNA molekülleri bir araya gelerek temel yapılarımız olan hücreleri üretme talimatları verir. Bu hücreler DNA talimatları doğrultusunda dokuları inşa eder. Dokular bir araya gelerek organları, organlar da bir canlının tamamını oluşturur. Canlılığa ait yaşamsal kodları içen DNA'lar, dış müdahalelere açık olacak şekilde zayıftır. Dışarıdan gelecek olan güneş ışını gibi herhangi bir müdahale, canlının DNA bilgisinde değişikliğe neden olur. DNA kodları kırılabilir, başka bir kod ile eklemlenebilir ve bu sayede değişebilir. DNA'nın değişmesi doğal olarak canlının farklı bir özellikle dünyaya gelmesi anlamına gelir. Genlerdeki değişime neden olan şey biyolojide mutasyon olarak adlandırılmaktadır. Buna göre her mutasyon canlı için küçük ya da büyük bir değişime neden olur. Canlıdaki her değişim canlı açısından olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurur. Çünkü canlının doğumuyla beraber hayat bulan her mutasyon canlılık boyutunda sınanır ve seçilim işlemine tabi tutulur.

---

96 Darwin, *Türlerin Kökeni*, 86.

97 Dawkins, *Yeryüzündeki En Büyük Gösteri*, 103.

98 Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 170.

Mutasyonların başka nesillere aktarılması canlının hayatta kalıp üremesine bağlıdır. Üreme sayesinde bir canlıda meydana gelen değişim sondaki nesillere aktarılmış olur. Canlılığı uzun vadede değişime uğratacak olan şey bu şekilde vukuu bulan küçük değişikliklerin birikmesiyle olur. Biriken mutasyonlar sayesinde ata ile torun arasında gittikçe açılan bir farka neden olur. Her nesilde değişen canlı hayata tutunabilirse canlı türü varlığını devam ettirecektir. Canlının ölümü ise bu mutasyonun silinip elenmiş olması anlamına gelir. Burada önemli olan konu canlının bireysel manada ölümü değildir. Asıl önemli olan mutasyonun yani değişimin aktarılıp aktarılamayacağıdır.[99]

Burada gerçekleşen evrimsel değişim hikâyesini ikili bir mekanizmaya indirgemek mümkündür. Birinci aşamada canlı, DNA düzeyinde değişikliğe yol açacak küçük mutasyona uğramaktadır. Buradaki mutasyon tesadüfidir. Mutasyona yön veren ilahi bir müdahale söz konusu değildir. Onun tesadüfi oluşunun ispatını fosil kayıtlarına baktığımızda yeryüzünde daha önce yaşamış binlerce adı sanı bilinmeyen canlıda görmemiz mümkündür. Fosiller evrime neden olan mutasyonun rastgele oluşunu desteklemektedir.[100] İkinci aşamada canlı bambaşka özellikler ile hayata gelir. Artık bu canlının sahip olduğu yeni özellik ile seçilim işlemine tabi tutulacaktır. Buradaki doğal seçilim ise tesadüfi değildir. Mutasyonun tesadüfi olması evrimin tamamını tesadüfi olarak yorumlamamızı gerektirmez. Çünkü ana mekanizma olan doğal seçilim tesadüfi gelişmemiştir.[101]

Canlıların değişerek başka bir türe dönüşmeleriyle alakalı en iyi örneklerden biri köpeklerin evrimidir. Kabaca yirmi beş bin yıl önceye dayanan bir tarihte doğada bugün bildiğimiz anlamda köpeklerin varlığı söz konusu değildir. Köpekler bu tarihlerde ataları olan kurtlarla benzer özellikler sergilerler. Ata kurtlardan birisinin genlerinde bir mutasyon yaşanmış ve kurt saldırganlık özellikleri yerine daha uysal bir karakter kazanmıştır. Bu kurtlardan saldırgan olanlar kendi yollarına devam etmişlerdir. Fakat mutasyon ile daha uysal ve ağırbaşlı olan kurtlar insanlar tarafından korunmaya alınmıştır. Çünkü yirmi beş bin yıl önceki atalarımız, bu güçlü ve keskin duyulara sahip hayvanlardan, kampı korumak ve kendilerini bekleyen tehlikeleri erkenden uyarmak gibi

---

[99] Richard Dawkins, *Cennetten Akan Irmak*, çev. Sinem Gül (İstanbul: Varlık Yayınları, 2018), 17; Richard Dawkins, *Olasılıksızlık Dağına Tırmanmak*, çev. Melisa Miller (İstanbul: Kuzey Yayınları, 2021), 107.

[100] Bk. Dawkins, *Olasılıksızlık Dağına Tırmanmak*, 107-110.

[101] Bk. Dawkins, *Olasılıksızlık Dağına Tırmanmak*, 106-107.

pek çok konuda faydalanmıştır. Kurtlar ise bu durumdan yemek ve barınak gibi fayda sağlamışlardır. Bu karşılıklı fayda zaman içerisinde daha uysal ve itaatkâr kurtların seçilmesini sağlamıştır. Buradaki evrimleşme süreci, değişimi başlatan mutasyon ve seçilimi sağlayan yapay çevre ile gerçekleşmiştir.[102]

Doğal seçilim mekanizması iyi incelendiğinde, onun canlı çeşitlerini adeta törpüleyerek farklılaştırdığı görülebilir. Her nesilde biraz daha törpülenen canlılık, nesiller içerisinde değişime uğrayarak ilerler. Dawkins, canlıların nasıl törpülendiğini açıklamak için Amerika Birleşik Devletleri'nin Güney Dakota eyaletinde bulunan Rushmore Dağı örneğini verir. Kayalıktan oluşan bu dağ on dört yıl içinde çeşitli işlemler sonucu yontulmuştur. Bu yontulma işlemi sonucunda bir kayalık kütlesi olan dağa dört Amerikan başkanının (George Washington, Thomas Jefferson, Theodore Roosevelt ve Abraham Lincoln[103]) yirmi metrelik heykelleri işlenmiştir. Canlılar da başlangıçta tek tip bir arketipe sahipken iken doğal çevrenin törpülenmesi ile farklı formlara kavuşmuştur.[104]

Açıklaması yapılan bu süreç, Darwin'in doğal seçilim tezinin özetidir. Dawkins, Darwin'in bu tezini yaşamın tüm görkem ve zarafetini anlamının bir yolu olduğunu iddia eder. Darwin'in iddia ettiği bu tez sadece üstün bir açıklama gücüne sahip değil aynı zamanda güç dolu zarafeti ile dünyanın en unutulmaz başlangıç mitlerine bile üstün gelecek şiirsel bir güzelliğe sahiptir.[105] Darwinci açıklamayı bu şekilde görkemli kılan nedenlerden biri Darwin'in, canlıların nesilden nesile değişimini bilincimizin algılamayacağı kadar uzun bir süreyi göz önünde bulundurarak fark etmiş olmasıdır.[106] Doğal seçilim kabaca bu şekilde açıklandıktan sonra onun hangi yasalara dayanarak canlılığı inşa ettiği açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Bunun için canlılığın davranışları gözlemlenmeli, sahip oldukları davranışların doğal seçilimin hangi yasasının tezahürü olduğu gösterilmelidir.

---

[102] Sarah Marshall-Pescini - Juliane Kaminski, "The Social Dog: History and Evolution", *The Social Dog: Behavior and Cognition*, (01 Mayıs 2014), 3-33.

[103] "Rushmore Dağı Anıtı", *Vikipedi*, 16 Ekim 2022.

[104] Dawkins, *Olasılıksızlık Dağına Tırmanmak*, 36-42.

[105] Dawkins, *Cennetten Akan Irmak*, 10.

[106] Dawkins, *Cennetten Akan Irmak*, 12-13.

2.4.5. Canlıların Karmaşıklığı

Dawkins, canlı tasarımının açıklanması için bakış açısını doğaya çevirerek doğadaki düzen hakkında düşünmeye davet eder. Doğa, ilk etapta karmaşık ve karmaşık olmayan nesnelerle dolu gibidir. Örneğin dağ veya sıradan bir kayalık bizler için karmaşık olmayan nesne anlamına gelirken kuş veya insan gözü gibi örnekler karmaşık nesne olarak tanımlanabilir. O halde, neye, niçin karmaşık denildiği doğayı anlama açısından önemli bir ayrımdır. Bir şeye karmaşık demenin koşulunun ne olduğu sorununun muhtemel cevapları vardır. Söz konusu örnek dağ olduğunda dağ ile alakalı aklımızda oluşacak imgelerden biri dağın kaya ve topraktan oluştuğudur. Bu hali ile dağ, basit ve bilinen bileşiklerden oluşuyor gibidir. Ancak söz konusu uçan bir kuş olduğunda bunun karmaşık bir nesne olduğu kolaylıkla söylenebilmektedir. Bu mantıkla kuş bilmediğimiz bileşenlerden oluştuğu için bir dağa göre daha karmaşıktır. O halde karmaşıklık, bir bileşenin parçalarının tanımının yapılıp yapılmamasıyla mı alakalıdır? Dawkins, bu akıl yürütme ile vardığı cevabı tatmin edici bulmaz. Çünkü karmaşık bir yapının bileşenlerini bilsek ve tek tek saymaya kalksak dahi o şeyi karmaşık olarak tahayyül etme eğilimimizin var olduğunu söyler.[107]

Dawkins, karmaşıklığın ne olduğunun açıklanabilmesi için matematikten yararlanılabileceği var sayımında bulunur. Matematik, evrendeki şeyleri tasnif etmemizde kesin sonuçlara ulaşmamız için faydalı bir araç olarak kullanılabilir. Bu anlamda karmaşıklığın ne olduğu sorusunun cevabı, matematiksel olasılık düşüncesi bağlamında düşünülebilir. Karmaşık bir nesnede, bu nesneyi meydana getiren parçalar öyle bir biçimde düzenlenmiş olmalıdır ki nesnenin yalnızca rastlantıya bağlı olarak ortaya çıkmış olma olasılığı çok çok düşük olmalıdır.[108] Burada vurgulanan fikir, bir nesnenin karmaşık olarak algılanmasına neden olan şeyin bilinçsiz bir rastlantı ile yan yana gelme ihtimaline dikkat çekmektir. Bir kuşun uçabiliyor olması, onun sahip olduğu kanat, ince kemik yapısı, kan dolaşımı gibi uçmaya yardımcı olan bileşenlerinin bir araya gelmesiyle mümkündür. Ancak tüm bu bileşenlerin kendiliğinden bir araya gelmiş olması fikri olasılık dışıdır. Bir bitkinin fotosentez sistemindeki ince tasarımı düşünüldüğünde de aynı olasılıksız durum geçerlidir. Çünkü bu sistemin kendiliğinden var olamayacağı

---

[107] Dawkins, *Kör Saatçi*, 7.

[108] Dawkins, *Kör Saatçi*, 9.

düşünülür. O halde bir sistemi var eden bileşenlerin kendiliğinden var olamayacak kadar olasılık dışı olması onları karmaşık olarak algılamamıza yol açmaktadır. Bu durumda karmaşıklık terimi tasarlanmış olma ve bu tasarlamanın rastgele olamayacağı anlamında kullanılabilir.[109]

2.4.6. Evrim Teorisi ve Canlıların Tasarımı

Dawkins, karmaşıklığın ne olduğunu tanımladıktan sonra doğadaki karmaşık nesnelerin neler olduğu üzerinde durur. Canlılar tasarlanmış hissi veren en iyi nesnelerden biridir. Çünkü canlılar rastgele olamayacak kadar hassas bir şekilde bir araya gelmiş bileşenlerden oluşur. Canlının sahip olduğu bileşenlerin kendiliğinden bir ara gelmiş olması olasılıksal olarak imkânsız bir sayıya denk gelmektedir. O halde canlılara karmaşık nesneler denmesinde beis yoktur. Canlılar kendiliğinden bir araya gelemeyecek kadar karmaşık yapılardan oluşuyorsa onları bir araya getiren güç nedir? Çünkü bu güç rastgele olamayacak kadar üstün bir işin üstesinden gelmiş ve canlıları adeta tasarlamıştır. O halde canlılara tasarlanmış canlılar demekte beis yoktur.

Tasarım kavramının hangi anlamlara geldiğinin açıklanması Dawkins'in ateist görüşlerinin anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir. Dawkins'in üzerinde dikkatle durduğu konu, tasarım kavramının içerdiği amaçsalcı anlamdır. Tasarım kavramı tek başına bir fiil olarak kalmayarak zorunlu olarak amaçlılık fikrini de beraberinde getirmektedir. Bir yerde tasarımın olması orada bir amacın olduğunu göstermektedir. Bir yerde amacın olması ise bilinçli bir varlığın olduğu sonucuna götürmektedir. Kısaca tasarım fikri amaçlılığı, amaçlılık ise irade sahibi bir varlığı varsaymamızı zorunlu kılmaktadır. O halde yapılması gereken gerçekten de bir tasarımın olup olmadığını anlamaktır. Tasarım konusu netleştikten sonra bir amacın olup olmadığı tartışmaya açılmalıdır. Amaçlılık konusu üzerinde durulduktan sonra ise bu amacı gerçekleştiren iradenin ne veya kim olduğu tartışmaya açılabilir.

Dawkins, bu çıkarıma başlamadan evvel kişisel görüşlerini ortaya koymuştur. Canlılar tasarlanmış gibi görünse de bu bir tasarım değildir. Doğa bizi hayrete düşüren ne kadar kompleks ve iyi tasarlanmış canlılar sunarsa sunsun bunun altında bilinçli bir tasarım yatmaz. Tasarım hissi sadece illüzyondur. Bu illüzyonun oluşma nedeni canlılığın nasıl

---

[109] Dawkins, *Kör Saatçi*, 11.

var olduklarını bilmememizden kaynaklanır.[110] Bu illüzyondan kurtulmak için "tasarlanmış" kelimesinin sebep olacağı yanılgıdan kurtulmamız gerekmektedir. Bunun için canlılar hakkında direkt olarak "tasarlanmış" ifadesini kullanmaktan imtina ederek "tasarımvari" kelimesini kullanmak daha uygundur. Bu kavram kullanıldığında, canlıların bilinçli bir varlık tarafından yaratılmış olduğu yanılgısından kurtularak tarafsız bir düşünme sahasına girmiş oluruz. Tarafsız alan sayesinde dinlerin iddialarından veya canlıların bilinçli bir varlık tarafından tasarlanmış olduğu iddiasından uzaklaşmamız mümkün olur. Bundan sonra yapılması gereken gözlem, canlıların bilinçli bir yaratıcı tarafından tasarlanmayacağını anlamanın yanında onların tesadüfi bir şekilde var olamayacaklarını idrak etmeye yönelmektir. Doğa hiçbir hali ile canlılığın oluşmasını tesadüfle açıklamaya izin vermez. Çünkü canlılığın tesadüf ile var olması imkânsızdır.[111]

Dawkins, tasarım kavramına özel bir önem göstermiştir. Ona göre bu kavram Tanrı'ya inanan dindarlar için tanrının varlığı lehine en çok kullanıldığı argümandır. Çünkü bu argüman Darwin gelene dek gücünü korumuş, en işlek zihinleri bile Tanrı'nın varlığı inancından kurtaramamıştır.[112] Tanrı'nın varlığı lehine kullanılan bu argüman günümüzde akıllı tasarım argümanı olarak ün bulmuştur. Akıllı tasarım argümanını savunanlara göre canlılık moleküler düzeyde incelendiğinde Darwinci seçilimin açıklamayacağı kadar karmaşık bir mekanizma vardır. Bu durumda canlılık basitçe evrimleşerek var olamayacaktır.[113] Canlılığın var olmasının şartının ancak tanrının yaratmasıyla mümkün olabileceğini savunan akıllı tasarımcılar evrimi kabul edenler ve etmeyen iki kanattan oluşur. Ancak her iki durumda da tanrı müdahalesini şart koşmaktadırlar.[114] Dawkins bu argümanı hatalı kılmak için evrim teorisinin çok iyi bilinmesi gerektiği üzerinde durur. Bu anlamda argümanını doğadaki canlıları izlemeye odaklanarak kurar. Her canlının nevi şahsına münhasır özelliklerini fark edilir. Kimisi çok iyi kamufle olabiliyorken, kimisi en üstün teknolojilerin bile ulaşamayacağı hassas ölçümler yaparak hayatta kalmaktadır. Kimse bir çitaya baktığında kendini onun

---

[110] Dawkins, *Kör Saatçi*, 52-55.

[111] Dawkins, *Olasılıksızlık Dağına Tırmanmak*, 18.

[112] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 145.

[113] Metin Pay, *Teleolojik Kanıt Bağlamında Akıllı Tasarım Kuramı* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 121.

[114] Andrew J. Petto - Laurie R. Godfrey (ed.), *Yaratılış mi Evrim mi?*, çev. Çağatay Tarhan vd. (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2022), 58-65.

tasarımındaki hayranlıktan alıkoyamaz. Çitanın kaslı ve yaylanan bedeni, avına koşarken yaptığı sürat hayretimizin sınırlarını zorlamaktadır. En iyi teknolojilerimiz bile yüzyıllar sonra çitanın üç saniyede ulaşacağı yüz km'lik sınıra ulaşabilmiştir. Onun bu hıza ulaşabilmesi için sahip olduğu hafif kemik yapısı, ciğer büyüklüğü, nefes alıp vermesini kolaylaştıran burun yapısı ve ani hızlarda direnç sağlamayacak kafa yapısı hayret verici derecede tasarlanmış gibidir. İnsanlar için sadece çitalar değil örneğin bir bukalemun söz konusu olduğunda da aynı hayrete ulaşmak mümkündür. Kamufle olmadaki yeteneğinin yanı sıra avını yakalamak için kullandığı yöntemle bukalemunlar ilk bakışta hayret verici bir tasarımın sonucu gibidirler.[115] Tasarlanmış hissi sadece canlılar için değil onların sahip olduğu göz, beyin veya kan yapılarında da kendisini gösterir. Dawkins'e göre tüm bu tasarımdaki karmaşık yapı insanı büyüleyecek kadar görkemlidir.[116]

2.4.7. Evrim Teorisi ve Tesadüf

Dawkins, canlıların tasarlanmış olduklarını onların tasarımlarının illüzyon olduğunu belirterek kabul eder. Ancak Dawkins, illüzyon şartını koysa da canlıların tasarlanmış olduklarını kabul etmiştir. O halde bu tasarıma neden olan şeyin deşifre edilmesi gerekmektedir. Tasarımı gerçekleştiren şeyin ne olduğu hakkında iki olasılığın var olduğu söylenebilir. Bunlardan biri tasarımın kendiliğinden, iradesiz bir şekilde var olduğunu iddia eden tesadüf kavramıdır. Diğer olasılık ise, tasarımın tesadüfe mahal vermeyen bir sistemle veya tasarımı gerçekleştirmeye muktedir bir bilinçle gerçekleştiği üzerinedir. Dawkins, ilk olasılığın geçersiz olduğunu iddia eder. Canlı tasarımı kendiliğinden gerçekleşmiş bir tesadüfün sonucu olamaz.[117] Canlı tasarımının tesadüfle var olduğunu kabul etme düşüncesinin ne kadar abes bir düşünce olduğunu Fred Hoyle (1915–2001) verdiği bir örnekle karikatürize etmiştir. Hoyle'e göre canlıların tesadüfen var olduğunu iddia etmek, hurdalıkta esen bir fırtınanın Boeing 747 tipi bir uçak var edebileceğini savunmak kadar saçmadır.[118] Bu örnekle anlatılmak istenen, tesadüfün canlı tasarımı için ne denli irrasyonel bir açıklama olacağıdır. Hoyle, canlı tasarımının karmaşıklığını örneklemek için enzimler üzerinden örnek verir. Vücudumuzda bulunan iki bin enzimin

---

[115] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 143-149.

[116] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 157.

[117] Dawkins, *Gen Bencildir*, 366; Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 144.

[118] Dawkins, *Olasılıksızlık Dağına Tırmanmak*, 100; Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 112.

tamamının rastgele elde etme olasılığı $10^{40.000}$'de 1'dir. Yaşamın mümkün olması için gerekli olan bu enzimlerin tesadüfi bir şekilde var olamayacağı açıktır.[119]

Dawkins, Hoyle'nin verdiği "hurdalıktaki fırtına" örneğini tesadüfün imkânsız oluşunu açıklaması bakımından makul bulur. Aslında Hoyle'nin bu örneği verme nedeni sadece tesadüfün abes olduğunu anlatabilmek değildir. Aynı zamanda canlılığın evrimsel bir süreçle var olduğunu iddia edenlere karşı bir savunma yapmaktır. Zira Hoyle, canlılığın evrim geçirerek var olduğu fikrine karşıdır. Ancak Hoyle, verdiği bu örnekle canlılığın evrimleşmesini tesadüfe indirgemiştir. Canlılığın evrim ile var olduğunu iddia etmekle onların tesadüfen var olduğunu iddia etmenin aynı şey olduğunu ima eder. Hurdalıktaki fırtına örneğinin kurgusu da bu şekilde tasarlanmıştır. Bu bakımdan Dawkins, verilen örneği, canlılığın tesadüfle var olduğunu iddia etme açısından ne denli abes olduğunu açıklamada başarılı bulsa da evrime yöneltilen iddia karşısında başarısız bulur. Zira Dawkins'e göre evrim, salt tesadüf demek değildir. [120] Evrim, kendine ait bir mekanizması olan ve son derece kararlı çalışan bir doğa yasasıdır. Bu bakımdan evrim ile tesadüf kavramları arasındaki ilişki gözden geçirilmelidir.

Canlılığın tasarımı tesadüfle mümkün olmadığına göre ne ile gerçekleşmiştir? İnsanlığın yüzyıllar boyunca bu soruya Tanrı cevabı verdiğini söyleyen Dawkins, modern biyolojiden sonra hala Tanrı cevabını verenleri cehaletle suçlar.[121] Çünkü bu cevap tam bir cevap değildir. Daha çok bilgisizliğimizden kaynaklı bir kaçış şeklidir.[122] Elbette tarih boyunca insanların tasarlanmış gibi görünen canlılığı açıklamak için Tanrı demesinin çok güçlü bir nedeni vardır. Tanrı dışında hiçbir açıklamanın makul olmadığı bu açıklamaya Dawkins, "olasılıksızlık" kanıtı demektedir.[123] Olasılıksızlık kanıtında karmaşıklığının kendiliğinden meydana gelmesi olanaksız bir şekilde düşüktür. Bu kadar muhteşem bir biçimde inşa edilmiş varlıkların, insanlık için bir tasarımın ürünü gibi algılanması

---

[119] Fred Hoyle - Chandra Wickramasingh, *Our Place in the Cosmos: The Unfinished Revolution* (London: J M Dent & Sons Ltd, 1993), 13.

[120] Dawkins, *Kör Saatçi*, 74.

[121] Dawkins, *Olasılıksızlık Dağına Tırmanmak*, 16-18.

[122] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 159-162.

[123] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 167.

normaldir. Bu bakımdan canlıların tasarlayıcısının olmadığını düşünmek mantıksızdır. Çünkü en basit canlının tasarımında dahi ince bir tasarım vardır.[124]

Dawkins, inananların teistik dinlerdeki canlılığın tasarlanmış olduğu vurgusundan hareketle Tanrı'nın varlığını temellendirmeye çalıştıkları delilin kritiğinin yapılması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu konuda verilecek en iyi örneğin W. Paley (1743-1805) olduğunu düşünmektedir. Onun canlı karmaşıklığını bir tasarımcının varlığı lehine nasıl kanıt olarak sunduğunu şu şekilde açıklamıştır. Örneğe göre Paley, çalılıktan geçerken ayağımıza bir taşın takıldığını düşünmemizi istemektedir. Bu taşın neden ve nasıl orada olduğu sorusunun sorulması durumunda bunun sıradan ve önemsiz bir soru olacağını söyler. Yerde bulunan bir taşın ezelden beri orada olduğu ve hiçbir amaç gütmeden orada bulunduğu kolaylıkla düşünülebilir. Ancak aynı yerden geçerken, yerde bu defa bir saatin ayağımıza takıldığını düşünmemizi ister. Saatin neden ve nasıl orada olduğu üzerine düşünülmeye başlandığında taş için verilen cevabın saat için uygun olmadığı fark edilir. Bir taş kendiliğinden ve amaçsızca var olabilir ancak saat böyle değildir. Çünkü saate yakından bakmaya başlandığında onun tasarlanmış gibi olduğu gözlemlenir. Saat belirli parçalara sahiptir ve parçalardan her biri belli bir amaca hizmet etmesi için tasarlanmış gibidir. Saatin parçaları o kadar ince bir hassasiyetle oraya yerleştirilmiş gibidir ki herhangi bir parçasının yerinin değişmesi saatin çalışmasına zarar verebilir. Tüm bunlar saatin varlığının bir amaca hizmet ettiği izlenimi uyandırır. Burada taş gibi doğal bir nesne ile saat gibi tasarlanmış bir nesne arasındaki farkın insan için doğal olarak sorgulamaya yol açtığını vurgulayan Paley, bizleri saat gibi son derece ince tasarlanmış hissi veren nesneler için nasıl bir mantık yürüteceğimizi örneklemiştir. Saat kendiliğinden var olmayacak kadar karmaşık ve bilinçli tasarlanmıştır. Bu durumda saatin bir tasarımcısı ve bu tasarımcının bir amacı olmalıdır. Saatin tasarımcısı, bilinçli ve saate bir amaç veren bir saatçidir.[125]

Paley, yerde bulunan saat örneğini verdikten sonra konuyu insan gözü üzerine çeker. İnsan gözü üzerinde düşünüp de onun nasıl bir incelikle tasarlandığını fark etmeyen yok gibidir. Göz, bir amaç için var olmuştur ve bunun için her bileşeni muhteşem bir incelikle çalışmak zorundadır. Bu haliyle göz için akla gelebilecek en güçlü şey, onun bir amaç

---

[124] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 112.

[125] William Paley, *Natural Theology*, ed. Matthew D. Eddy - David Knight (Oxford: Oxford University Press, 2008), 3.

için bilinçli bir şekilde tasarlanmış olduğudur. Nasıl ki doğada bulunan bir saatin amaçlı bir şekilde var olduğu düşüncesi bizleri onun bir tasarımcısı olduğu düşüncesine ulaştırıyorsa aynı şey göz için de geçerlidir. Bu kadar incelikle çalışan bu organ amaçlı bir şekilde var edilmiştir ve ona bu amacı veren bir tasarımcısı olmalıdır. Saati tasarlayanın onun tüm bileşenlerine vakıf bir saatçi olduğu düşüncesi üzerinden hareket edildiğinde insan gözünü tasarlayanın onun her parçasını bilen bu tasarımcı Tanrı'dır.[126] Paley'in kurmuş olduğu bu analojideki varsayımı şu şekilde özetlenebilir:

- Öncül 1: Saat ve göz tasarım bakımından benzerdir.
- Öncül 2: Saatin bir tasarımcısı vardır.
- Sonuç: O halde gözün de bir tasarımcısı vardır.[127]

Dawkins, Paley'in saatçi alıntısını yaptıktan sonra onun iddia ettiği tasarımcı konusuna eğilmek ister. Dawkins'e göre elbette karmaşık gibi görünen canlıların bir tasarımcısı olmalıdır.[128] Yoksa bu kadar akıllı bir tasarımı açıklamak mümkün olmaz. Ancak bu tasarımcı Paley'in bahsettiği gibi bilinçli bir tasarımcı olan Tanrı değildir. Bu tasarımcı geleceği hesaplamayan, bir bilince sahip olmayan, hatta işitmeyip görmeyen tasarımcıdır. Dawkins, işitip görmeyen bu tasarımcıya Paley'in saatçisine atıfta bulunarak kör saatçi ismini vermiştir. Kör saatçi canlılığı tasarlamada ve ona sahip olduğu karmaşıklığı vermede son derece mahirdir. İnsanlık yüzyıllarca bu saatçinin akıllı ve bilinçli bir tasarımcı, yani Tanrı olduğunu varsaymışsa da Darwin ve Wallace sayesinde tasarımcı düşüncesi hâkimiyetini kaybetmiştir.

2.4.8. Evrim Teorisi ve Doğanın Mekaniği

Dawkins'e göre tasarlanmış gibi duran her şeyin basit bir açıklaması vardır. Örneğin bir kar tanesine yakından bakıldığında onun kendine has bir altıgen olduğu görünür. Ne var ki tüm kar taneleri altıgen olmalarına rağmen birbirinin aynısı değillerdir. İlk etapta bu "tasarım" hayret verici gelebilir. Bu hayretimize dayanarak bunun ancak bir tasarımcı ürünü olduğunu iddia edebiliriz. Ancak kar tanelerinin niçin böyle olduğu sorusuna verilecek cevap çok da karmaşık değildir. Kar moleküllerini oluşturan yapı altıgen

---

[126] Paley, *Natural Theology*, 18; Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 167-168.

[127] Fatih Özgökman, *Teleolojik Delil ve Evrim Teorisi*, 23.

[128] Dawkins, *Kör Saatçi*, 3-9.

şeklindedir. Altıgen moleküller bir arada sürekli olarak kopyalanarak farklı formlar oluşturular. Bu kümülatif birikim kar tanelerine muhtemelen bir görüntü kazandıracaktır. Doğada tasarlanmış görüntüsü veren herhangi bir şey de bu şekilde kendine has bir matematik içerir. Önemli olan bu matematiğin örüntüsünü deşifre etmektir. Kar tanesinden virüslere, kan hücrelerimizden gözlerimize değin her tasarlanmış şeyin altında keşfedilmeyi bekleyen matematiksel örüntü bulunmaktadır. Kar taneleri örneğinde olduğu gibi canlılığın da kendisine ait bir örüntüsü bulunmaktadır. Bu örüntünün nasıl gerçekleştiğinin analizi yapıldığında canlılığın nasıl tasarlandığı sorusunun cevabına da ulaşılmış olur. Böylece canlılığın var oluşunu tesadüf gibi aklın kabul etmediği bir fenomenle değil son derece rasyonel bir izahı yapılmış olur. Tasarımın rasyonel izahı önemlidir, çünkü Tanrı gibi açıklamalar canlılığın izahı olamazlar. Bunun yerine herkesin kabul edeceği ve üzerinde gözlem yapabileceği teoriler gereklidir. [129]

Dawkins canlılardaki matematiksel örüntünün onları son derece karmaşık sistemler olarak görmemize neden olduğunu söyler. Biz insanlar bir canlıya bakar ve canlının şimdiki zamandaki halini, yani nihai ve tamamlanmış halini görürüz. Oysa canlılığın tamamı milyonlarca yıl önce, ince ince tasarlanmaya başlamadan evvel, bu kadar karmaşık yapılarda değildir. Onlar bunun yerine ilkel yaşam formları şeklindedir ve onların bu hali bizlere hayret verici derecede karmaşık ve anlaşılmaz gelmez. Günümüzde gördüğümüz canlıların tamamı milyonlarca yıllık birikimin, ilerleme ve gelişimin bir sonucu oluşmuştur. Bu milyonlarca yıllık süre zarfında sürekli bir birikim ve değişim ile canlılık giderek karmaşıklaşmıştır. Canlıların bize karmaşık gelmesinin nedeni onların milyonlarca yıllık değişimini bilmememizden kaynaklanır. Canlının tamamlanmış son haline bakmak, son derece engin bir dağın zirvesine bakmak gibidir. Canlılık o denli karmaşık tasarlanmış gibidir ki, onun karmaşıklığının Tanrı haricindeki tüm açıklamaları bu dağın zirvesine bir çırpıda çıkmakla aynı güçlüktedir. Dağın zirvesi benzetmesi, canlıların karmaşıklığının erişilmez derecede karmaşık olmaları üzerine kurulmuştur. Dağın zirvesi tasarlanmış canlıların olduğu son menzili temsil eder. Dağın etekleri ise en ilkel canlıyı temsil etmektedir. Evrimin iddiası doğru kabul edildiğinde insanın hayal gücü dağın eteklerinden dağın zirvesine giden bir yolu imkânsız bulur. Çünkü evrim dağın eteklerindeki ilkel canlıyı milyonlarca yıl sonra dağın zirvesine yerleştiğini iddia

---

[129] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 189-192.

etmektedir. Oysa bu dağ, dik ve zorludur. Bu öyle bir dağdır ki, değil canlıların evrimleşerek zirveyi görebilmesi, en zorlu dağcıların yardımıyla dahi zirveye çıkılması son derece güçtür. Bu durumda ilkel canlının dağın zirvesine çıkışı olanaksız görünmektedir. Çünkü hiçbir bilinç dağın eteğinden böylesi bir zirveye çıkışı mümkün bulmaz.[130]

Dawkins'in canlılığın tasarımını dağın zirvesi olarak betimlemesindeki amaç insanlığın düşünme biçimini çarpıcı bir biçimde açıklamak istemesidir. Tamamlanmış bir canlı, dağın zirvesinde ise o zirveye giden yol ancak bir mucizeyle mümkün olabilir. Bu mucize insanın veya tesadüflerin kabiliyetlerinin ötesinde bir güce sahiptir. Bu durumda canlılığı temsil eden zirveye giden tek yol ancak Tanrı olabilir. Ancak doğal seçilim bizlere dağın zirvesine giden farklı yollar olduğunu gösterebilir. Çünkü bilindiği üzere tüm dağların bir de daha az dik olan başka yamaçları da vardır. Dağın zirvesine giden farklı yolların var olduğunu fark ettiğimizde, dağın zirvesine olan bakış açımızda keskin bir kırılma yaşanması kaçınılmazdır.[131]

Dawkins, bu alegoriyle canlı karmaşıklığını açıklamak için farklı bir bakış açısı geliştirmeye çalışmıştır. O, canlı tasarımını açıklarken kullanılan tesadüf kavramını ve Tanrı açıklamasını reddetmiş, daha sonra kendisinin tek geçerli açıklama dediği evrimsel açıklamaya odaklanmıştır. Evrimsel açıklama dağın zirvesine birdenbire varmayı öngörmez. Adımlar halinde ilerler ve her adımda sınanır. Doğal seçilim hiçbir canlıyı veya tasarlanmış hissi veren hiçbir yapıyı birden var etmemiştir. Darwinci teori şayet canlı oluşumunu tesadüf harikası olarak sunsaydı bu teorinin hayatta kalma şansı olmazdı. Çünkü hemoglobin (kan hücresi) molekülünün oluşması için gerekli olan karmaşıklık matematiksel olarak en keskin zekâlı fizikçi ve matematikçilerin hesabı ile hesaplanamayacak kadar devasa boyutlara ulaşmaktadır. Oysa Darwinci seçilim, bu devasa olasılığın üstesinden başarı ile gelir. Zira insanların çoğunun baktıkları açı dağa giden dimdik ve sarp kenarıdır. Oysa dağın zirvesine çıkmak için bu yol kullanılmak zorunda değildir. Zaten canlılığın karmaşıklığı dağın o denli sarp ve çıkılması imkânsız kenarını resmetmektedir ki, bu kenardan dağa çıkmak imkânsızdır. Canlılığa giden yol dağın başka bir köşesi olabilir. Bu köşe dağa giden yumuşak patikalardan ve daha az

---

[130] Dawkins, *Olasılıksızlık Dağına Tırmanmak*, 32.

[131] Dawkins, *Olasılıksızlık Dağına Tırmanmak*, 21-32.

eğimli yollardan oluşur. Bu taraftan dağın zirvesine çıkmak daha olasıdır. Dağ metaforunun canlılık karmaşası karşısında bize öğrettiği üç mesaj bulunmaktadır. Birincisi zirveye çıkarken asla geriye dönülmeden her zaman daha ileriye doğru bir yolun bulunduğu, ikincisi birden çok zirvenin olduğu gerçeğidir. Son olarak da zirveye birden sıçrama yapılarak çıkılmayacağı bunun yerine kademeler halinde patikalardan çıkılabileceğidir.[132] Dağın hep sarp ve dik kenarına bakıp sadece Tanrı'nın bu dağın zirvesine ulaşabileceğini iddia edilmesinin sebebi alternatif yolların bulunmamış olmasıdır. Ancak doğal seçilim bu alternatifi sanatsal bir incelikle gösterebilmiştir.[133]

Dawkins doğada karmaşıklığı dağın zirvesi gibi görülen pek çok örnek olduğundan bahseder. Örneğin kara canlılarının nasıl olup da uçacak şekilde evrimleştikleri sıkça merak edilen bir konudur. Çünkü uçma eyleminin gerçekleşmesi son derece karmaşık bir sistemi gerektirmektedir. Bu karmaşık sistemin varlığı ilk etapta dağın zirvesine giden uçurumun sarp tarafı gibi görünebilir. Ancak evrim ani sıçramalarla değil de, yumuşak ilerleyişlerle gerçekleşir. Uçmayı anlayabilmek için uçmaya benzer eylemlerde bulunan hayvanlara bakılmalıdır. Örneğin bir sincap, kuşlar kadar uzun mesafede uçamaz. Ancak uzun mesafeli sıçrayışları ile bilinen bu hayvanda uçmak için gerekli olan kanatlar yerine kanada benzer zarımsı yapılar bulunur. Evrimsel süreçte kendisine avantaj sağladığı için var olduğu belli olan bu kanatlar başlangıçta daha küçük ve önemsiz iken bu özellik o canlıya avantaj sağlamıştır. Kendisine sağlanan avantajın büyük olmasının bir önemi yoktur. Çünkü evrim küçük avantajların birikiminden bahseder. Buna göre küçük de olsa bir avantaja sahip olan bu canlı, söz konusu bu özelliğini nesilden nesle aktarılabilmiştir. Her aktarım bir sonraki nesilde de avantajlı olacağı için kanatlar her nesilde büyümüş ve bugünkü şekilde gelişmiştir. Kuşlardaki uçma eylemi, sincaplardaki mekanizmaya benzer şekilde başlangıçta çok düşükken bugün uçmalarına izin verecek şekilde büyümüştür. Böylece bugün imkânsız gibi görünen kanatların birden var oluşu aşamalar halinde mümkün olmuştur.[134] Evrimin küçük ve aşamalı oluşu, bizleri olasılıksız dağının zirvesine yumuşak patikalardan ulaştırmaya yetecek durumdadır.[135]

---

[132] Dawkins, *Olasılıksızlık Dağına Tırmanmak*, 119.

[133] Dawkins, *Olasılıksızlık Dağına Tırmanmak*, 100-102.

[134] Dawkins, *Olasılıksızlık Dağına Tırmanmak*, 146-152.

[135] Dawkins, *Olasılıksızlık Dağına Tırmanmak*, 172.

Evrimsel süreç dikkate alındığında son derece karmaşık olan gözün nasıl var olduğu anlaşılması zor bir örnek olarak incelenebilir. En nihayetinde göz olasılıksız dağının en görkemli zirvelerinden birini temsil etmektedir. [136] Bu dağın zirvesine ani bir sıçrayış ile sıçramanın mümkün olmadığı aşikârdır. Bu durumda göz ani bir sıçramayı seçmeyecek bunun yerine adımlar halinde var olmayı seçecektir. Doğal seçilim savunucuları açısından olasılıksız dağına üç farklı yöntemle gidildiği varsayılmıştır. Bu yöntemlerden birisi kerteci evrimsel görüştür.[137] Kerteci yoruma göre evrim düz bir zaman çizgisinde aşama aşama ilerler. Evrim bu anlamda sabit hızlıdır ve türleri etkileme şekli de bu hız ile alakalıdır. Örneğin A, B ve C diye üç canlı türleri için ata-torun ilişkisi olduğunu varsayalım. A türünün boyu 20 cm, B türünün boyu 40 cm olsun. A ve B türleri arasında 10 milyonluk bir zaman dilimi de varsayalım. Bu varsayıma A ile B arasında 10 milyon yılda 20 cm'lik bir uzama görülmüşse, torunları olan C türünde 10 milyon yıl sonra +20 cm'lik bir değişim gözlenecek ve 40+20= 60 santimetrelik boy uzunluğuna kavuşacaktır. Çünkü evrim düzgün doğrular halinde ve sabit hızda ilerler. Aynı şekilde Homo Sapiens'in kafa hacmi 1500 cm^3 iken Australopithecus'un kafa hacmi 500 cm^3'tür. Bu farkın 3 milyon yıl içinde gerçekleştiği bilinmektedir. Kerteci evrim görüşüne göre kafa hacmi her nesilde 1 cm^3'ün yüzde biri kadar miktarda, ağır ağır büyümüştür.

Ancak Dawkins kerteci evrim görüşünü doğru bulmaz ve diğer bir görüş olan sıçramacı evrimden bahseder. Buna göre göre evrim, makro mutasyonlara maruz kalan canlıda beliren ani değişimler şeklinde ilerler. Baba tür ile yavru tür arasında çok büyük farklılıklar oluşarak evrim gerçekleştirmektedir. Bu anlamda ara tür fosil kayıtlarının bulunamaması normaldir, çünkü türleşme sıçramalar halinde cereyan etmiştir. Bir fosil kaydının oluşması zaten çok zor şartlarda cereyan eden bir hadisedir. Sıçramalar ile zor şartlarda oluşan fosillerin olduğunu varsayarsak ara türlerin gözlemlenmemesi gerekir.[138]

Bir diğer görüş olan noktacı evrim görüşüdür. Dawkins daha çok bu evrimsel ilerlemeden yana bir tavır benimser. Buna göre evrim kertecilerin de belirttiği gibi kerte kerte ilerler ancak bazı dönemlerde uzun durgunluk dönemleri oluşturacak şekilde evrimsel ilerleme stabil hale gelebilir. Bu durgunluk dönemi türlerin karakteristik özelliklerini sabitlemeleri

---

[136] Dawkins, *Olasılıksızlık Dağına Tırmanmak*, 176-179.

[137] Dawkins, *Kör Saatçi*, 260.

[138] Dawkins, *Kör Saatçi*, 262.

adına önem arz eder. Aslında kerteci görüşe yakın olan bu açıklamada evrimsel çizgiye uzun durgunluk dönemleri eklenmiştir. Bu görüş sayesinde evrimin neden bazı dönemlerde durgunlaşıp bazı dönemlerde atılım kazandığı açıklığa kavuşturulmuş olur.[139]

O halde gözün evrimi için kerteci veya noktacı yaklaşımını ön görmek mantıklı bir seçenektir. Olasılıksız dağının eteklerinde ışığa hiç duyarlılık geliştirmemiş canlıların bulunduğunu söylemek başlangıç için iyi bir adım olarak varsayılabilir. Dağa tırmanmaya başlamak bu tamamen kör canlılardan birinin geçireceği bir mutasyon sayesinde ışık fotonlarına duyarlı bir dokunun var olması ile mümkündür. Böyle bir durumun gerçekleşmesi halinde ışığa duyarlı doku ışığa duyarlı olmayan dokulara nispeten daha avantajlı duruma geçmiş olur. Zira bu doku tamamen kör canlılara göre bir avantaj elde etmiştir. Bu avantaj, canlının etrafının farkında olması ve daha iyi avlanması potansiyelini var ettiği için mümkündür. Olasılıksız dağının ilk patikasında ışığa duyarlı doku avantaj elde etmiş ve evrimsel yolculuk başlamıştır. Mutasyonlu yeni canlı formu bu avantajını devam ettirecek şekilde yavrular elde edecek ve bu süreç uzun zamana yayılıp göz gibi yeni bir formun var olması ile sonuçlanacaktır. Göze doğru giden bu ağır süreçte, farklı form ve dokularda gözler de var olacaktır. Nitekim doğada birbirinden farklı çeşitlerde göz yapıları bulunmaktadır. Bundan sonraki süreç ise daha avantaj sağlayan göze sahip olan türlerin hayatta kalması ötekilerin elenmesi şeklinde olacaktır. Bu sürecin bize öğrettiği şey, göz gibi kompleks bir yapının birdenbire oluşmasının zorunlu olmadığıdır. Bunun yerine o türe katabileceği küçük farklılıkların avantaja dönüşmesi sayesinde çok gelişmiş bir seviyeye gelebileceğidir.[140]

Olasılıksız dağının zirvesinden bir örnek de bitkilerin fotosentez yapması üzerinden verilebilir. Dawkins'e göre yaratılışçılar fotosentezin var oluşunu açıklamanın tek yolunun Tanrı olduğunu iddia ederler. Çünkü fotosentez gibi bir mucize ancak Tanrı sayesinde mümkündür. Zira fotosentez yapılırken yetmiş farklı kimyasal tepkime meydana gelir. Doğanın fabrikaları olan yeşil bitkiler inanılmaz bir hassasiyet ve özveriyle oksijen ve besin üretirler. Yaratılışçılar bu tabloya bakıp Tanrı'nın işine hayran kalırken, ateistlerin bu manzarada gördükleri doğal seçilimin çalışma biçimidir. Çünkü

---

[139] Dawkins, *Kör Saatçi*, 276.

[140] Dawkins, *Olasılıksızlık Dağına Tırmanmak*, 222-238.

ateistler için dağa çıkan patika yol evrim tarafından işaret edilmiştir. Doğal seçilim fotosentezin oluşumunu küçük süreçlere böler ve tüm bu süreçlerin biriktirerek bugün bildiğimiz mucizeleri yaratır. Her küçük adım mutasyonlarla olur ve bu süreç az da olsa rastlantısallık içerir. Ancak bu rastlantı imkânsız değildir. Çünkü dağın yumuşak eğimli tarafı küçük sıçrayışlara izin verir. Dağın zirvesine çıkan tek bir yol olmadığı fark edildiğinde ilk bakışta düşülen Tanrı tuzağına düşülmemiş olur. Böylece dağa giden bu tek ve dik yolu ancak Tanrı müdahalesi ile geçebileceği yanılgısı sonlanır. Bu bakış açısıyla Fred Hoyle'nin ortaya attığı fırtınada kendiliğinden var olan Boeing 747 uçağının var olması sorununa başka bir alternatif sunulmuş olur. Artık canlılığın bu "olasılıksız dağına" nasıl çıktığı, gerçekleşmesi imkânsız bir olasılık değildir.[141]

2.4.9. Evrim Teorisi ve Birikimli Seçilim

Dawkins'e göre insanların cephe aldıkları fenomen, evrim teorisi değil, tesadüftür. Burada sıklıkla yapılan hata evrim teorisinin salt tesadüften ibaret olduğunu düşünmektedir. Ancak tesadüf, evrim teorisi bağlamında düşünüldüğünde, mutasyon olgusunu ortaya çıkartmaktan öteye gitmez. Canlı DNA'larında değişime neden olan mutasyon canlıya bambaşka bir özellik katacak ve canlı seçilime tabi tutulacaktır. İnsanların çoğu zaman algılamakta güçlük çektikleri şey ise bir mutasyonun nasıl olur da canlılar dünyasında bu kadar çok değişikliği ve kusursuz bir tasarımı inşa ettiğidir. Bu durumun anlaşılması için doğal seçilimin en görkemli çalışma biçimlerinden olan birikimli seçilimin nasıl çalıştığına yakından bakılmalıdır. [142]

Dawkins'e göre birikimli seçilim, doğal seçilimin en akıllı çalışma sistemlerinden biridir. Bu sistemin çalışma prensibinin anlaşılması için bir klavyeye rastgele basan maymun örneğine bakılabilir. Dawkins, verdiği örnekte, bir maymunun klavyenin tuşlarına rastgele basarak Shakespeare'in eserinde geçen herhangi bir cümleyi yazıp yazamayacağının düşünülmesi istenir. Maymun, tuşlara rastgele basmaktadır ve Shakespeare'in kitabından herhangi bir cümleyi tesadüfen yazma olasılığı son derece düşüktür. Evrim teorisine itiraz edenlerin düşünme biçimi, maymunun eserde geçen bir cümleyi rastgele oluşturamayacağını düşünenlerin düşünme biçimi ile aynıdır. Çünkü her

---

[141] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 116.

[142] Dawkins, *Kör Saatçi*, 59-64.

iki durumdaki örneklerin gerçekleşme olasılığı son derece düşüktür. Ancak burada evrimin önerdiği seçilim teorisi açısından yanlış bir değerlendirme söz konusudur. Çünkü buradaki ön kabul rastgelelik üzerine kuruludur ve canlılığı var eden şey rastgelelik değil, doğal seçilimdir. Doğal seçilim, ilkeleri olan bir doğa yasasıdır. Bu yasaya uyulduğunda canlılık anlaşılmayacak gibi değildir. O halde ikisi arasındaki fark maymun örneği üzerinden şu şekilde deşifre edilebilir. [143]

Maymunun rastgele tuşlara basması örneği "tek basamaklı seçilim" yöntemidir. Zira her kelimenin her harfi rastgele belirlenmek zorundadır. Oysa doğal seçilim "tek basamaklı seçilim" ile ilerlemez. Doğal seçilim "birikimli seçilim" ismi verilen bir yöntem ile ilerler. Örnekteki maymun, bastığı her harf içim seçilim işlemine tabi olmak zorundadır. Seçilim işleminin harfi onaylaması durumunda harf seçilecektir. Uygun olmayan harfler elenir. Harfler kritersiz bir şekilde en baştan tekrar tekrar düzenlenip seçilmez. Her harfin klavyede basılmasından sonra o harfin onaylanıp onaylanmayacağına karar veren bir seçilim mekanizması vardır. Bu mekanizma harfi onaylarsa harf devam edecektir, onaylamazsa maymun rastgele tuşlara basmaya devam edecektir.[144]

Durumun açıklığa kavuşturulabilmesi için maymundan "BENCE BİR GELİNCİĞE BENZİYOR" cümlesi yazılması istenilebilir. Maymunun bu cümleyi rastgele tuşlara basarak bulması imkansız bir olasılıktır. Ancak birikimli seçilim ile çalıştığı düşünüldüğünde maymun şu işlemlere tabi tutulacaktır. İşlem başlatıldığında maymunun, cümlenin ilk harfi olan "B" harfini bulana değin klavyeye basması sağlanır. "B" harfi basıldığında doğal seçilim yasası devreye girer ve bu harfi seçer. Çünkü doğa için gerekli olan harf ilk etapta bu harftir. Bunun dışındaki diğer harfler kritere uygun olmadığı için elenebilir. Sırada "E" harfi vardır. Maymun bu harfe tesadüfen bastığında seçilim yasası tekrar devreye girerek bu harfi seçecek ötekileri eleyecektir. Artık elimizde "BE" kelimesi vardır. "N", "C", "E" harfleri de aynı yasayla seçildiğinde elimizde bulunan kelime artık "BENCE"dir. Dikkat edilirse bu kelime maymun tarafından direkt olarak yazılmamış, maymunun rastgele oluşturduğu harflerden uygun olduğu için seçilmiştir. Bu yasa işlemeye devam ettiğinde "BENCE BİR GELİNCİĞE BENZİYOR" cümlesinin

[143] Dawkins, *Kör Saatçi*, 74.

[144] Dawkins, *Kör Saatçi*, 78.

rastgele değil seçilime dayalı "birikimli" bir süreçle var olduğu görülür.[145] Böylece tesadüflerin elinden kurtulmuş bir doğal seçilim sürecine tanıklık etmiş oluruz. Seçilimin işe yarar olandan yana taraf çekerek gerçekleştiğini anlamak evrendeki en karmaşık canlıları dahi nasıl var olduklarını anlamamıza yardımcı olacaktır. Dawkins'e göre bu bilinç yükseltici bilgi ile canlıların evriminin son derece rasyonel bir izahına sahip oluruz. Böylece tesadüf veya Tanrı yanılgısına düşmeden canlılığın nasıl inşa olduğuna tanıklık ederiz.

2.4.10. Gen Temelli Seçilim Teorisi

Evrimin temel mekanizmalarından olan doğal seçilim ve doğal seçilimin bir alt mekanizması olan birikimli seçilim sistemi açıklandıktan sonra bir canlının adım adım nasıl tasarladığı konusuna geçilebilir. Dawkins, canlıların evrimsel sürecini anlamanın yolunun genlerin davranışlarının açıklanmasıyla mümkün olacağını ifade eder.[146] Genlerin davranışları açıklandığında canlıların nasıl evrimleştiği ve sahip oldukları karakteri nasıl kazandıkları anlaşılmış olacaktır. Canlı organizmaların tüm davranışlarının gen düzeyine indirgenerek açıklanması, organizmayı adeta genlerin inşa edip yönlendirdiği bir makine seviyesine indirgemiştir. Bu durumda "bir canlı nasıl var olur?" sorusuna Dawkins'in cevabı, "genlerin talimatlarıyla" şeklinde özetlenebilir.[147] Bu düşüncenin arka planında, dünyadaki tüm organizmaları var eden şeyin genler olduğu varsayımı yatmaktadır. Bitkilerden hayvanlara değin tüm canlılık genlerin talimatlarıyla oluşmuştur. Bu durumda canlılığı var eden gücü herhangi bilinçli bir yaratıcı ile açıklamak boşunadır. Göründüğü üzere canlılık, herhangi bir Tanrı'yı var saymadan da var olabilmiştir.[148] Bu saatten sonra yapılması gereken şey, genlerin canlıların davranışlarını nasıl etkilediklerinin cevabını aramak olacaktır. Örneğin tabiatta canlılar arasında niçin bir yaşam savaşının olduğu sorusunun cevabı bu gen merkezli açıklamada bulunabilir. Yine canlı organizmaların niçin üredikleri, nasıl düşündükleri, nasıl sosyal ilişkiler kurdukları gibi tüm soruların cevabı genlerde saklıdır.

---

[145] Dawkins, *Kör Saatçi*, 77-86.

[146] Dawkins, *Gen Bencildir*, 13.

[147] Dawkins, *Gen Bencildir*, 302.

[148] Dawkins, *Gen Bencildir*, 287.

Dawkins, genleri mükemmel birer yaşam-kalım makineleri olarak tanımlamıştır. Genler ilkel bir çorba içerisinde, uzun zamanlar boyunca amaçsızca yaşamışlardır. Daha sonra, güneş ışığını direkt olarak kullanıp basit moleküllerden karmaşık moleküller yapan bir grup olmaya başlamışlardır. Bu grup bugün bitkiler diye bilinen sınıfı oluşturur. Bu ilkel bitkilerin kimyasal emeklerini kullanarak gelişen bir diğer yaşam-kalım makineleri ise hayvanlar sınıfını oluşturur. Hayvanlar, güneş ışığı ile var olan bitkileri ve birbirlerini yiyerek varlıklarını devam ettirmişlerdir. Genler, hayvan veya bitki gövdelerini kendilerine konak olarak seçmiş böylece kendilerini dış şartlardan koruyabilmişlerdir. Gerçekte hayvan veya bitkiler yoktur. Genlerin kendilerine konak olarak seçtikleri organizmalar vardır. Bu durumda genleri, ölümsüz olmak için her yolu deneyen makineler olarak görmek gerekir. Bu gen makineleri, hayatta kalmak için bambaşka şekillerde evrimleşmeye hazırdır. Örneğin genler, hareketin oluşabilmesi için kasları var etmişlerdir. Kaslardan dolayı hareket yeteneği kazanmış bir organizmanın yönetimi için beyin gereklidir. Tüm organizmalar (hayvan, bitki) beyin sayesinde hareket yeteneği kazanır ve çevresel şartlara adapte olabilirler. Bundan sonra kendilerine bir vücut var etmiş olan genler inşa ettikleri canlı organizmayı hayatta tutmak için farklı stratejiler geliştirmişledir.[149]

Genlerin geliştirdikleri stratejileri doğru anlamak gerekir. Çünkü burada genlerin "amaçlı" davranabildikleri düşünülebilir. Oysa Dawkins'e göre genlerin bir amacı veya iradesi olduğu bir yanılgıdır ve bu yanılgıdan kaçınmak gerekir.[150] Çünkü doğal seçilimin bir bilinci veya gayesi yoktur. Şayet bir gayesi olsaydı canlı formlarını geleceğe hazırlamak gibi bir amacın gözlemlenmiş olması gerekirdi. Doğal seçilimin bir amacı olduğu varsayımından ziyade "seçilim baskısı" diyeceğimiz bir kavramdan bahsetmek daha doğrudur. Bu durumda gerek genlerin belirli davranışları edinmesinde gerekse de maymun örneğinde maymunun harflerini seçmesine yarayan sistemde seçilim baskısı ön plana çıkmaktadır. Seçilim baskısı, bizleri doğanın bir gayesi veya amacı olduğu yanılgısından kurtaracak kavramdır. Bu baskının canlılar dünyasında nasıl meydana geldiğini anlamak için onların hayat mücadelesine bakmak gerekmektedir.

---

[149] Dawkins, *Gen Bencildir*, 23-44.

[150] Dawkins, *Kör Saatçi*, 81.

Dawkins'e göre, canlılar dünyasına bakıldığında onlar için en güçlü seçilim baskısının hayat mücadelesi olduğu görülür.[151] Hayat mücadelesi, Darwin tarafından canlı davranışlarını açıklayıcı bir kavram olarak kullanılmaktadır. Darwin için doğa, son derece hareketli ve yüzlerce canlı türünün iç içe geçmiş olduğu büyük bir sistemdir.[152] Herhangi bir canlı türünün varlığını devam ettirme ve üreyebilme başarısı bu sistemde kendilerine ne kadar yer açabilecekleri ile ilgilidir. Dawkins, canlı türlerinin geometrik artışındaki yüksek hızın diğer türler için bir mücadele alanı doğuracağını ifade eder.[153] Örnek olarak Linnaeus'un yaptığı hesaptan bahseder. Linnaeus'un hesabına göre, yılda sadece iki tohum üreten bitkilerde (ki bu denli verimsiz bir bitki neredeyse yoktur diye ekler Darwin[154]) bu şekilde sürekli bir artış olması halinde, bu bitkilerin sayısının yirmi yıl sonra bir milyona ulaşacağını ifade eder. Bu durum diğer bitki türlerinin varlığını tehdit edeceği için türler arası bir rekabete yol açacaktır. Rekabet, dünyadaki besin kaynakları ile ilgili olabileceği gibi eş seçimi ekseninde de cereyan edecektir. Türler arasında cereyan eden daha fazla besine ulaşma ve birbirine yem olup olmama mücadelesi doğadaki yaşam mücadelesini doğurur. Canlılık alan kavgası, eş bulma gibi konularda birbiri ile mücadele ettiği gibi iklim ve coğrafi koşullar ile de mücadele halindedir. Bir türün hayatta kalma başarısı diğer türler ile ne denli mücadele edebildiği, salgın hastalıklardan ne kadar kaçabildiği, üreme imkânını ne denli bulabildiği ve akraba korunumu ile ne kadar hayatta kaldığı ile ilgilidir. Bu gibi faktörlerin yanında doğada farkında olmadığımız onlarca faktör canlının hayatta kalma mücadelesini etkiler. Hayatta kalmayı etkileyen faktörlerin neler olduğunu bulmak çoğu zaman kolay değildir. Zira canlılık onlarca karmaşık ilişkilerden örülü bir ağ gibidir. Sığırların varlığını devam ettiren böceklerin, sarıçamların varlığını devam ettiren sığırların, hercai menekşelerin varlığını devam ettiren arıların olduğunu bilmemiz canlıların göremediğimiz ilişki ağlarına örnek olarak verilebilir. Yine bombus bitkisi ile tarla fareleri, orkideler ile güve arasında yaşamsal düzeyde ilişkiler bulunmaktadır.[155]

---

[151] Dawkins, *Gen Bencildir*, 91.

[152] Darwin, *Türlerin Kökeni*, 83.

[153] Darwin, *Türlerin Kökeni*, 84.

[154] Darwin, *Türlerin Kökeni*, 85.

[155] Darwin, *Türlerin Kökeni*, 82-90.

Dawkins hayat mücadelesi kavramınının canlılığın en ilkel halinde gözlemlenebileceğini ifade etmiştir.[156] Çünkü bildiğimiz anlamda canlılık DNA kodlarından oluşan genlerin bir araya gelmesiyle mümkündür. Bu anlamda genler, canlılığın en ilkel formu olarak ele alınabilir. Onların sahip olduğu dürtü ve hayatta kalmak için uğradıkları seçilim baskısı canlılık seviyesinde de cereyan etmektedir. O halde bu andan itibaren herhangi bir canlıdan bahsetmek yerine o canlıyı inşa etmiş genlerden bahsedilebilir.

Dawkins'e göre genler, doğadaki besin ve kaynak stoklarının sınırlı olduğunu bilirler.[157] Yaşamın başlamasından çok önce ilkel bir çorbada hayat süren genler bu bilgiye var oldukları ilk andan bu yana sahiplerdir. Tabiattaki kaynakların kıt olduğu bilgisi genler arasında doğal olarak mücadeleye yol açmıştır. Genler, hayatta kalma şansını arttırmak için bir bedene bürünmüş ve bedeni kas, beyin gibi özelliklerle donatmışlardır. Tabiatta herkese yetecek kadar besin kaynağının bulunmamasından kaynaklanan yaşam kalım savaşında, genlerden ilk etapta beklenen şey, tüm genleri kendilerine rakip olarak görüp diğer tüm genleri imha etmesi olabilir. Ancak yaşam kalım savaşı doğada her zaman her rakibi öldürme şeklinde tezahür etmemiştir. Yani genler kendilerine rakip olarak gördükleri her geni muhakkak surette yok etmemişlerdir. Genler bencil oldukları gibi stratejik de davranmak zorundadır. Çünkü doğru strateji rakip geni öldürmekten daha etkili bir hamle olabilir. Dawkins, stratejik davranmaya şu şekilde bir örnek verir. A, B ve C gibi üç farklı genin aynı kaynaklar için mücadele içinde olduğunu düşünmemizi ister. Tabiat yaşam mücadelesi ile doluysa A geni B genini öldürdükten sonra C'yi de öldürmesi beklenir. Ancak bu mantık her zaman doğru değildir. Çünkü mücadele içinde olmak ve öldürmek gen için bir emek ve maliyet demektir. Evrim bir canlının en az maliyetle iş yapabilmesi üzerine kurulu bir sistemdir. A, B'yi öldürmek yerine onunla çıkar anlaşması içerisine girebilir. Böylece B ile girdiği mücadele sonunda gücü azalmış olarak çıkmayacak ve C'ye karşı da kendini koruyacak gücü bulacaktır. Bu durumda rakibini öldürmek her zaman avantajlı bir seçim değildir. Tüm rakiplerini öldüren bir gen doğal seçilim aracılığıyla elenmeye hazırdır. Çünkü canlıya avantaj sağlayan sistem, kaynaklar için herkesi öldürme seçeneği değil, başkalarıyla iş birliği kur seçeneğidir. Evrimin milyonlarca yıllık serüveni içerisinde bu avantajlı strateji korunmuş ve bugün sosyalleşmenin temellerini oluşturmuştur. Canlılar arasında görülen sosyal ilişkiler

---

[156] Dawkins, *Gen Bencildir*, 64.

[157] Dawkins, *Gen Bencildir*, 91.

bağının en temel dayanağı genlerin rast gele bulduğu, doğal seçilimin eleme sisteminden geçen bu stratejidir.

Doğadaki mücadele için bilinmesi gereken şeylerden birisi de genlerin birbirini sadece öldürmek yerine blöf yapma, güç gösterisi ve gözdağı verme gibi stratejileri de izleyebildikleridir. Bu durumu hem gen düzeyinde, hem de gerçek hayatta görmek mümkündür. Örneğin, hayvanlar çoğu zaman birbirini öldürene dek kavga etmezler. Mücadele genelde yaralama, korkutma, gözdağı verme şeklinde kendini gösterir. Böylece asıl hedef rakibi yok etme değil, üstünlük kurma üzerine bir oyun gibidir. Bu tabloya göre her zaman mücadele içinde olmak doğru bir strateji değildir. Doğa çoğu zaman karşılıklı çıkar ilişkisi içinde olan genleri koruyacaktır. Bu durum genlerin bencil duygularını baskılayarak sosyal ilişkilerinin evrimini hızlandırmıştır.[158]

Genlerin sınırlı kaynaklara sahip tabiattaki tüm rakiplerini öldürmeyip onlarla doğru stratejiler düzeyinde ilişkiler geliştirmesinin bir başka örneği akrabalık bağıdır. Dawkins, gen tanımını başka bir boyuta taşır ve genleri sadece bir tek beden içerisine yerleşmiş yaşam makineleri olarak tanımlamaz. Genler bir başka beden içerisine yayılmış kendi kopyalarını da tanır, onlardan yana taraf tutarlar. Herhangi bir tehlike durumu ile karşı karşıya kalan anne için çocuğunu kurtarmanın kendi canından vazgeçme pahasına olma nedeni budur. Bu durum evrimsel literatürde akraba seçilimi olarak ün kazanmıştır. [159]

Dawkins üremeyi, genlerin davranışlarıyla açıklanabilecek konulardan biri olarak görmektedir. Ona göre bir gen sonsuza kadar hayatta kalma isteğine sahiptir.[160] Ancak genler konakçı olarak kaldıkları organizmaların ölümsüz olmadıklarını bilirler. Bu yüzden misafir olarak kaldıkları bu organizmadan başka bir organizmaya geçmek isterler. Başka bir organizma var etmenin en iyi yolu üremektir. O halde bir genin yapması gereken en önemli işlem hükmettiği bedenin üremesini sağlamaktır. Bu sayede gen üreme yoluyla kendi kopyalarını oluşturacak ve sonsuza kadar yaşamanın yolunu açacaktır. Ancak bu mantıkla genlerin sayısını arttırmak anlamına gelen üremenin sınırsız olması beklenirken sınırlı olduğu görülür. Bunun nedeni doğanın hayvan ve bitkilerin üreme imkânını evrimsel olarak sınırlandırmış olmasıdır. Doğal seçilim üremeye koyduğu sınır

---

[158] Dawkins, *Gen Bencildir*, 112-127.

[159] Dawkins, *Gen Bencildir*, 152-182.

[160] Dawkins, *Gen Bencildir*, 182.

yine doğadaki kaynakların imkanı ile alakalıdır. Doğadaki kaynakların sınırlı olması fazla üreme durumunda dişi için sefalet anlamına gelecektir. Genler bu sefalete engel olmak için üremeye kota koyarlar. Dişiler açısından sefalete düşmemek için programlanan üreme kısıtlaması erkekler için dişileri elde etme mücadelesine dönüşmüştür. Erkek için tabiatta bir dişiyi elde etmenin yolu çoğu zaman başka bir erkekle mücadeleye girme anlamına gelir. Mücadelenin enerji ve emek anlamında yüksek maliyetli olması erkekler için üremeyi kısıtlamaktadır.[161] Bu yöntemle doğal seçilim erkek ve dişiler için sınırsız üreme ihtimalini engellemiş olur.

2.4.11. Bilincin Evrimi

Canlıların bu davranışlarının yanı sıra geliştirmiş oldukları en önemli yetilerden biri de bilinçtir. Bilincin nasıl gelişmiş olabileceği sorusu canlılığın da evrimsel sürecinin anlaşılmasında önemli bir yer tutmaktadır. Dawkins, bilincin felsefi olarak ne anlama geldiği sorusunu tartışmaya açmadan bilincin nasıl evrimleştiğinin izahını yapmak istediğini söyler.[162] Organizmalardan bazıları bilinç dediğimiz özelliği geliştirmiştir ve bilincin ne olduğu sorusu araştırma alanımızın dışında tutulabilir. Bu durumda bilincin ne olduğunun değil nasıl geliştiğinin açıklanması evrimsel süreç için daha anlamlı bir problemdir. Organizmaların sahip olduğu bilinci açıklamak için bilgisayarların işlem yapma becerisiyle analoji kurulabilir. Bu analojide soru bilgisayarların satranç oyununu nasıl öğrendikleri üzerine sorulabilir. Satranç oynayabilen bir bilgisayar düşünüldüğünde şu soruları sormak mümkündür:

1) Bilgisayar satranç oynamayı nasıl öğrendi?
2) Gerçekte satrancı oynayan bilgisayar mıdır?

Birinci soru, bilgisayarların en iyi bilinen bir işi yapabilme özelliğini nasıl gerçekleştirdikleri sorusunun cevabını teorik düzlemde aramaktadır. Bilgisayar son yüzyılın en hızlı teknolojisidir ve iş yapabilme hızı ile ünlüdür. İş yapabilme kapasitesi olan bu makinelere bir bilgisayar programlayıcısı, satrancın kurallarını kodlayacaktır. Yani bilgisayarların bir şey öğrenmesi söz konusu değildir. Bilgisayarlar kodlanarak iş yapma yeteneği kazanırlar.

---

[161] Dawkins, *Gen Bencildir*, 190-196.

[162] Dawkins, *Gen Bencildir*, 89.

Ancak burada bir sorun ortaya çıkacaktır. Bilgisayar programcısı, sınırsız sayıda çok hamlesi olan satrancın kurallarını hangi yolla bilgisayara kodlayacaktır**.** Çünkü satrançtaki her hamle için sınırsız denecek sayıda olasılık vardır. Bu durumda programcının yapabileceği en iyi şey tüm olasılıkları hesaplamak değil, satrancın temel kurallarını bilgisayara kodlamak olmalıdır. Bu kodlardan oyunu kazanmaya yarayan hamleler iyi, kaybetmeye sebep olanlar kötü hamle şeklinde bilgisayara şifrelenir. Bilgisayar, kazanmak için iyi hamleleri kullanacak ve kazanmaya çalışacaktır. Ancak satrançtaki her hamlede bu iyi kodların işe yarayacağı kesin midir? Çünkü her hamlede başka bir olasılık var oluyorsa hangi hamlenin bilgisayar için iyi hangisinin kötü olacağı ön görülemez bir duruma gelir. Bu öngörüsüzlük durumundan çıkmak için başka bir yola ihtiyaç vardır. Bilgisayar programcıları, bu sorunu aşmak için risk diye bir faktörü kodlamak durumunda kalırlar. Artık bilgisayara iyi hamleler ve kötü hamleler diye girilen kodların yanında risk hamleleri de yer almaktadır. Risk hamleleri oyunu bir kumara çevirmiş gibi olasılığa dayalı bir durum meydana getirmiş olsa da, yeni imkanlar yaratmak için gereklidir. Köşeye sıkışmış bir oyunu kurtarabilmenin en iyi yolu yeni imkânlar var etmektir. Yeni imkânlar için risk almak kaçınılmaz bir durum olur. O halde programcı, risk alınacak kodlar da girmelidir. Bu düzenlemeden sonra bilgisayarın satranç bilmeye daha yakınlaştığı söylenebilir. Yani bilgisayarlar artık tabiri caiz ise "satranç oynamayı bilir" duruma gelmiştir.[163]

Dawkins, bu alegori ile ikinci sorunun cevabının doğal olarak ortaya çıktığının farkındadır. "Gerçekte satrancı oynayan bilgisayar mıdır?" sorusunun cevabı "hayır" olmuştur. Çünkü bilgisayarlar satranç oynayamaz, sadece programcının girdiği talimatları yerine getirirler. Kodlar hayati hamleleri yapar ve oyunu hayatta tutmaya çalışır. Bilgisayar için oyunu kazanmak hayatta kalmak demektir. Bilgisayar, benzersiz veya bilgisayar programcısı tarafından ön görülememiş bir durumla karşı karşıya kaldığında risk kodları devreye girecek ve yeni olasılıklar var etmeye çalışacaktır. Yeni olasılıklar bilgisayarın lehine ise oyunu kazanmaya yaklaşacak, aleyhine ise oyunu kaybedecek, kodlar yenilecektir. Dawkins bu alegoriden hareketle birer yaşam-kalım makineleri olan genlerin hayatta kalma biçimlerini düşünmemizi ister.[164] Gerçekte ölümsüz olmak isteyen genler, sonsuza kadar yaşamak için içinde bulundukları canlı

---

[163] Dawkins, *Gen Bencildir*, 88.

[164] Dawkins, *Gen Bencildir*, 91.

organizmaları adeta kodlamışlardır. Genlerin bir organizmayı hayatta tutmak için yazdığı kodların talimatları tahmini olarak şu şekilde olabilir:

İyi kodlar: Ağızda hoş bir tat, orgazm, ılık hava, gülen bir çocuk..vs.

Kötü kodlar: Ağrı, bulantı, boş mide, çığlık atan çocuk…vs

Organizma iyi şeyler grubuna ait komutları yaparsa haz alacaktır. Bu durumda aynı davranışı yapmaya devam etmeye yönelecektir. Organizma kötü şeyleri yaptığında cezalandırılacak ve bu davranışı terk edecektir. Organizmanın bütün davranışları haz veren ve vermeyen davranışlar üzerine programlanmıştır. İyi ve kötü şeylerin ne olduğunu kısaca tanıtan bu basit liste, bir organizmayı ilk etapta hayatta tutmak için yeterli gibi görünebilir. Ancak hayat o kadar büyük bir belirsizlik alanıdır ki sadece bu kodlarla hayatta kalmak mümkün değildir. O halde bu iyi şeyler ve kötü şeyler listesinin yanına başka bir kod örüntüsü daha eklenmelidir ki bu da tıpkı satranç oynayan bir bilgisayarın köşeye sıkıştığı zaman yaratmak zorunda kaldığı yeni olasılıkları var etmede kullanılan risk stratejisidir. Organizmalar köşeye sıkıştıkları zaman risk alarak yeni olasılıklar var etme durumunda kalırlar. O halde genlerin organizmalara dikte ettiği şey, haz veren şeyleri yapıp, haz vermeyenlerden kaçınma üzerinedir. Bu iki ilke zorda kaldığında risk faktörü devreye girecek ve organizmayı kurtaracaktır.[165]

Genlerin temel amacı hayatta kalmaktır. Bu sebeple genler hayatta kalma adına en temel kodlardan en karmaşık kodlara değin tüm stratejileri bilmek zorundadır. Bilgisayar alegorisinde kod olarak tanımlanan talimatlar organizma söz konusu olduğunda dürtü olarak adlandırılmaktadır. Bu anlamda bir organizma için hayatta kalmak en önemli ve aslında biricik dürtüdür. Diğer bütün dürtüler hayatta kalma dürtüsünün evrimi ile meydana gelmişlerdir. Hayatta kalma dürtüsü o kadar güçlüdür ki diğer tüm dürtüler bu dürtüden etkilenir ve bu dürtüyü merkeze alarak var olurlar.[166]

Hayat tüm belirsizliği ile organizmaların varlığını tehdit eden bir sahadır. Bu anlamda genlerin dikte ettiği iyi ve kötü kodlar ayrımı karmaşık hayatla baş etmek için yeterli olmaz. Organizma hayatta kalmak için öğrenme stratejileri geliştirmek durumunda kalacaktır. Bu stratejilerden biri hayatta kalmaya yarayan hamlelerin öğrenilmesidir.

---

[165] Dawkins, *Gen Bencildir*, 98.

[166] Richard Dawkins, *Genişlemiş Fenotip*, çev. Çağatay Tarhan (İstanbul: Alfa Yayınları, 2018), 105.

Bilgisayarın satranç öğrenmesi alegorisinden hareket edildiğinde, bilgisayarların girdikleri her oyunu kazanmadıklarının aşikâr olduğu malumdur. Bilgisayarlar kendilerine kazandıran ve kaybettiren tüm hamleleri kaydedip öğrenmeye benzer bir mekanizma geliştirirlerse avantajlı duruma geçerler. Çünkü onlara kazandıran bir hamleyi tekrar devreye koyarak kazanma şanslarını arttırmış olurlar. Kendilerine kaybettiren hamleleri de kaydeder ve bu hamlelerden kaçınırlar. Bir organizma da bu şekilde işler. Bir gen kendi lehine ve aleyhine olacak hamleleri kaydeder ve hayatta kalma şansını artırmaya çalışır. Geçmişte kazanılan bir oyunun kaydedilmesi bilgisayar ve organizmalar için avantajdır. Evrimsel olarak bunun anlamı, geçmiş tecrübelerini kaydedenlerin avantajlı olacağıdır. O halde kaydetme sistemi geliştirmiş tüm organizmalar avantajlı olurken bu sistemi olmayanlar elenmeye mahkûm olacaktırlar. Doğal seçilim kaydetmeyi bilmeyen sistemleri elemiş ve organizmaya öğrenmeyi öğretmiştir. [167]

Bir organizma için geçmişin tecrübelerinden ders almak öğrenme anlamına gelir ve organizma için avantajlıdır. Ancak seçilim baskısı organizmayı öğrenmekten öteye zorlar. Bu baskının organizmayı getirdiği yeni durak geleceğin tahminini yapma bahsidir. Bilgisayarların gelecekteki yeni durumlar için geliştirdiği en ilginç yöntemlerden biri simülasyon yapmaktır. Simülasyon gelecekte olabilecekleri düşünebilme yöntemidir. Organizma risk faktörünü en aza indirmek için rast gele hamleler yapmak yerine simülasyon yaparak geleceğe yönelik doğru tahminler yapmaya çalışır. Bu durumda simülasyon yapmak hayatta kalmak için avantajlı duruma gelir. Bilgisayarlar için kullanılan kavram simülasyon yapma edimiyken bu durum organizmalarda tahayyül etme eylemine karşılık gelir. Tahayyül edebilme eylemi organizma için bilinç denilen özel bir fenomeni var eder. Bu durumda bilinç, organizmalar için genlerin yeni stratejiler var edebilme çabasının sonucudur. Hayatta kalmak isteyen genler, eski yaşantılardan yola çıkarak yeni yollar hesaplamaya çalışacak, yeni yol arayışı ise organizma için bilinci var etmiş olacaktır. Bu durumda bilinç, sadece genlerin hayatta kalma stratejilerinin yan ürünü olarak düşünülebilir. Genler, hayatta kalma adına yeni olasılıkları var etmek için geçmiş tecrübeleriyle geleceği hesapladıklarında bilinç gibi bir yanılsama oluşmuştur.[168]

---

[167] Dawkins, *Genişlemiş Fenotip*, 170-183.

[168] Dawkins, *Gen Bencildir*, 101-110.

Tüm bu açıklamaların ışığında canlı organizmaların tüm davranışlarının kökeninin genler olduğu söylenebilir. Canlı davranışlarına hâkim olan güdülerin tümünün mimarı genlerdir. Canlılar ürerler, çünkü genler kendi kopyalarını bir başka konakçı hücreye geçirmek isterler. Canlılar aile kurarlar, çünkü genler kendi kopyalarını tanır ve onları korumak ister. Canlıların sosyal dürtüleri çok güçlüdür, çünkü genler varlıklarını güvenli bir çevrede devam ettirmek için başkalarının desteğine ihtiyaçları vardır. Canlılar savaşır, çatışır ve iktidar mücadelesi içine girerler çünkü doğadaki kaynaklar kısıtlıdır. Tüm bu mücadeleyi tasarlayabilmek için de canlılık bilinç dediğimiz şeyi var etmiştir. Bu anlamda aslında canlılığın irade ve eylemlerinden bahsedilemez. Onlara hâkim olan yasaları belirleyen genlerin yasalarından bahsedilebilir.[169]

2.4.12. Evrim Teorisi ve Gen Irmağı

Canlı organizmaların davranışlarının gen düzeyinde açıklanmasından sonra genlerin yaşam yolculuğuna bakılması gerekmektedir. Bu yaşam yolculuğu kimyasal bir tepkimeyle başlamış ve milyarlarca yıl boyunca devam etmektedir. Sürecin başında DNA düzeyinde ilkel canlılar olarak hayata başlayan genler bugün dünya üzerinde sayısız türe dönüşmüştür. Genlerin yaşam yolcuğu evrimin hikâyesini oluşturur. Ancak bu hikâye uzun ve karmaşıktır. Evrimsel hikâyenin anlatısını takip edebilmek için bu karmaşık hikâye belirli benzetmelerle sunulabilir. Bu varsayımdan hareketle Dawkins, genlerin milyarlarca yıldır devam ettirdiği yaşam yolculuğunu gen ırmağı benzetmesiyle açıklamaya çalışmıştır. Dawkins'e göre gen ırmağı benzetimi bizlere yaşam ırmaklarını takip etme olanağı sunacaktır.[170] Yaşam ırmakları canlılığın evriminin hikayesidir. Bu hikâye ile tüm canlılarla beraber insanın evriminin hangi duraklarda gerçekleştiğinin izi sürülebilir. Evriminin hangi süreçlerden geçtiğini görebilmek için zamandan sürekli olarak geriye doğru gitmemiz gerekir. Elbette evrim tarihi, izinin sürülmesi zor bir sürece dayanır. Bu sebeple evrimsel sürecin izi üç fark teknikle sınanarak izlenir. Bunlardan ilki arkeolojinin alanına giren fosiller, diğeri modern bilimin de katkısı ile emin olacağımız DNA'dır. Son olarak üçgenleme adı verilen bir çeşit kıyas yöntemi kullanılır.[171]

---

[169] Dawkins, *Gen Bencildir*, 112-116.

[170] Dawkins, *Cennetten Akan Irmak*, 20.

[171] Richard Dawkins, *Ataların Hikayesi : Yaşamın Kökenine Yolculuk*, çev. Ahmet Fethi (İstanbul: Hil Yayınları, 2022), 23.

Yaşam ırmağının takibi için kullanılan yötemlerden biri olan fosillerin oluşması son derece özel şartlar gereklidir. Bu yüzden yeryüzünde hayat sürmüş her canlının fosil kaydı yoktur. Arkeoloji, ulaşabildiği fosil kayıtları üzerinden evrimin teorik hikayesine eklemeler yaparak ilerler. Örneğin evrim, sadece teorik anlamda bir varsayımda bulunarak canlı hayatın suda başladığını ve suda yaşayan canlıların evrimleşerek kara canlılarına dönüştüğünü iddia ettiğinde elinde buna dair bir fosil kaydı yoktur. Ancak 2004 yılına gelindiğinde evrim teorisinin öngörüsünü doğrulayan "*tiktaalik roseae*[172]" isimli türün fosil kaydı bulunabilmiştir. Bu durum canlıların evrimsel hikayelerinde tarihsel değişikliğe neden olabildiği gibi evrimin öngörü gücüne örnek olarak sunulabilir. Dawkins, yaratılışçıların sık sık fosillerdeki boşlukları işaret edip evrim hakkında kuşku oluşturmak istediklerini söyler. Ancak fosillerin istenildiği gibi tastamam bir hizada olmaması evrimin gerçekliğine zeval getirmez. Çünkü fosiller olmasa dahi evrimin izini sürmek için elimizde yeterli deliller mevcuttur.[173]

Evrimsel hikâyede kullanılan üçgenleme yönteminde ise hali hazırdaki canlıların DNA dizilişlerinin benzerlik ve farklılıklarına bakılır. Örneğin insan ile şempanzenin gen dizilimi yüksek derecede benzer iken insan ile bakterilerin gen dizilimi benzer yapılar bulunmasına rağmen farklılaşır. Bu durumda insan ile şempanze daha yakın bir zamanda ortak ataya sahipken, bakteri ile insan geni daha uzak bir ortak ataya dayanmaktadır.[174]

Evrimin hikâyesinin ortak bir ataya dayandığının en güçlü delili genlerden gelen bilgilerden elde edilmektedir. Genler DNA sarmallarından oluşur ve genetik bilgiyi taşırlar. Dawkins'e göre evrim teorisi ilk ortaya atıldığında tüm canlıların sadece tahmini olarak ortak bir ataya dayandığı iddia edilmişken bugün DNA'ların izi sürülerek canlıların ortak bir ataya dayandığı fikri bilimsel bir zemin kazanmıştır.[175] Ancak DNA'ların tarihteki izlerini sürmek kültürel mitlerin izini sürmek gibi zordur. Çünkü tüm canlılar ortak bir DNA'ya dayanmasına rağmen zaman içerisinde evrimleşmiş ve değişime uğramışlardır.

---

[172] "Discovery of New Fossils Reveals Key Link in Evolution of Hind Limbs" (Erişim 27 Kasım 2022).

[173] Dawkins, *Ataların Hikayesi*, 27-30.

[174] Dawkins, *Ataların Hikayesi*, 33-36.

[175] Dawkins, *Ataların Hikayesi*, 34; Dawkins, *Cennetten Akan Irmak*, 24.

Dawkins, canlılığın yaşam yolcuğunu gen ırmağı benzetiminden hareketle şu şekilde açıklamıştır.[176] Bu benzetime göre atalardan torunlara doğru sürekli olarak akan genler vardır. Genler belirli karakterle yazılmış DNA ve RNA yapılarımızı temsil etmektedir. Ata form, sahip olduğu genleri bir sonraki nesle aktarmıştır. Her aktarımda küçük değişiklikler meydana gelmiş ve DNA yapıları atadan alındığı gibi torunlara aktarılamamıştır. Bu değişikliğe neden olan şey mutasyondur. Her gen aktarımında küçük mutasyonların meydana gelmesi evrim mekanizmalarının çalışması için gereklilik arz etmektedir. Irmak benzetimi bizlere genler hakkında veri elde etmemiz için birçok avantaj sunmaktadır. Örneğin, ırmaklar düz bir şekilde ilerlemezler. Bunun yerine zikzaklar çizer ve önlerine çıkan engel (örneğin dağ, ova, vadi, veya ırmağı ayıracak herhangi bir fiziksel engel) durumuna göre tek bir kolda durmayarak çatallanırlar. Bu benzetme genler için de geçerlidir. Genler de atadan toruna aktarılır. Her aktarımda birden fazla torun doğar. Bu torunlar arasında coğrafi engel veya göç gibi bir engel girerse torunlar farklı kollara ayrışabilir. Örneğin gri sincap ile kızıl sincaplar başlangıçta ortak bir ataya sahiplerken aralarına giren ormanlar ile ayrışmışlardır.[177] Bu iki kol hala bir tek türün üyeleridir. Ancak DNA ırmağı akmaya devam ettikçe kızıl ve gri sincaplar arasında paylaşılacak ortak bir gen kalmayacak ve bu iki aynı sincap başka türler olarak evrimleşeceklerdir.

Bir türü tanımlayan özellik, herhangi bir türün tüm üyeleri içinden aynı gen ırmağının geçmesi ve türdeki tüm üyelerin birbirine yoldaşlık etmeye hazır olmaları ile belirlenir. Mevcut bir tür ikiye ayrıldığında yeni bir tür var olur ve gen ırmağı çatallanır. Genler açısından bakıldığında türleşme, gen ırmağının birbirinden bir daha karışamayacak kadar farklı bir ayrışma ile ayrışması anlamına gelir. Sürekli olarak çatallanarak ilerleyen gen ırmağının kimi kolu güçlenip yeni kollar yaratırken kimi kolu çöldeki ırmak gibi toprakta kaybolur. İki kolun birbirinden ayrıştıktan sonra bu ayrı kollardaki canlılar birbiri ile çiftleşip üreyemez olurlar.[178]

Gen ırmağı doğal olarak tabiata en uyumlu olanı hayatta tutacak şekilde akmaktadır. Bunun anlamı şu an yaşamakta olan her canlı türünün yaşam adına becerilerini en etkili şekilde geliştirmiş olduğu gerçeğidir. Zira şu an hayatta olan canlılar, bir şekilde

---

[176] Dawkins, *Cennetten Akan Irmak,* 17.

[177] Dawkins, *Cennetten Akan Irmak,* 18-19.

[178] Dawkins, *Cennetten Akan Irmak,* 16-17.

yaşayabilmiş ve üreyebilmiş ataların torunlarıdır. Hayatta kalan torunlar bu yüzden iyi genlere sahip olacaklardır. O halde yaşamın olduğu her yerde iyi genlere sahip canlılar olduğunu düşünmemiz normaldir. Yaşam ırmağının kuruduğu yerler başarısız genler ile doludur. Başarı iyi genleri üretmez, iyi genler başarıyı üretir. Bu benzetim, iyi bir gen ırmağına sahip türlerin neden hayatta olduklarının en sade açıklamasıdır.[179]

Bir türün ata formlarının peşine düşmeye karar verdiğimizde ırmağın akışının tersine doğru ilerlememiz gerekecektir. Bu ilerleme devam ettikçe ırmağın çatallandığı yerlere gelecek ve uzak geçmişte bizlerle ortak ataya sahip canlı türleri ile karşılaşma imkânı verecektir. Yeryüzünde bilinen 30 milyon gen ırmağı (canlı türü) vardır ve bu sayının şu ana kadar var olmuş tüm türlerin yüzde 1'i olduğu tahmin edilmektedir.[180] Bu türler içinde kendi türümüzü ele alıp gen ırmağının izlerini sürdüğümüz varsayabilir. Arkeolojik verilere dayanarak ırmaktan geriye doğru gittiğimizde yedi milyon yıl önce şempanzelerle ayrıştığımız çatallanmaya geliriz. Bu durum şempanzelerden geldiğimizin değil yedi milyon yıl önce onlarla aynı ortak ataya sahip olduğumuzun göstergesi olacaktır. Zamanda daha geriye gidildiğinde, bir zamanlar bonobolar, eski dünya ve yenidünya maymunları, gibon, siyamang gibi canlılar ile olan ortak atalarımız ile karşılaşma imkânı bulunur. Gen ırmağı bu silsilede yaşamın başladığı ilk zamana kadar akmaya devam edecektir. Yaşamın ilk başladığı zamanlar ise artık kimya bilimimin konusu olacak ve açıklanması için bizi başka bir bilim dalının kapısına getirecektir.[181] Burada önemli olan gözlem yaşam ırmağının tüm canlılar için ortak oluşudur. Fakat ırmak dünya üzerinde akmaya devam ettikçe dallanıp çatallanmış ve birbirinden farklı türler meydana getirmiştir. Aslında Dawkins'in gen ırmağı ile Darwin'in evrim ağacı benzetmesi birbirine benzer niteliktedir. Sadece Dawkins, ırmak benzetmesini, evrim ağacı benzetimine göre coğrafi engellere göre canlıların nasıl ayrıştığını anlatmada daha başarılı bulur.[182]

---

[179] Dawkins, *Cennetten Akan Irmak*, 14.

[180] Dawkins, *Cennetten Akan Irmak*, 19.

[181] Dawkins, *Cennetten Akan Irmak*, 20-23.

[182] Dawkins, *Cennetten Akan Irmak*, 23.

2.4.13. İnsanın Evrimi

Evrimsel yolculuktaki en önemli neticelerden biri de insanın evrimi meselesidir. Dawkins evrimin tüm canlılarla beraber insanı da kapsadığını vurgulamıştır. İnsan evrimin haricinde herhangi özel bir yaratılışla var olmamıştır. Tüm canlılar gibi evrimsel hikâyenin bir sonucudur. O halde atalarımızın hikâyesini evrim anlatısı dışında bir hikâyeymiş gibi sunmadan anlamak gerekmektedir. Bu anlatının oluşturulmasında fosiller gibi genetik biliminden gelen veriler kullanılmıştır. Atalarımızın hikâyesi uzun ve karmaşık bir hikâyedir. Bu uzun hikâyeyi belirli zamanlara bölmek evrimsel hikâyeyi anlamamızı kolaylaştırır. Bu anlamda ilk durak on bin yıl öncesi olabilir. Bu durakta insanoğlu avcı toplayıcılıktan yerleşik hayata geçiş yapmıştır. Bugünkü Fırat ve Dicle bölgesinden, Nil kıyısı boyunca Çin'e kadar uzanan bölgede birbirinden bağımsız bir şekilde tarıma geçen atalarımız burada buğdayı evcilleştirmiştir. Birçok besin ve hayvanın bu dönemde insan ile evrimleştiği bilinmektedir.[183]

Dawkins, ikinci durak için, 40.000 yıl öncesi dönemi işaret eder. Bu dönem atalarımız açısından patlamalı bir biçimde kültürel farklılığın görüleceği evredir. İleriye büyük sıçrayış isminin verilebileceği bu evrede dil gelişimi, alet yapımı, mağara duvarına yapılan çizimler ve dolaysıyla bilinçte meydana gelen gelişme görünmüştür.[184]

Bundan önceki süreçte birçok tür insan türü ile beraber yaşadıktan sonra tarih sahnesinden silinmiştir. Dawkins, insan türüne en yakın türlere "arkaik türler" ismini verir. Almanya'da bulunan "Heidelberg" insanı, Zambiya'dan "Rodezya insanı" ve Çinli "Dali İnsanı" insana en yakın arkaik türlerdir.[185] Yine Neanderthal türü günümüzden yaklaşık 250 ile 40 bin yıl önce Avrupa'da boy göstermiş ve soyu tükenmiştir. Bu tür, modern Homo Sapiens'e (günümüz insanı) göre daha tıknaz, kısa bacaklı ve koca burunlu olma özelliği ile fiziksel olarak farklılaşır. İnsanla benzer olarak ölülerini tören ile toprağa gömme gibi işaretler taşımaktadırlar.[186]

---

[183] Dawkins, *Ataların Hikayesi*, 40-44.

[184] Dawkins, *Ataların Hikayesi*, 46.

[185] Dawkins, *Ataların Hikayesi*, 74.

[186] Dawkins, *Ataların Hikayesi*, 75.

Dawkins'e göre insan türünün evriminin tamamının görülebilmesi için zamanda daha çok geriye gidilmelidir. [187] Bir milyon yıl önceye gidildiğinde Homo Sapiens'in daha eski atası Homo Erectus ile karşılaşılır. Homo Ergaster olarak da adlandırılan ata türüyle 1 ile 1.8 milyon yıl önceye gidilebilir. Bu tür, çeyrek milyon yıl önceye kadar varlığını sürdürmüştür. Günümüz insanına göre daha küçük beyinleri (900 cm küp) çekik çeneleri ve belirgin kaş yükseltisine sahip bu tür ateşi kullandığına dair işaretler bırakmışlardır. Onların dili kullanıp kullanmamış olduklarına dair araştırmalar sürmekle beraber sığ da olsa basit birkaç ses çıkardıklarına dair tahmin yürütülmektedir.

İki milyon yıl önceye gidildiğinde Afrika bölgesinde Homo Habilis olarak adlandırılan ortak ataya rastlanılır. Habilis, Latince'de yetenekli kelimesinden gelmektedir. Onların bu ismi almalarına alet kullanma faaliyetleri sebep olmuştur. Alet kullanma, ateş kullanma ve el becerisi gerektiren faaliyetlerin artması ile Habilis türünde beyin hacminde dramatik ölçüde artış meydana gelmiştir.[188] Zamanda daha çok geriye gidildiğinde en eski atayı bulma beklentisinin yanlış olduğu görülür. Çünkü insan türüne gelinceye değin pek çok ara tür var olmuş ve tarih sahnesinden silinmiştir. Ata tür, insana kadar uzanan çizgide düzgün doğrusal bir biçimde gelmemiştir. Canlılık bunun yerine ağaç gibi dallanmalı olarak evrimleşmiştir. Bu anlamda zamanda geriye doğru gidildikçe ata türün hangisi olduğu sorusu yerine, 600 cc'den büyük beyin hacmine sahip canlı hangisiydi veya dik yürüyen ilk ata tür hangisiydi gibi sorular insan türü ile diğer canlı türlerinin hangi duraklarda ayrıştığına dair doğru bilgi verecektir.

Zaman makinesinin göstergesi beş ile yedi milyon yıl önceye ayarlandığında Afrika dolaylarında şempanzeler ile ortak atamıza rastlanılır. Bu rastlaşma farklı türler ile ilk defa iç içe geçtiğimiz dallanma noktasına tekabül eder. Zamanda geriye doğru gidildikçe diğer canlılar ile kesişme noktalarımız artacağı için Dawkins, her kesişme noktasına randevu numarası tayin etmiştir. Buna göre şempanzeler ile olan kesişme noktamız randevu 1 ismini alır. Randevu 1'deki ortak atamız insandan daha çok şempanzeye benzemektedir. Şempanzelerin insandan ayrı olarak alet kullanmadıkları söylenmişse de Darwin, "İnsanın Türeyişi" adlı kitabında ceviz kıran şempanzelerden bahseder. [189]

[187] Dawkins, *Ataların Hikayesi*, 79.

[188] Dawkins, *Ataların Hikayesi*, 87.

[189] Dawkins, *Ataların Hikayesi*, 114.

Darwin'in şempanzelerin alet kullanmasına atıf yaptığı gibi Dawkins de aynı ortaklığa atıfta bulunur. Şempanzeler ile olan ortaklığımıza bonobolar eşlik eder. Bonobolar şempanze türünden sonra en yakın olduğumuz türdür.

Randevu 2'de insan (homo) türü ve gorillerin ortak atasıyla karşılaşılacaktır. Ortak ataların iki ayak üzerinde yürümekle beraber ellerini de kullandıkları ve geceleri şempanzeler gibi ağaç dallarında uyuyarak geçirdikleri tahmin edilmektedir. Yine ortak ataların tamamen vejetaryen oldukları ve çok eşli olarak yaşadıkları bilinmektedir.[190]

Dawkins, zamanda daha da geriye giderek randevu noktalarının sayısını arttırır. Randevu 3'te orangutanlar, Randevu 4'te gibonlar ile olan ortak atalar ile karşılaşılır. Gen ırmağının kaynağına doğru giderken 25 milyon yıl önce eski dünya maymunları (randevu 5) ile yeni dünya maymunlarının (Randevu 6) birbirinden ayrıldığı görünür. Tür sayısı 100 kadar olan eski dünya maymunları Afrika'dan Asya'ya göç etmişlerdir.[191] 58 milyon yıl önce cadı makiler ile ortak atalarımız 7. Randevu noktasıdır. 8. Randevu, 63 milyon önceye dayanmaktadır ve ortak ata ailesine lemurlar ve çalıbebekleri katılacaktır.[192]

Evrim tarihi şartların sürekli olarak iyi seyrettiği bir çizgide ilerlemez. Bundan yaklaşık 65 milyon önce canlıların yüzde 80'ini yok eden K-T felaketi gibi olaylar canlılık tarihini ters yüz etmiştir. Kretase felaketi olarak da bilinen bu felakete neden olan şeyin ne olduğu tam olarak bilinmemekle beraber dünyaya çarpan büyük bir meteor sonucunda Hindistan'daki yanardağların patlaması ile olduğu düşünülmektedir. Yanardağ atmosferi kül ile kaplamış ve iklim değişikliği yaşanmıştır. Bunun sonucunda dinozorlar dahi çoğu tür tamamen ortadan kalkmıştır. K-T felaketinden sonra memeli canlıların evrimi hızlı bir şeklinde kademeli olarak artmıştır.[193] İnsanın ortak atasına giden yoldaki diğer randevu noktaları şu şekildedir:

- Randevu 9: Kulogolar ve ağaç sivrifareleri
- Randevu 10: Kemirgenler ve tavşanlar
- Randevu 11: Lavrasya memelileri
- Randevu 12: Eklemliler
- Randevu 13: Afrika memeliler

---

190 Dawkins, *Ataların Hikayesi*, 120.

191 Dawkins, *Ataların Hikayesi*, 149.

192 Dawkins, *Ataların Hikayesi*, 172.

193 Bk. Dawkins, *Ataların Hikayesi*, 181-182.

- Randevu 14: Keseliler
- Randevu 15: Tek delikliler, memeli benzeri sürüngenler
- ……
- Randevu 31: Süngerler
- Randevu 32: Yakalıkamçılılar
- Randevu 33: DRIPler (Tatlı su parazitleri)
- Randevu 34: Mantarlar
- Randevu 35: Amipler
- Randevu 36: Bitkiler
- Randevu 37: Mikroplar (belirsizler)
- Randevu 38: Arkeler
- Randevu 39: Öbakteriler
- Randevu 40: İlk yaşam sarmalı (DNA)[194]

Dawkins, hem gen ırmağı benzetiminde hem de geçmişe doğru yapılan hayali zaman yolculuğu örneğinde tüm canlılar gibi insanın da aynı ortak ataya (son evrensel ortak ata, LUCA) dayandığını iddia eder. Bu ata yaklaşık 4 ile 3,6 milyar yıl önce var olmuştur. Daha sonra evrimleşerek bütün dünya üzerinde var olan tüm canlılığı oluşturmuştur.[195]

2.4.13.1. İnsanın Evrimi İle İlgili Yanlış Kanılar

Dawkins'e göre evrimsel süreç geçmişe doğru akıp gittiği gibi şimdi için de devam etmektedir. Evrimin sadece geçmişte yaşanmış gibi algılanması bu anlamda son derece yanlıştır. Zira evrim gerçektir ve bugün de devam etmektedir. Konuyla ilgili günümüzde yapılan meşhur deney, Amerikalı biyolog Richard Lenski (d. 1956) tarafından E. Coli bakterileri üzerinde yapılmıştır. 24 Şubat 1988 tarihinde başlayıp günümüzde hala devam etmekte olan deney sayısız makale ve araştırmaya konu olmuştur. Deneydeki amaç, E. Coli bakterisinin yıllar içerisinde farklı özellikler kazanıp kazanmadığını görmektir. Normal şartlarda oksijenli ortamda sitrat kullanarak enerji üretemeyen bakteriler deneyin 33. bininci kuşağında, sitrat molekülünü kullanabilme yeteneği kazandıkları ortaya çıkmıştır. Sitrat kullanma yeteneğinin tek bir mutasyonla değil, birden çok mutasyonla oluştuğu gözlemlenmiştir. İnsanın, büyük ve karmaşık yapıdaki canlıların evrimini çıplak

---

[194] Dawkins, *Ataların Hikayesi*, 2-4.

[195] Mayr, *Evrim Nedir?*, 68.

gözle göremese de, bakteriyel düzeyde yaşam süren canlıların evrimleşmesini görmesi mümkündür. Çünkü evrim ağır ve birikimli bir süreçtir. [196]

Dawkins, insanın evrimsel sürecini bu şekilde özetlendikten sonra insan evriminin anlaşılmasında yapılan hataların açıklanması gerektiğini ifade eder.[197] Bu konuda yapılan en büyük yanlışlardan biri insan türünün maymundan geldiği gibi yanlış bir algıdır. İnsanın evrimsel hikâyesi dikkatli okunduğunda maymun türünden dönüşerek var olmadığı anlaşılabilir. Maymun türüyle olan ilişkimiz onlarla uzak bir geçmişte ortak atalarımızın bulunmasıdır. Bu anlamda şempanze ve bonobo gibi maymunlar en yakın uzak akrabalarımız iken geçmişe doğru gidildikçe diğer canlılar ile ortak atalarımızın sayısı artacaktır. Şempanzelerle olan ortak atamıza varmadan evvel (en yakın ortak ata 6-7 milyon yıl önceye rastlamaktadır[198]) onlara giden yolda hem insan hem de şempanze özelliklerini sergilemesi beklenen bir ara form olması gerekir. Bu beklentinin şempanze, insan arasındaki bu tür için orta seviyede beyin büyüklüğü ve orta seviyede yürüme biçimi şeklinde karşılanması gerekir. Bu beklentiyi doğrulayan ilk keşiflerden birisi Etiyopya'da Donald C. Johanson (d. 1943) tarafından Australopithecus Afarensis olarak sınıflandırılan Lucy'nin keşfidir. Lucy, evrimsel öngörüyü doğrulayacak şekilde şempanze insan türü arasındaki özellikleri karşılayan bir anatomiye sahip, üç milyon yıl öncesine ait dişi bir primattır. İki ayak üzerinde yürüyebilen, büyük olasılıkla ağaçlarda yaşayan bu primatın keşfi şempanzeler ile olan ortak atamıza giden yoldaki en önemli bulgulardan sayılmaktadır.[199]

Arkeoloji bilimi çoğu zaman atalarımızın gen ırmağının nerede çatallaşıp nerede seyir değiştirdiğini belirlemekte zorlanmaktadır. Bunun nedeni fosilleşmenin zor olması ve uygun fosillerin her zaman için istendik bir biçimde toplanamamasıdır.[200] Dawkins'e göre fosil bilimindeki araştırmalar ilerledikçe insan ile diğer maymun türleri arasındaki ara primat sayısında artış olacaktır. Bu primatlara ilişkin keşfedilen fosiller, Darwin'in yıllar önce elinde incelenecek bu kadar fosil kaydı olmamasına rağmen keşfettiği evrimin doğruluğunu onaylayacak mahiyettedir. Aslında evrim teorisi fosil kayıtları olmadan da

---

[196] Dawkins, *Yeryüzündeki En Büyük Gösteri*, 116-125.

[197] Dawkins, *Yeryüzündeki En Büyük Gösteri*, 175.

[198] Dawkins, *Yeryüzündeki En Büyük Gösteri*, 174.

[199] Dawkins, *Yeryüzündeki En Büyük Gösteri*, 175.

[200] Dawkins, *Cennetten Akan Irmak*, 39.

kendisini doğrulayacak güçlü bir teoridir. Fosiller evrim teorisinin kesinleşmesi adına ikramiye gibidir. [201]

Dawkins, insan - maymun ilişkisini açıkladıktan sonra evrim teorisi için ortaya atılan itirazları ele alır. Evrim teorisi ortaya konulduğu günden bu yana pek çok itiraz almışsa da bu itirazların tamamı ortaya konulan delillerle geçersiz kılınmıştır. Bu itirazların çoğu canlılığın yaratılış ile var olduğunu savunan dini kesimler tarafından gelmiştir. Yaratılışçı görüş canlı tasarımındaki karmaşıklığı Tanrı ile açıklar. Onlara göre Tanrı, yaratılışın bu denli kusursuz olmasının tek nedeni olduğu gibi evrim gibi açıklamalar bu görkemi açıklamaktan acizdir. Çünkü canlı gibi muhteşem bir tasarımın mutasyonlar ile var olması olanaksız bir durumdur.

Ancak Dawkins yaratılışçı açıklamanın artık rafa kaldırılması gerektiğini evrimin canlı tasarımı için en uygun açılama olduğunu iddia eder. Evrim birikimli seçilim sistemi ile şans veya Tanrı kavramına gerek kalmaksızın canlılığın var oluşunu açıklamıştır. Çünkü canlıların var olması kör ve tek seferlik bir şans işi değildir. Karmaşık varlıklar rastlantılarla var olmazlar. Birikimli seçilim kavramı bu tarz bir şans faktörüne inanmamız hakkındaki zorunluluğu ortadan kaldırır. Hiç kimse canlılığın tek seferlik bir şans ile birden oluştuğunu iddia edemez. Canlılık tam tersine Darwin'in belirttiği üzere doğal seçilimle evrimleşerek var olmuştur. Doğal seçilim şansı tek seferlik olarak ön plana çıkarmaz. Bunun aksine uzun süreler içerisine yayar.[202]

2.4.14. Evrim Teorisi ve Amaçlılık Yanılgısı

Dawkins'in, evrim teorisinin doğru anlaşılmasında gördüğü en büyük engellerden biri de evrimin amaçlı gerçekleştiği düşüncesidir.[203] İnsan zihninin çalışma biçiminden kaynaklı bu eksiklik yüzünden insan, doğal olarak her nesne ve olaya bir amaç çerçevesinden bakmaktadır. Bu durum gördüğümüz her nesne ve eşyaya sanki bir amacı varmış gibi yaklaşmamıza neden olmaktadır. Amaç saplantısı patolojik bir duruma geldiğinde bu duruma paranoya denir. Paranoyak bir insan tesadüfi bir şekilde cereyan eden olaylara amaçlılık izafe eder ve yaşanan her olaya "neden" sorusunu sorar. Örneğin çocuğu

---

[201] Dawkins, *Yeryüzündeki En Büyük Gösteri*, 136.

[202] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 112.

[203] Dawkins, *Ataların Hikayesi*, 14.

hastalandığında veya doğal afet sonucu canı yandığında neden benim başıma geldi diye düşünmeye başlar. Oysa buradaki neden sorusu tamamen anlamsızdır. Çünkü doğa amaçsız ve kayıtsızca yoluna devam etmektedir. Başımıza gelen her şey plan yapılmadan bilinçsizce gerçekleşir.[204] Neden sorusu daha ileri bir aşamaya götürüldüğünde her şeyin kökeni ile ilgili anlamsız sorular sormak kaçınılmazdır. "Hiçlik yerine neden bir şeyler var" sorusu da bu bağlamda anlamsız bir sorudur.[205]

Dawkins'in ısrarla karşı çıktığı amaçlılık fikri, inananlar tarafından Tanrı'nın varlığı lehine kullanılan delillerden biridir. Teleolojik delil olarak adlandırılan bu görüş evrende bir düzen ve gaye olduğu varsayımına dayanmaktadır.[206] Bu varsayımdan hareketle evrenin bir tasarımcısı olduğunu ve bu tasarımcının da Tanrı olduğu iddia edilmektedir. Teleolojik delilin en büyük varsayımı olan evrende bir amacın olduğu düşüncesi Dawkins'in şiddetle eleştirdiği hususlardandır. Dawkins'in iddiası dikkatli bakıldığında evrende herhangi bir amacın olmadığı üzerinedir. İnsanlığın yüzyıllar boyunca canlılığı amaçlı bir yaratmayla var olduklarını savunmaları evrim teorisi sayesinde geçersiz bir düşünceye dönüşmüştür. Bu anlamda evrimin asli bir amacı yoktur. O ne bir canlıya hayat vermek ne de hayat verdiği canlının farklı özellikler kazanmasına olanak sağlar. Evrim, kendi süreci içerisinde milyonlarca ara kademeye ulaşmış ve yoluna devam etmiştir. Bu ara kademelerden herhangi birini ötekine nazaran daha üstün görmek kibir ile eşdeğerdir. Örneğin evrimin amaçsızca var etmiş olduğu biz insanların evrene bakıp, her şeyin bizim var olmamız için yaratılmış olduğunu düşünmeye kalkmamız kibrimizden ileri gelir. Çünkü evrende var olan yasa ve olguların nihai olarak bizi var etmek için harekete geçtikleri gibi bir zannın sonucudur. [207]

Dawkins'e göre evrenin bizi var etmek için bilinçli olarak tasarlanmış bir yer olduğunu düşünmektense evrendeki yasalar bu şekilde olmasaydı biz var olmazdık diye düşünmek daha rasyonel ve mütevazı bakış açısı kazanmamızı sağlar. Zira evren bizi var etmek için harekete geçmemiştir, evren böyle olduğu için insan var olmuştur.[208] O halde doğaya bakıp, bunca yıllık yaşam tarihini canlılık var olsun diye yorumlamak hatalıdır. Üstelik

---

[204] Dawkins, *Cennetten Akan Irmak*, 98.

[205] Dawkins, *Cennetten Akan Irmak*, 98.

[206] Özgökman, "Teleolojik Delil ve Evrim Teorisi", 5-11.

[207] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 250-252.

[208] Dawkins, *Ataların Hikayesi*, 14-16.

bu hatalı yorum günümüzde hassas ayar gibi iddiaların ortaya atılmasına neden olmaktadır. Hassas ayar argümanına göre yeryüzünün evrendeki konumu matematiksel olarak son derece hassas olarak belirlenmiştir.[209] Örneğin yerçekiminin şiddeti 10^{60} ‘ta 1 oranında değiştirilseydi evren ya da yıldızlar çökerek yaşamın başlamasına olanak sağlamamış olurlardı. Bu olasılık evrenin herhangi bir yerinde saklanan saç telini rastgele bulmak kadar düşük bir sayıya denk gelmektedir. O halde dünyanın konumunu ayarlayan bir kudret var olmalıdır. Evreni böylesi bir incelikli konuma ancak Tanrı yerleştirebilir.[210] Hassas ayar argümanın mantığı evrenin amaçlıca hareket ettiği varsayımıdır. Dawkins amaçsal bir anlam yüklenen tüm bu açıklamaları kabul etmez ve bizim için tasarlanmış bir evren modelini reddeder.

Dawkins’in “geri dönüş kibri” adını verdiği başka bir bakış açısına göre insanların yaptığı en büyük hatalardan biri de tüm canlıların bir üst basamağa terfi etmek için evrimleştiği düşüncesidir. Evren bizleri var etmek için uğraşmadığı gibi diğer canlılar da insan olmak için evrimleşmezler. Yine evrimsel süreçte herhangi bir “üst basamak” yer almaz. Tüm canlıların yaptığı şey içinde bulundukları şartlara adapte olup hayatta kalmaktır. Bu anlamda hiçbir canlı için insana benzemeye başlamıştır, insanımsı özellik kazanmıştır, insan gibi dik durmayı öğrenmiştir gibi ifadeler kullanmak doğru olmaz. Her canlı biriciktir ve kendi evrimsel hikâyesinin kahramanıdır. Evrimin bir amacının olmaması canlının amacı olmadığı anlamına gelmez. Canlı hayatta kalmak için savaşırken evrimsel süreç bu savaşın kazanını belirler. Evrimsel süreç amaç gütmez ancak bu yolculukta canlının biricik amacı hayatta kalmaktır. Bu bakımdan her canlı hayatta kaldığı süreç başarılıdır.[211]

---

[209] Hüseyin Şahin, “Tanrı’nın Varlığına Dair Modern Delillerden İnsancı İlke ve Hassas Ayar Delili”, *Artuklu Akademi* 1/2 (03 Mayıs 2015), 7.

[210] Enis Doko, Mehmet Bulgen, *Güncel Kelam Tartışmaları 2* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021), 391-398.

[211] Dawkins, *Ataların Hikayesi*, 16-18.

3. TANRI’NIN VARLIĞI HAKKINDAKİ İDDİALAR

Evrimsel sürecin canlılığı amaçsız bir şekilde nasıl tasarladığı bir önceki bölümde ele alınmıştır. Bu bölümde ise Dawkins’in Tanrı’nın varlığı hakkında ileri sürülen argümanlar hakkındaki düşüncelerini ele alacağız. O, yaratılışçıların Tanrı’nın varlığı lehine öne sürdüğü iddialar üzerinde durarak onların öne sürdüğü her iddiayı geçersiz kılmaya çalışmıştır. Bunun için de çoğu zaman evrimsel açıklamaya ihtiyaç duymuştur. Aynı zamanda Dawkins, Tanrı’nın varlığı aleyhine ileri sürülen iddiaları da ele alarak ateist görüşlerini desteklemeye çalışmıştır. Onun Tanrı hakkında öne sürülen argümanlara karşı eleştirilerini aşağıda ele alacağımız şekilde sınıflandırılabiliriz.

3.1. Kötülük Problemi

Dawkins, Tanrı’nın varlığı lehinde ortaya konulan iddialara ilk itirazını kötülük problemini gündeme getirerek yapar. Ona göre**,** Tanrı’nın varlığı ile hayatta bu kadar acının var olduğu olgusu çelişmektedir.[212] Yeryüzü her an aklımızın alamayacağı kadar çok acı verici olaylara tanıklık etmektedir. Doğa merhametli ve sevgi dolu bir Tanrı ile yönetiliyor olsaydı, başlangıçta dindar bir insan olan Darwin’i bile aşamalı olarak dinden uzaklaştıran *İchneumonidae* böceği gibi örneklerin yaşanmamış olması gerekirdi. Bu böcek, tırtılları zehirli iğnesi ile felç etmekte ancak onları öldürmemektedir. Önce tırtılların karınlarının içine yerleşerek canlı canlı bu böceği yemeye başlamaktadır. Bu tür örnekler lütüfkar ve her şeye kadir bir Tanrı’nın varlığına ikna olma konusunda Darwin’i zorlamıştır.[213] Ancak bu tür örneklerden doğanın zalim olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Çünkü doğa ne merhametli ne de zalimdir. Doğa sadece kayıtsızdır. Dawkins’e göre bu insanların öğrenmesi gereken en tüyler ürpertici ve sert gerçektir.[214] Bu gerçeği hem evrimin bize sunduğu açıklamada hem de doğanın kendisine bakarak öğrenmemiz mümkündür.

Din felsefesi literatürüne bakıldığında kötülük probleminin ateistlerin Tanrı’nın varlığı aleyhine ileri sürdüğü en önemli argümanlarından biri olarak görünmektedir. Ancak kötülük problemi tek başına Tanrı’nın yokluğuna işaret eden bir argüman olmaktan öte

---

[212] Dawkins, *Cennetten Akan Irmak,* 130.

[213] Dawkins, *Cennetten Akan Irmak,* 97.

[214] Dawkins, *Cennetten Akan Irmak,* 97.

Onun sıfatları hakkında eleştiri olarak da kabul edilmektedir.[215] Bu doğrultuda bu argümana karşın farklı şekillerde cevaplar verilmiş, bu konu felsefede teodise olarak adlandırılmıştır.

3.2. Dinlerin Çokluğu Problemi

Dawkins'e göre Tanrı varsayımının temelinde kanıtlar değil, kendine özgü ilhamlara dayanan yerel gelenekler bulunmaktadır.[216] Bu yüzden karşımıza şaşırtıcı olmayacak derecede farklı farklı versiyonlarıyla ile çıkarlar. Dawkins'in Tanrı aleyhine kullandığı bu argümanın dayanağı dini çokluk problemidir. Dini çeşitlilik problemi olarak da anılan bu probleme göre dinler arasında farklılıklar vardır ve bu durum her şeye hâkim bir Tanrı'nın varlığı için şaibeli bir durumdur.[217] Çünkü Tanrı var ve her şeye muktedir olsaydı hakikat bu kadar çok ses tarafından birbiriyle çelişik bir biçimde dile getirilmemiş olacaktı. Ancak dinler doğdukları coğrafyaya ait izler taşımakla beraber Tanrı'ya giden yolun ne olması konusunda zıt iddialar içermektedirler. Dawkins de bu tabloya işaret ederek tarihte yaşamış yüzlerce din çeşidi bulunduğundan bahseder. Bunların hiçbiri ortak özellikleri olan bir Tanrı'dan bahsetmez. Aksine kimi dinlerin tanrısı kendi kavmine düşkünken kimi Tanrılar, kadın düşmanı, soykırımcı, sadomazoşist, korkunç, kötü huylu, acımasız, kindar, kaprisli ve adaletsizlerdir.[218] Yeryüzünde ismi bilinen yüzlerce tanrı ve dinin içinden herhangi birine inanan dindarlar başka tanrıları doğal olarak inkâr etme durumundadır. Bir kişi Budist, Hristiyan, Müslüman veya diğer herhangi başka bir dinden olabilir. Ancak bu dinlerden mensup herhangi bir kişinin bu dinleri neden seçtiği konusu genelde coğrafya ile ilgilidir. Kişinin içine doğduğu coğrafya ve kültürün hangi dini seçeceğimizin belirleyicisi olması dinlerin gerçekliği temsil edip etmemelerinden şüphe etmemiz için uygun bir başlama noktasıdır. Nitekim Dawkins, 15 yaşlarında iken mensubu olduğu Hristiyanlık dinini bırakma nedeni olarak dinlerin çokluğunu gösterir. "Anne babam Viking olsaydı muhtemelen Odin veya Thor'a sıkı sıkıya inanacaktım" [219]

---

[215] Fatma Yüce, "Din Felsefesinde Kötülük Problemi ve Teodise: Algısal Kötülük Kavramıyla Yeni Bir Perspektif", *Felsefe Dünyası* 63 (15 Temmuz 2016), 13.

[216] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 36.

[217] Kazım Arican, "Felsefî Ve Teolojik Bir Problem Olarak Dinî Çeşitlilik", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1 (15 Haziran 2011), 8-16.

[218] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 24-36.

[219] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 16.

diyen Dawkins, dini seçimlerimizde coğrafyanın oynadığı role vurgu yapar. O halde, Mars, Apollo, Thoth, Nut, Anu, Dagon, Marduk, Avanwu, Mawu..vs gibi yüzlerce tanrıdan herhangi birini inkar etmek ilk etapta göründüğü gibi çılgınca değil gayet makuldür. İnkâr edilen Tanrı, başka bir kültür içinde hakikat gibi görünmesine karşın bir diğer kültür içinde kolaylıkla inkâr ediliyorsa tüm tanrıları inkâr etmemek için bir neden görünmemektedir. Eğer bir tanesi yanlışsa hepsinin yanlış olma ihtimali vardır. Eğer birisi doğru ise bu doğru binlerce coğrafya içinde neden bizi bulmuş olmasından şüphe edilmelidir.[220] Ateizm kavramı bir kere daha düşünüldüğünde herhangi bir Tanrı'ya değil ismi bilinen tüm tanrılara karşı aynı şüphe ile yaklaşan bir bilinçlilik hali görünür. Bir dindar kendi dini doğruları dolayısıyla diğer tanrıları şüphe ile karşılıyorsa bir ateist tüm tanrıları şüphe ile karşılar. Hakikatin bu anlamda şans eseri doğduğumuz coğrafya ile sınırlı olması beklenemez. Dawkins'e göre hiçbir ateist Tanrı'nın yokluğunu yüzde yüz ispat edemez.[221] Ancak yokluğunu ispat edemediğimiz, tek boynuzlu atlar, periler, masal kahramanları gibi diğer tüm hayali varlıklar bu mantıkla var olmak zorundadır. Tanrı yokluğunu ispat edemeyeceğimiz bu kavramlarla aynı statüdedir. Yokluğunu yüzde yüz ispat edemesek de, dinlerin çokluğu düşünüldüğünde Tanrı neredeyse kesin olarak yoktur.[222]

Dawkins, çok tanrıcılığın zamanla arkaik hale gelip yerini tek tanrıcılığa terk ettiği gibi tek tanrıcılığın nihai kaderinin de sırası geldiğinde bir tanrı daha eksilterek ateizme dönüşmek olduğunu söyler. Çok tanrıcılığın kendi içindeki hoş görüsü tek tanrıcılık ile beraber yıkılmıştır. Barbar zamanlardan kalma tunç çağına ait metinlerden türemiş olan tek tanrıcı dinler en büyük kötülüklerin kaynağı olmuşlardır. Temelde İbrahim'i dinlerden neşet eden bu dinler zamanla birbirinden farklı fırkalara ayrılmış ve bu hizipleşmeden savaşlar cereyan etmiştir. Tarihçilerin çoğunun ittifak ettiği konu çok tanrıcı dinlerin zamanla tek tanrıya evrilmiş olduklarıdır. Tek tanrıcı dinler garip bir biçimde birbiri ile çelişik Tanrı fikirlerine sahip olsalar da kendi dinleri hakkında yersiz bir öz güvene sahiptirler. Ancak bu özgüvenin temelinde herhangi bir kanıt yoktur. Sadece çok tanrılı dinler değil tek tanrılı dinler de kanıttan yoksun kuruntular peşindedirler. Bu yüzden sadece tek bir dinin değil tüm dinlerin ve daha özelde tanrının veya tanrıların karşısında

---

[220] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 16.

[221] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 55.

[222] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 18-21.

durulmalıdır.[223] Dawkins'e göre bir inancın ortaya nasıl çıktığı ile ilgili örnekleri her zaman uzak tarihte aramaya gerek yoktur. İnançlar günümüzde bile delilsiz olarak ortaya çıkmakta beis görmezler. Bununla ilgili bilinen en iyi örnek dünyada hızla büyüyen dinlerden biri olan Mormon'luktur. Mormonluğun kurucusu Joseph Smith'in Kral James İncilinin dilini taklitle yazmaya çalıştığı mormon kitabı tamamen zırva ve tezatlarla dolu olmasına rağmen takipçilerince vazgeçilmemiştir. Şu anda milyonlarca takipçisi bulunan Mormon dini, Son Gün Azizleri Kilisesi adı altında yayılmaya devam etmektedir. Mormon dininin bize öğretmesi gereken şey, bir inancın tarihi olarak rivayetlerce delilsiz olmasına karşın yine de inanç olarak benimsenebileceğidir. [224]

3.3. Kutsal Kitaplar Problemi

Dawkins'e göre Tanrı lehine kanıt sunmak isteyenlerin kullandığı delillerden biri kutsal kitapların varlığıdır. [225] Ancak kutsal kitaplar birbirinden çelişkili pasajlarla doludur. Örneğin Hz. İsa'nın yaşayıp yaşamadığı konusu çoğu akademisyene göre muallaktır. Hz. İsa figürü halk içinde söylenegelmiş efsane karakterlerden biri olabilir. İncil dışındaki diğer kaynaklarda ismi birbirinden farklı şekilde gelen bu efsanevi kahramanı halk çok sevmiş ve kulaktan kulağa oyunu gibi yayılarak bugünkü halini almıştır. Yine İncil'deki diğer bariz çelişki tek tanrıcı bir iman anlayışı sunma çabasıdır. Her ne kadar İncil, tek tanrıcı olduğunu dile getirse de geçmiş pagan dinlerinin etkisindedir. Hristiyanların sadece Tanrı'ya değil, İsa'ya, Meryem'e, meleklere ve hatta kiliselerce kutsanmış azizlere de dua etmesi imanlarının çoklu tanrı düşüncesi ekseninde hareket ettiğini gösterir. Aynı zamanda İncil'in hangi dönemde yazılıp toplandığı da belirsiz bir konudur. Hangi İncil'in sahih olduğu konusu tarihçilerce araştırma konusu iken bilinen en derli toplu İncil, iznik konseyince alınmış bir karar ile toplatılmıştır. Bu durum birbirinden farklı kutsal kitap nüshalarından hangisine iman edeceğimiz konusunu gündeme getirir.[226]

İncil'deki bir diğer tutarsızlık İncilin kahramanları ile ilgilidir. İncil'deki pek çok kişi tarihte gerçekten yaşamış mıdır? İncil'de yaşanmış gibi anlatılan olaylar tarihsel anlamda

---

[223] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 41.

[224] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 67-69.

[225] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 23-28.

[226] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 28-48.

bir derinliğe sahip midir? Dawkins, bu soruların cevabının genelde muallak olduğunu düşünmekle beraber kendi cevabının olumsuz olduğunu ifade eder. Ona göre Hz İsa, Hz İbrahim veya Hz Musa gibi figürler tarihi kayıtlarda yer almaz. Bunlar sadece dinlerin var olduklarını iddia ettiği mitlerdir. Şayet İncil'in kahramanları gerçekten var olmuş olsalardı tarihi kayıtlarda isimlerinin geçmiş olması beklenirdi. Örneğin Hz. Musa figürü Mısır kayıtlarında bulunmamaktadır. Veya tarihi kayıtlarda Hz. Musa'nın firavun tarafından köleleştirilmiş İsrail oğullarını Kızıldeniz'den geçirerek kurtardığı vakıası yer almamaktadır. Yine hiçbir ciddi tarihçi Adem ile Havva öyküsünün gerçek olduğunu düşünmez. Bu mit kutsal kitaplarda insanların bir zamanlar sözlü olarak birbirine anlattığı eğlenceli öykülerden biridir. Tıpkı bunun gibi Hz. Nuh kıssası da son derece şaibelidir. Hz. Nuh kıssasını şaibeli yapan şey onun tarihi kıssalarda yer almıyor oluşuyla beraber antik destanlar ile olan olağan üstü benzerliğidir. Bu kıssanın kökeni Gılgamış destanına dayanmaktadır. Kendileri çok tanrılı olan Sümer ve Babillerin öykülerinde de Hz. Nuh'un yaşadığı olaylara benzer olaylar geçmektedir. Hatta bu tarz bir öykü Yunan mitolojisinde de geçmektedir. Tanrıların kralı olan Zeus, insanoğluna kızınca onların sonunu getirmeye niyet edip dünyayı sulara boğmaya karar vermiştir. Bunun gibi kökeni diğer milletlerden alıntı olan kıssalar Eski Ahit'in vazgeçilmez öyküleri olarak bize sunulmaktadır. Bu tarz mitler söylence olduğu sürece bir tehlike arz etmezler. En nihayetinde onlar Superman, veya ezop masalları gibi hikayeler ile aynı statüdedir. Ancak inanç delili olarak kullanmaya kalkıştıklarında mesnetsiz ve delilsiz kalırlar.[227]

Dawkins, kutsal kitapta bahsi geçen olay ve kişilerin kurgusal olduğunu düşünmekle kalmaz. Aynı zamanda bu kişi ve olayların iyi mesajdan ziyade kötülük ile dolu olduğunu iddia eder.[228] Dindarların kutsal kitabın emrettiği iyilikler diye övmeye çalıştığı kitap, gerek direkt gerek ise dolaylı olarak sayısız kötü niyetli mesaj taşımaktadır. Örneğin Hz. Nuh kıssasına yakından bakıldığında sevimli bir atmosferde gemiye doluşan hayvanları görebiliriz. Ancak dışarıda haksız yere can veren sayısız hayvanı düşünmeyiz. Bu kıssanın bize verdiği mesajın dışında örtük bir mesaj vardır. Bu mesaj çoğu zaman din savunuculuğu yapan kişilerce gözden kaçılır. Eski Ahit'te anlatılan bir diğer öykü de Tanrı'nın sevgili kulu Job'un öyküsüdür. Öyküye göre Job, çoluklu çocuklu, işinde gücünde ve tanrı tarafından sevilen bir adamdır. Bu durum Tanrı'nın o denli hoşuna

---

[227] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 53-61.

[228] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 68-75.

gitmiştir ki şeytanla Job hakkında bir tür bahse girmiştir. Şeytan Job'un iyi olmasının nedeninin Tanrı'nın ona verdiği nimetlerden ötürü olduğunu söyler. Ancak Tanrı bu nimetleri elinden alsa dahi Job'un iyi bir insan olarak hayatına devam edeceğine dair bahse gireceğini söyler. Bunun üzerine şeytan bahsi kabul eder ve Job'un başına kötülükler getirir. Job'un karısını ve on çocuğunu öldürür. İneklerinin ve koyunlarının hepsi ölür, develeri çalınır ve fırtınada evi tamamen yıkılır. Buna rağmen şeytan iddiayı kaybeder çünkü Job hala iyi insan olmaya devam etmektedir. Şeytan işi bir adım daha ileriye götürür ve Job'u çaresiz bir hastalığa düşürür. Job, Tanrı'ya asla isyan etmez ve Tanrı iddiayı kazanır. Bu öyküde Tanrı ile ilgili ciddi sorunlar bulunmaktadır. Job'un ölen karısı, on çocuk ve sahip olduğu hayvanlar telef olmuşlardır. Aynı şekilde Tanrı kendisine iman edip etmeyeceğini bilmesine rağmen yine de Job'u dehşetle sınamıştır. Tanrı'nın sınadığı tek kulu Job değildir. İbrahim, İshak (Kur'an da İsmail) öyküsünde de Tanrı, kendi sevgisinin üstünlüğünü ispat etmek için günümüzde açıkça suç sayılacak bir imtihan düzenlemiştir. Bir babanın çocuğunu boğazlama girişimi çocuk için travmadan başka bir şey oluşturmayacağı aşikardır. Bunun gibi bir başka örnek de Yargıçlar kitabı birinci bölümde geçen Yiftah isimli generalin verdiği söz gerekçesi ile kızını ateşte yaktığı öyküdür. Yiftah, Tanrı'ya verdiği sözden ötürü kızını ateşe atar ancak Tanrı, İbrahim kıssasındaki gibi yardıma yetişmez. Bunda Yiftah'ın kızının bakire oluşu da etkilidir. Aleni bir kadın düşmanlığı ve çocuk suistimali içeren bu kıssalarla beraber Tanrı'nın "Şimdi git Amalekli'lere saldır, her şeylerini yok et, kadın, erkek, çocuk, öküz, koyun, eşek, deve hepsini öldür"[229] emirleri de eklenirse kutsal kitabın gerçek yüzü iyice görünecektir.[230] Aleni veya dolaylı bir şekilde kötülüğü öğütleyen Kutsal Kitabın tek cürümü bunlarla sınırlı da değildir. Hristiyanlık dinindeki kefaret düşüncesi hiçbir adalet sistemi ile bağdaştırılamaz. Adem'in günahını yeni doğan bir çocuğun üzerinden vaftiz ile çıkarılması hem gülünç hem de insafsızcadır.[231]

Dawkins, Kutsal kitabın Tanrı'nın varlığı lehine kanıt olabileceğini savunanları hayatlarında bir defa da olsa kutsal kitabı okumamış ya da son derece kötü niyetli veya

---

[229] "Bible Gateway Passage: 1 Samuel 15:2-3 - New International Version", *Bible Gateway* (Erişim 02 Aralık 2022).

[230] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 75-86.

[231] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 85-87; Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 220-227.

saf insanlar olarak değerlendirir.[232] Kutsal kitabın ahlak namına dikte ettiği şeyler bugünün ahlak anlayışı ile taban tabana zıttır. Kutsal Kitap'taki çoğu metin gayrı ahlaki mesajlara sahiptir. Örneğin Eski ahitte anlatılan hikâyeye göre Nuh, sarhoşken kızları ile ensest ilişkiye girer. Yine Nuh, kapısına gelen erkek melekleri koruma adına kızlarını sodom halkına peşkeş çeker. Nuh'tan sonra gelecek olan İbrahim, yalan söyleyerek karısının firavunla evlenmesine ses çıkarmaz. Musa, halkının başka tanrıyı ilah edinmeleri yüzünden katliam yapar. Bunun gibi kıssalar dindarlara gayri ahlaki mesajlar verir. Bu nedenle ahlaki ilkeler kutsal kitaplardan çıkarılamaz. Zaten insanlık ahlak anlayışını hiçbir şekilde kutsal metinlerden çıkarmamıştır. Çünkü din bölücü gücü olan, insanlara birleşmekten çok parçalanmayı dikte eden, kendilerine itaat etmeyenleri şiddetle cezalandıran ilkel bir oluşumdur.[233] Dinin dikte ettiği ilkel ahlak yasaları yerine kendi ahlak kaidelerimizi oluşturup daha mutlu yaşamamız gerekir. İnsanlığın onur ve şerefi zamanla, dini metinlerin buyurduğu ahlaktan daha üstün bir ahlak anlayışına doğru evrilmiştir. Bugün çoğumuz dinlerin buyurduğu ahlaki standartlardan çok daha ilerideyiz.[234] Ahlaki ilerlememiz düz bir çizgi şeklinde olmasa bile zikzaklar çizerek geldiğimiz ahlaki seviye dinlerin bize çizdiği seviyeden çok daha öndedir. Elbette ateist olup da kötü işler yapanlar vardır. Ancak bunların hiçbiri bu kötülükleri ateist öğreti emretti diye yapmamıştır. Bu kötücül tavır onların kendi kötülüklerinden kaynaklıdır. Ancak dinlerde söz konusu olan durum, iyi insanların dahi dini öğretinin buyurması üzerine kötü işler yapabildiğidir. Yani dini inancın tehlikesi o olmadan normal olacak insanların, çılgınca kötü işler yapmalarına imkan vermesidir. Bugün bile insanlık birbirini antik yazılara boyun eğdiği için öldürmeye devam etmekte iken dini öğretinin iyi ve ahlaki olduğunu kimse savunamaz.[235]

Dawkins, İslam dininin de ahlaki öğretilerden uzak olduğu iddia eder. İslam'ın barış dini olduğunu iddia edenlerin unuttuğu şey İslam'ın sadece on üç yıl barış ayetlerini dile getirip, Muhammet peygamber Medine'ye göç ettikten sonra barış mesajları yerine savaş ayetlerinin konulmasıdır. Kur'an'a bakıldığında seç beğen al şeklinde birbiri ile çelişen ayetler yer almaktadır. İşine gelenler barış ayetlerini işine gelmeyenler savaş ayetlerini

---

[232] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 218-226.

[233] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 238-241.

[234] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 249.

[235] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 250-256.

kırpıp almaktadırlar. İslam âlimleri Kur'an'dan bu çelişkileri çözmek için nesih ilkesini icat etmişlerdir. Bu sayede dilediği ayetin bir başka ayetin kararını boşa çıkardığı söylenir. İslam bugün tam anlamıyla savaş dini olmuştur.[236]

Dawkins'e göre kutsal metinlerin bizlere anlattığı tanrıları tek kalemde çizmek mümkündür.[237] Ancak dinler sadece kutsal metinlerle hayatlarımıza zarar vermez. Dinlerin en kötü taraflarından biri insanlar üzerinde bıraktığı travmalardır. Din adına yapılan kötülüklerden en çok çocuklar zarar görmüştür. Vaftiz olması için ailesinden kopartılan çocuklar, manastırlarda yaşanan taciz hadiseleri, çocuklara cehennem hakkında anlatılan korkunç hikâyelerin yarattığı dehşet, dinlerin insanların hayatlarını nasıl alt üst ettiğinin örnekleridir.

3.4. Dinlerin Kaynağı

Dinin tüm bu kötülüklerine rağmen nasıl varlığını sürdürebildiği sağlıklı zihinler için açıklığa kavuşturulmalıdır. Dinin kökeni hakkında birbirinden farklı açıklamalar mevcuttur. Kökeni ne olursa olsun dinin bir rahatlama ve teselli verme aracı olarak kullanıldığı muhakkaktır. Neden var olduğumuzu bilmek, hayata bir anlam vermeye çalışmak din olgusunun yaratılmasına kaynaklık etmiştir. Darwinci bir açıklama ile dinin nasıl var olmuş olabileceği sorusunu sormamız gerektiğinde karşımıza ilginç bir olgu çıkar. Çünkü Darwinci yasa ile dinin varlığı ilk etapta birbiri ile çelişmektedir. Darwinci yasa savurgan ve tutumsuz bir davranış gördüğünde onu duygusuzca ve sessizce yok eder. Oysa din savurgandır. Darwinci seçilim gibi kuruş kuruş birikim yapmak yerine var olan kaynaklarını müsrifçe harcar. Dinsel davranışlar zaman ve enerji isafıdır ve çoğu zaman lüzumsuz bir şekilde şatafatlıdır. Devasa mabetlerin yapılması, ibadet eden dindarın ritüelleri gibi lüzumsuz çabalar Darwinci seçilimin buyruğunun dışına çıkar. Bunlarla beraber din, dindar bireylerin yaşamlarını da tehlikeye atar. Çünkü dindarlar tanrıları için ölmüş veya öldürmüştür. İşkenceler ve savaşların arka planına bakıldığında dinin yol açtığı tahribat görünebilir. Tüm bunlara rağmen din nasıl bir faydalı olma ilkesi takip etmiş ve hayatta kalabilmiştir? Darwinci ilkeye göre faydalı olmanın anlamı son derece açıktır. Buna göre fayda yaşamını koruyabilme ve genlerini bir sonraki nesle aktaracak

---

[236] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 280-283.

[237] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 286.

üremeyi sağlamaktır. Oysa dinin böyle bir katkısı dahi yoktur. O halde dinin başka bir açıdan faydalı sağlamış olması gerekmektedir.[238]

Dawkins, dinin hala hayatta olmasının ardında yatan sebebi, insanlara sağladığı faydanın ne olduğu cevabı ekseninde arar. Buna göre dinler, insan hayatı için dört ana rolü yerine getirmektedirler. Bunlar, açıklama, tavsiye, teselli ve ilhamdır. Ancak Dawkins, dinin bu işlevlerini hayali bir arkadaşın da yapabileceğini söyler. Ona göre çizgi filmlerde anlatılan öyküler de dinlerin bu işlevini yerine getirmede gayet başarılıdır. Üstelik dinlerin teselli kaynağı olmaları onların gerçek olduğuna dalalet etmez. Bir şey sadece ilham veya teselli vermekle yetinebilir. Aynı şekilde dinlerin açıklama yaptığı iddiası da yanlıştır. Çünkü dinler çoğu zaman bilmediğimiz sorulara Tanrı yaptı diyerek asıl cevapları bulmamızı engeller. Bugün bilimsel metot ile çoğu şeyin açıklaması yapılmaktadır.[239]

Dinin en büyük psikolojik motivasyonlarından birisi, insanların sahip olduğu boş inançlardır. Boş inanç fenomeni sadece insanda değil diğer hayvanlarda da bulunur. Dawkins, boş inancın nasıl geliştiğine örnek olarak Skinner'in (1904 - 1990) yaptığı bir deneyi verir. Skinner, deneyde güvercinleri yemlemek için boş bir kutu kullanmaktadır. Bu kutunun içinde kırmızı bir buton vardır. Güvercinler yem almak için kırmızı butonu gagalamayı öğrenmişlerdir. Buna göre her gagalamada kutudan güvercinlere yem düşmektedir. Ancak Skinner, deneyin seyrini değiştirmek ister ve yemi rast gele vermeye başlar. Güvercinler kutuya gelip kırmızı butonu gagalasalar dahi yem gelmez. Bunun üzerine güvercin, başını havaya diker ve Skinner güvercini yemler. Güvercin başını tekrar göğe diktiğinde yem tekrar gelirse güvercinde öğrenme başlamış olur. Bundan sonra her yem istediğinde başını havaya dikecek ve yemin gelmesini bekleyecektir. Burada önemli olan detay güvercinin başını havaya dikme hareketidir. Bu durum güvercinin geliştirdiği boş inançtır. Deneyin seyrine göre, başını havaya diken güvercinler olduğu gibi gagalarını yere sürten, saat yönünün tersine dönen veya ayaklarını kaldırıp indiren güvercinler de olmuştur. Bu şekilde her güvercin kendine has boş bir inanç geliştirmiştir.[240]

Güvercin örneğinde olduğu gibi insanlarda da boş inançlar olduğu gözlemlenmektedir. Şanslı tişörtünü giyen birinin kumarda kendine şans getirdiğini düşünmesi, ya da burçlara

---

[238] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 153-154.

[239] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 316-321.

[240] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 220-221.

inanan birinin hayatına yön vermeye çalışması gibi davranışlar günü birlik örnekler olarak sayılabilir. Bu gibi inançlarda gelişi güzel kurulan yanlış korelasyon mevcuttur. Örneğin Afrika kabilesinden birilerinin yağmur duasına çıktığını düşünelim. Kabiledekiler yağmurun yağması için garip danslar ile tanrılarından yardım isteyeceklerdir. Bu garip dans formu güvercinlerin boş inançları ile aynı kefeye konulabilir. Nitekim dans sonucu yağmur yağarsa öğrenme oluşacaktır. Bu öğrenme ebeveynlerden çocuklara aktarılacak ve kabile tarafından ritüel halini alacaktır. Kurban kesme örneği düşünüldüğünde de aynı sonuca varmak mümkündür. Hastalanmış ve ateşler içinde yanan çocuğu iyileşsin diye kurban kesen bir adam, çocuğunun iyileşmesi gerçekleşirse, kurban kesme ile iyileşme arasında bağlantı kuracaktır. Böylece birileri her hasta olduğunda kurban kesme edimi tekrarlanmış olacaktır. Oysa yağmur için dua etmeye veya iyileşmek için kurban kesmeye çoğu zaman gerek yoktur. Modern bilim yağmurun yağması ve çocuğun iyileşmesi için gerekli olan şartları bilmektedir. Nitekim günümüzde hasta olan birisi kurban kesmek yerine hastaneleri kullanmaktadır. Bu tür davranış ve ibadetlerin hepsi bir tür boş inançtır. Boş inançlar arkasında sağlam kanıtlar içermezler. Tesadüfi olarak var olurlar ve tekrarlandıkça tesadüfi özellikleri görünmez hale gelir. Bunun yerine o ritüeli yerine getirmenin uğur getirildiğinde inanılır [241]

Dinlerin başka bir psikolojik temeli ölüm korkusuyla baş ettiğine dair iddiadır. Ancak bu iddia dindar kişilerin davranışları gözlemlendiğinde boşa çıkmaktadır. Zira dindar olup da ahiret gibi bir yere iman ettiğini iddia eden kişiler ölüm karşısında son derece isteksizdirler. Ölüm ile ilgili korkular beslemeyip ölüme bir an önce kavuşmak için çırpınan kişiler mevcut olsaydı, dinin ölüm ile ilgili iddiası doğru karşılanabilirdi. Ancak söz konusu durum böyle değildir. Bununla beraber bir ateist ölüm ile ilgili pekala kaygı taşımayabilir. Bundan önceki hayatında ölü ve hiçbir şeyi bilmezken bundan sonraki yaşamında ölüm gelecekse aynı "hiç olma" halini kabul etmek ateist için zor değildir. Ancak dindar zihin ahiret ile ilgili türlü vesvese ve korkular taşıyacağı için ölüm korkusu azalmak yerine artış gösterebilir.[242]

Dinsel inancın insanları strese bağlı hastalıklardan koruduğu yönündeki iddialar da asılsızdır. Dawkins'e göre, dinsel inancın iddia edilen bu faydası Bernard Shaw'ın (1856

[241] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 220-225.

[242] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 323.

-1950) ironik bir dille ifade ettiği üzere "bir inançlının bir kuşkucudan daha mutlu olduğu iddiası bir sarhoşun ayık kafalı biriyle kıyaslanması gibidir. Böylesi bir mutluluk aklı öldürüp soruları susturmaya benzer" şeklindedir.[243] Dinsel inanç çoğu zaman plasebo etkisi gibi çalışır. Nasıl ki kendini ispatlamış bir doktorun huzuruna çıkan hasta doktorun "gayet iyisin" demesi üzerine kendini daha iyi hissediyor ve onun vereceği ilaçlar ile iyileşiyorsa din de insan üzerine böylesi bir fayda sağlayabilir. Ancak bu fayda çoğu zaman yıkıcı zararlara da yol açabilir. Örneğin cinsel dürtülerine yenik düşen bir dindar, kendini günahkâr sayar ve sürekli acılar çeken bir duruma düşer. O halde dinin varlığının açıklaması sadece psikolojik sebepler olamaz.[244]

Dawkins, dinin faydasının ne olduğuna verilmiş cevapların dışında başka cevaplar üzerinde de durur; bu cevaplardan biri grup seçilimi kavramıdır. Bu teoriye göre dinin hayatlarımızda hala belirgin bir şekilde var olma nedeni, kültürel evrim sürecinde grup seçilimine benzer bir fayda sağlamış olmasıdır. Grup seçilimini, gurubun iyiliği için fedakârlıklar yapan bireyler olarak açıklamıştır. Buna göre, bir guruba ait olan topluluklar grup tarafından korunurlar. O halde bir guruba ait olmak tek başına olmaktan daha faydalıdır. Din, insanlara yardım etmek, açı doyurup çıplağı giydirmek gibi buyruklarla insan için faydalı bir seviyeye gelmiştir. Bu faydanın korunması için bireyler dini tercih ederler ve belli bir topluluğa kan bağı ile olmasa bile kültürel bir bağ ile bağlanırlar. Böylece hayatta kalma şansları daha fazla olur. Ancak Dawkins, yaptığı bu açıklamayı yeterli bulmaz. Ona göre gurup seçilimi daha yakından izlendiğinde, gurubun faydasına işler yapmayan bireylerin tezahür ettiği görünecektir. Çünkü bireyler guruba ait görünseler de her birey aynı ideal ruh hali içinde değildir. Bazıları kendi bencilliği yönünde hareket edecek ve benciller daha fazla hayatta kalacağı için nesilleri çoğalacaktır. Böylece kahraman bir nesil değil bencil bir nesil meydana gelecektir. Zamanla bu bencil nesil gurubu ayakta tutan diğerkâmlığı ortadan kaldırmış olacaktır. O halde dinlerin hala devam ediyor olmalarının başka bir nedeni olmalıdır.[245]

Dinin hala yaşıyor olmasının bir diğer nedeni insanın bir başka özelliği olan "ikiselci zihin" ile alakalı olabilir. Dawkins'in ikiselci zihin adını verdiği kavrama göre insan

---

[243] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 155.

[244] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 155.

[245] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 158-161.

zihni, kendini beden ve akıl diye iki ayrı gerçeklik olarak algılama eğilimindedir. İkiselciler aklın bedende ikamet eden bir tür ruh olduğunu düşünürler. Zihinsel herhangi bir hastalığa yakalanan kişiler şeytanın ele geçirdiği insanlardır. İkiselciler için gerçeğin iki tür formu vardır. Beden ve ruh veya beden ve akıl. Ancak tekselciler böyle düşünmez. Onlara göre beden yani fiziksel olanının dışında gerçeklik yoktur. Dawkins, kendisinin de tekselci olduğunu söyleyerek aklın beynin işlem gücünden dolayı var olan bir yan ürün olduğunu ifade eder. Ancak tüm insanlar ikiselci olarak evrim geçirmişlerdir. Bu anlamda bütün çocuklar ikiselci olarak dünyaya gelirler. İkiselci olmak bizleri dine meyilli kılar. Çünkü din olgusunun içinde melekler, cinler, tanrı, cennet, cehennem gibi ikiselci bir zihnin memnun olacağı olgular bulunur. Doğuştan gelen ikiselcilik ve doğuştan gelen erekselcilik (amaçlılık) dini kolayca kabul etmemize olanak sağlamıştır.[246]

Dawkins'e göre dinin varlığı sadece psikolojik fenomenlerle açıklanmak zorunda değildir. Çünkü Darwinci açıklama sadece canlılığın nasıl meydana gelip değiştiğini açıklamakla kalmamıştır. Dawkins'e göre bu açıklama aynı zamanda sahip olduğumuz kültürün nasıl oluşuğunu açıklamada da kullanılabilir. Örneğin dindar olmamızın nedeni nedir diye sorulduğunda Darwinci açıklamaya kulak verilebilir. Çünkü dini inançlar ilk etapta akla aykırı gibi görünseler de evrimsel olarak faydalı sonuçlar üretmiş olmalıdırlar. Zira Darwinci açıklama, yeryüzünde süregelen herhangi bir şeyin varlığının devam etmesini o şeyin faydalı, kullanışlı ve işe yarar oluşu ile açıklar. Buna göre üşüdüğümüz zaman tüylerimiz diken diken oluyorsa bu bizim için faydalı bir kazanım olmalıdır. Çünkü üşüyen birinin tüylerini dikmesi onu soğuktan korumuş ve hayatta tutmuştur. Aynı şekilde öfkelenmek, gülmek, korkmak gibi edimler bizleri hayatta tutmaya yaramış oldukları için hala mevcuttur. Bunun gibi dini inançlar da insanları hayatta tutma işini elinde tutabilmiştir. Ancak insanı hayatta tutmaya yarasa da bu dini inancın doğru veya anlamlı olduğu anlamına gelmez. Sadece dine inanmanın faydalı olduğu fikrini verir. [247]

Atalarımız yüksek bir olasılıkla animisttiler. Animizm, doğada bulunan nesnelerin kutsal güçler taşıdığına ilişkin bir çeşit düşüncedir. Buna göre ay, güneş, ateş, şimşek gibi her doğal fenomen bilinmeyen güçler ihtiva etmektedir. Daha sonra animizm putperestliğe evrilmiş, kutsal güçler doğadan alınıp belirli heykel ve kişilere atfedilmiştir. Değişim

---

[246] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 168-175.

[247] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 214-216.

canlılarda olduğu gibi kültürlerde de başat rol oynamış ve putperest dinler tek tanrılı dinlere doğru evrilmiştir. Bugün milyonlarca inananı bulunan tek tanrıcı dinler tüm bu dinsel evrimin sonucudur.[248]

Biyolojik evrimdeki süreç kültürel evrimde de cereyan etmiştir. Din, evrimsel olarak bir şeyin yan ürünü olduğu için hayatta kalmış olabilir. Din bu durumda bizlere fayda veren başka bir şeyin yan ürünüdür. Bunun anlaşılabilmesi için güvelerin intihar etme eylemleri örnek verilebilir. Güvelerin kendilerini mum alevine atarak intihar etmelerinin sebebi uzun süreler boyunca bilim insanlarını merak ettirmiş bir konudur. Ancak ilk önce neden güveler mum alevine atlayarak intihar ediyor sorusu sorulmuş ve bu soru uzun süre cevapsız kalmıştır. Soruyu değiştirip "güvelerin ışığa çeken şey nedir" diye sorulduğunda sır perdesi aralanmıştır. Buna göre güveler yolunu bulmak için evrimsel olarak yıldız ve dolunay gibi parlak ışığı kendisine 30° bir açı ile kılavuz edinmişlerdir. Mum ışığına doğru bu içgüdüyle hareket ettiklerinde, göksel bir ışığa varamazlar. Çünkü insanoğlunun yapay ışığı kullanması ile ışık, yön bulmalarına yardımcı olmak yerine onlar için ölüm nedeni olmuştur. Çünkü güvelerin mum ışığına atlamak gibi bir niyetleri yoktur. Sadece ışığı kılavuz bilerek onu takip ederler. O halde güvelerin intiharı zannedilen şey, yön bulma şekillerinin evrimi ile alakalı bir yan etkinin ürünüdür. [249]

Dinin insan için faydaları da güve intiharı gibi bir yan etki ile olabilir. Dinler doğamız ile çatışmasına rağmen hala hayattadırlar. Bu anlamda din, insan için güvelerin intiharı olayındaki durumdan farklı bir şey değildir. Ancak dinin kendisi cazip olduğu için değil bir çeşit yan etki sonucu cazip hale gelmiştir. Aslında bizlere cazip gelen şey dinler değil, çocuk saflığı ile bizlere öğretilen şeyleri gerçek sanmamızdır. Evrimsel olarak her çocuk, anne babanın kendisine koyduğu kurallara itaat etme içgüdüsüyle dünyaya gelir. Çocuk için anne-babasının veya çevresinin kendisini yönlendirmesi hayati derecede önemli bir konudur. Zira kendilerine nasihat edildiğinde bunlara aldırış etmeyen bireyler evrimsel süreçte elenmişlerdir. Çünkü bir tecrübe hayat kurtarıcı olabilir. Örneğin anne babasının "timsahlarla dolu bir ırmakta yüzmeme" nasihatini dinlemeyen kişiler yem olmuşlardır. Nasihati dinleyen kişiler hayatta kalmıştır. Şu an dünyada olan herkes dinlemeyi bilip hayatta kalan kişilerin genini taşır. Dolayısıyla insanlar çocukluktan itibaren kendilerine

---

[248] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 216-218.

[249] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 164.

anlatılan her şeye inanma eğilimi ile doğarlar. Kendilerine söylenenlerin dışına çıkmak istemezler hatta çıkınca acı çekmeye başlarlar. Bir başka dinin ritüelleri bize öğretilenin dışında olduğunda o dinin kuralları bize saçma gelebilir. Ancak çocukluk eğitimimiz süresince çevremiz tarafından bizlere öğretilmiş yasalara inanırız. Doğal seçilim bizlere ebeveynler veya kabile büyükleri ne derse onlara inanma becerisi katar. Böylesi bir itaat hayatta kalma adına bizlere avantaj sağlamıştır. Ancak buradaki problem ebeveynin her talimatının doğru olmadığının bilinmemesinden kaynaklanır. Ebeveynler yüzyıllardır kendilerine anlatılan din bilgilerini çocuklarına anlatmaya devam ederler. Çocuk evrimsel olarak programlandığı üzere kendisine verilen talimatları uygulayacak ve hayatta kalacaktır. Ancak ya kendisine verilen bilgiler sahih değillerse? İşte dinin evrimsel olarak hala hayatta olmasının önündeki en büyük nedenlerden birisi de budur.[250]

Dawkins'e göre dinin neden ve nasıl hala var olduğuna verilen tüm bu cevapların kısa özeti dinin boş bir avuntu sağlama aracı olmasıdır. Hiçbir dindar, bir ateistin sahip olacağı özgüven ve cesarete sahip değildir. Dindar kişi hayalet arkadaşları ile kendisini koruyan melekler olduğunu düşleyip, mitolojik bilinçaltı ile tanrı adındaki baba figürüne yaslanırken herhangi bir ateist bunlara ihtiyaç duymaksızın hayatla çıplak olarak yüzleşebilir. Bu yüzleşme ölen sevdiklerimizle bir daha görüşemeyecek olmayı, adil olmayan bu dünyayı kabul edip öteki dünyada adaleti beklemeyi reddetmeyi, bizi koruyup gözeten birinin varlığı düşüncesinde sıyrılmayı gerektirip bizi savunmasız ve güçsüz hissettirse de bir ateist entelektüel cesareti ile tüm bu sorumluluğu üstlenecektir. Sahte mutluluklar yerine gerçek acıları sırtlanmak daha erdemli bir harekettir. [251]

3.4.1. Bir Mem Olarak Din

Dawkins, dinlerin büyütülmüş, sistemli bir şekilde taraftar kazandırılmış ve okullarda, devlet içinde en saygın kurumlarda ve siyasette insanlara sürekli olarak empoze edilen tehlikeli memler olduklarını düşünür. Mem, yunanca "mimeme" (taklit) kelimesinden türetmiş bir kavram olmakla beraber kültür manasına gelir. Buradaki kültür, ezgi, düşünce, slogan, moda, mimari..vs her şeyden oluşabilecek yapılardır. Aynı zamanda mem kavramı biyolojide aktarıcı görevi yapan gen kelimesine bir öykünme de taşır. Nasıl

---

[250] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 223; Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 162-165.

[251] Dennett vd., *Dört Atlı*, 40-52.

ki biyolojide kullanılan gen kavramı ile aktarım özelliği olan bilinçsiz bir yapıdan bahsediliyorsa, insanın yapay olarak yarattığı kültürün taşıyıcısı da memdir.[252] Hastalıklı fikirlerden oluşan din memi, insan zihnine çocukluğundan itibaren yerleştirilir ve orada büyümesi için özenli bir çaba gösterilir. Ebeveynler, sosyal çevre ve eğitim sistemi hep bu memin büyüyüp yaygınlaşması için çaba gösterirler. Din meminin kurallarını yerine getirmeyenler toplumdan ve ailelerinden dışlanarak cezalandırılırlar. Dawkins'e göre din en büyük memlerden biridir. [253] Bu memler gelişimlerini insan beynini konakçı gibi kullanarak sürdürürler. Bir zihinden ötekine geçtiğinde kendisine hayati yaşam noktaları seçer. Öldükten sonra da yaşayacağımıza olan inancımız, imanın sorgusuz kabul etmek olduğuna dair öğretimiz, din uğruna öleni şehit sayıp cennet ile ödüllendirileceğine olan güvenimiz, sorgulamaksızın imanını erdem bilmemiz gibi inançların hepsi din mitinin bizlere zerk ettiği öğretilerdir.

Dawkins, mem'lerin nasıl çalıştığını anlamak için Tanrı fikrine yakından bakılabileceğini söyler. [254] Çünkü Tanrı mem'i yüzyıllardır insanlar için en hızlı çoğalıp üreyebilmiş bir mem'dir. Bu örnekte bir Tanrı fikri başlangıçta rastgele oluşan mem'lerden sadece bir fikir olarak var olmuştur. Daha sonrasında bu fikir bir beyinden ötekine dil aracılığı ile aktarılmıştır. Uzun yıllar içerisinde tanrı ve tanrıya ulaşma şekilleri hakkındaki farklı fikirler evrimleşmiştir. Dawkins buna örnek olarak çok tanrılı dinlerin tek tanrılı dinlere dönüşmesini verir. Çok tanrıcı düşünce zaman içerisinde kendisine muadil olarak üreyen diğer mem'ler tarafından istilaya uğramıştır. Tarih, doğadaki yaşam kalım mücadelesine benzer bir şekilde mem'lerin de yaşam kalım mücadelesi verdiği örneklerle doludur. Mem'ler tıpkı genler gibi kendilerine konakçı organizma arayışındadırlar. Ancak doğada sınırsız sayıda organizma olamayacağı için doğal olarak kaynak yetersizliği oluşmuştur. Kaynak yetersizliğinin kaçınılmaz sonucu hayat mücadelesidir. Mem'lerin hayat mücadelesi istila ettikleri beyinde sınırsızca yaşama çabasıdır. Çok tanrıcı mem fikri zamanla tek tanrıcı mem'e yenik düşüp eski kudretini yitirmiştir. Bugün dünyada en yaygın tanrı fikri tek tanrıcı mem'lerden türemiştir.[255]

---

[252] Dawkins, *Gen Bencildir*, 310.

[253] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 191.

[254] Dawkins, *Gen Bencildir*, 314.

[255] Dawkins, *Gen Bencildir*, 309-311.

Dawkins'e göre, mem'ler ile genler arasında yüksek benzerlikler gözlemlenir. Örneğin bir gen bilinçsizce doğmuş, ilkel yaşam çorbası içinde kalmış daha sonra yaşayabilmek için kendine konakçı olarak bir yaşam formu yaratmıştır. Bu yaşam formu genlerin inşa ettiği hayvan veya bitki gibi organizmalardır. Bunun gibi mem'ler de kendiliğinden ortaya çıkmışlardır. Yaşamak için konaklayacakları bir yere ihtiyacı vardır ki bu yer insan beynidir. Tesadüfen var olan bir mem insan beynini konak olarak seçtikten sonra buradan yayılmaya çalışacak ortamlar arayacaktır. Genler canlılardaki eşey hücreleri kullanarak kendilerini kopyalama imkânları bulurlarken, mem'ler dili aktarıcı ve kopyalama imkanı aracı olarak kullanırlar. Dil kültürün, yani özünde mem'in en etkili taşıyıcısıdır. Mem'ler insan zihninden diğer insan zihnine dil aracılığıyla aktarılarak geçer ve burada yaşamına devam etmeyi sürdürür. [256]

Dawkins mem'lerin de tıpkı genler gibi ölümsüz olmaya çalıştığını iddia eder.[257] Bunu yapmak için kopyalama özelliği geliştirmişlerdir ve sürekli üreme peşindedirler. Bir mem'in üremesi başka bir konakçı canlı bulmasıyla mümkündür. Bu yüzden memler başka beyinler arar ve buraya aktarılırlar. Genlerin zaman içindeki evrimi ve başka forma dönüşmesi olayı memler için de geçerlidir. İkisi arasındaki fark memlerin genlerden daha hızlı evrimleşme özelliğinin olmasıdır. Biyologlar evrim düşüncesinin sadece genlerde olduğunu düşünmesi yanlıştır. Çünkü bilinen evrim şekli evrimi açıklamak için kullanılan modellerden sadece birisidir.[258]

Mem'ler de genler gibi evrim geçirir. Çoğu dinin neden sürekli değişim geçirdiğinin cevabı budur. En temelde mem'ler üzerine inşa edilmiş olan dinlerin evrimi ile ilgili genellikle belli aşamalarda gözlemlenir. Örneğin dinler çok hızlı bir şekilde ortaya çıkarlar ve aynı coğrafyada olsalar bile çok farklı şekillere (örneğin mezheplere) bölünebilirler. Tüm bu farklı versiyonlarına rağmen birbirini taklit ederler. Bu taklit etme eğilimi genelde eski dinlere benzeme yönünde gelişir.

Dawkins'in "mem" adı altında ele aldığı bir diğer örnek cehennem konusudur.[259] Din, cehennem mem'ini kullanarak dindar kişilerin beynini yönetir. Cehennem gibi korkunç

---

[256] Dawkins, *Gen Bencildir*, 298-305.

[257] Dawkins, *Genişlemiş Fenotip*, 169-172.

[258] Dawkins, *Gen Bencildir*, 311-316.

[259] Dawkins, *Gen Bencildir*, 322.

bir sonuçtan kaçmak isteyen dindarlar bu mem ile ana mem'leri olan din mem'ini güçlendirmiş olurlar. Buradan bir mem'in tek başına olmak yerine kendine benzer mem'ler yaratma eğilimi içinde olduğu anlaşılmaktadır. Mem'ler kendilerinden şüpheye düşülmemesi için sürekli tekrarlanırlar ve yeni mem'ler yaratırlar. Örneğin, 12 havariden biri olan Thomas'ın inanç için kanıt istemesi Hristiyanlarca kötü örnek olarak tanıtılır.[260] Böylece mem'ler varlıklarından şüpheye yer bırakılmayacak şekilde kendilerini korumaya almaya çalışırlar.

Memler ve genler çoğu defa birbirini güçlendirirken bazen de köstek olabilirler. Örneğin rahiplerin evlenmeyip genlerini aktaramamaları genler açısından olumsuz bir durumdur. Genlerin dikte ettiği cinsel birleşme güdüsü memler tarafından bastırılarak görmezden gelinmekte ve bir mem alenen gen'lere üstün gelmektedir. Tarih boyunca yaşanan büyük zulümlerin arkasında genellikle gen'lerin talimatlarına üstün gelen mem'ler yer almaktadır.[261]

Kendini sınırsızca kopyalayarak hayata tutunmaya çalışan memler ile genlerin yaşam yolculuğu sonsuza kadar devam etme isteği ile dolu olsa da eninde sonunda ölmek zorunda kalabilirler. Hangisinin daha uzun ömürlü olduğu düşünüldüğünde bazen, memlerin genlerden daha uzun süre yaşayabildikleri görülebilir. Örneğin güzel bir ilahinin sözleri genlerden daha uzun süre belki de yüzyıllarca insan zihninde varlığını devam ettirecektir. Yine dini öğretiler, iyi yazılmış bir şiir veya mimari alanda yenilikçi bir yöntem çağları aşacak kudrete ulaşabilir.[262]

Gen ve mem ayrımı her ne kadar insanı diğer canlılardan ayırt etse de Dawkins için insan da tıpkı diğer hayvanlar gibi bir organizmadır. Çünkü insanın kökenleri araştırıldığında hayvanlarla kökendaş olduğu görülür. Hayvanlarla aynı kökene dayanan insanların kendilerini diğer hayvanlardan ayrı görmesi tamamen insanın kibri ile alakalıdır. Bu evrimsel hikâyede geriye doğru gidildiğinde karşımıza bir tek ortak ata**,** (büyük olasılıkla bir tür bakteriyi andıran evrensel ataya[263]) ileriye doğru gidildiğinde ise canlı çeşitliliğinin patlama yapacağı inanılmaz çeşitlilikte yaşam formları ortaya çıkacaktır.

---

[260] Dawkins, *Gen Bencildir*, 322.

[261] Dawkins, *Gen Bencildir*, 323-325.

[262] Dawkins, *Gen Bencildir*, 325.

[263] Dawkins, *Ataların Hikayesi*, 18.

Tüm canlıların bir tek ortak ataya dayandıklarının kanıtı şimdiye dek incelenen tüm canlı formlarının aynı genetik kodu paylaşmalarıdır. Bu genetik kod ikinci bir defa tasarlanamayacak kadar karmaşıktır. İkinci defa üretilmiş olsaydı bu koda sahip farklı canlılar görünüyor olurdu. Ancak tabiatta tüm canlılar aynı genetik kod üzerine inşa edilmişlerdir.[264]

Tanrı'nın varlığının aleyhine dair ileri sürülen argümanları ortaya koyan Dawkins teistlerin Tanrı'nın varlığının lehine ileri sürdüğü ontolojik, kozmolojik ve teleolojik delillere birtakım eleştiriler de getirmiştir. Yani Tanrı kavramı karşısında salt olumsuz bir tavır takınmaktan ziyade, Tanrı'nın var olmadığını rasyonel, etik ve bilimsel gerekçelerle temellendirmeye çalışmaktadır. Bu minvalde ona, negatif ateistler arasında değil de, pozitif ateistler arasında yer almaktadır.

3.5. Tanrının Varlığı Lehine İleri Sürülen Deliller

Dawkins evrim teorisinden yola çıkarak ateist görüşünü temellendirdikten sonra, Tanrı'nın varlığının neden mümkün olamayacağını felsefi olarak tartışmaya açmıştır. Bunun için tarih boyunca Tanrı'nın varlığı lehine ileri sürülen görüşleri ele almış ve onlar hakkında görüşlerini açıklamıştır.

3.5.1. Thomas Aquinas'ın Kanıtları ve Eleştirisi

Tanrı inancının dayandığı düşünsel zemin filozoflar tarafından sistemli bir halde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dawkins de, bu filozofların savunduğu argümanların dayandığı temellerin sağlam olup olmadığını günümüz bilimsel verilerinden hareketle göstermeye çalışmaktadır. Onun bu kapsamda değerlendirmeye tâbi tuttuğu argümanlardan biri Thomas Aquinas'ın (1225-1274) beş yol olarak bilenen delilleridir. Aquinas'ın bu delilleri şu şekildedir:

1. Hiç hareket etmemiş hareket ettirici: Her şey bir ilk hareket ettirici ile hareket etmeye başlamıştır ve ilk hareket ettirici Tanrı'dır.
2. Sebepsiz sebep: Hiçbir şey kendi kendinin sebebi olamaz. Her sonucun bir ilk sebebi vardır ve bu sebep Tanrı'dır.
3. Evrensel kanıt: Fiziksel şeylerin var olmadığı zaman muhakkak olmuştur. Fiziksel şeyler var olmuşsa bunu var eden biri olmalıdır ve bu var edici Tanrı'dır.[265]

---

[264] Dawkins, *Ataların Hikayesi*, 19.

[265] Muhammet Tarakcı, *Bir Hıristiyan apolojist olarak Saint Thomas Aquinas* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005), 108-113

Dawkins, bu üç kanıtın bir kısırdöngü içerdiğini ve bu döngüyü sonlandırmak için Tanrı'ya başvurulduğunu söyler.[266] Ancak Tanrı, bu döngüye karşı bağışıklık kazanmış değildir. Çünkü "bu kişi Tanrı'dır" ile biten önermeler tamamen yersiz bir varsayımdır. Sırf ihtiyacımız var diye sonsuz bir döngüyü sonlandıracak bir sonlandırıcıyı keyfi olarak atamak yanlıştır. Bir kısır döngüyü sonlandırmak için Tanrı tayin etmek en iyi tabirle yararsız, en kötü tabirle zararlıdır. Thomas'ın döngü sonlandırıcı Tanrı'sı sınırları net olmayan, neyi sonlandırdığı bilinmeyen bir Tanrı'dır. Üstelik Tanrı diye birinin varsayılması durumunda bile Tanrı'ya atfedilen özelliklerin (her şeye gücü yetme, iyilik, tasarım gücü..vs) herhangi birisini ona bahşetmemiz için hiçbir sebep yoktur. Bu arada Tanrı'ya bahşedilen özelliklerin birbiri ile çeliştiği de gözden kaçırılmamalıdır. Mantık kuralları açısından bakıldığında her şeye gücü yeten bir Tanrı ile her şeyi bilme özelliği olan bir Tanrı birbiri ile çelişmektedir. Zira her şeyi bilen ve geleceği de gören bir Tanrı gelecekteki fikrini değiştirmek için her şeye gücü yetme özelliğini kullanabilmesi totolojiye yol açar.[267]

Dawkins, Thomas Aquinas'ın diğer delilleri şu şekilde sıralar:

4. Derecelerden kanıt: Dünyadaki şeylerin farklı olduklarını bilinir. Her şeyin derecesi olduğu da bilinir. İyi şeyleri bilmemiz için kendisi ile kıyas edeceğimiz daha iyi bir şeyi bilmemiz gerekmektedir. En iyi şey Tanrı'dır.

Dawkins, bu kanıta karşı alaycı bir üslup takınır ve bunun kanıt bile olmadığını söyler. Her şeyin derecesi ile bilinmesi kanıt olsaydı örneğin, kötü kokan birisinin kokusunu bilmemiz için de en kötü kokanı bilmemiz gerekirdi. Bu kişinin Tanrı olduğunun söylenmesi ise herhangi bir kanıt sağlamadan öte bir espri konusu olabilir.[268]

5. Teleolojik kanıt: Dünyadaki şeylerin özellikle canlıların tasarlanmış olduklarını dile getiren Aquinas, bu tasarımcının ancak Tanrı olabileceğini ifade eder.

---

[266] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 76.

[267] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 74-80.

[268] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 78.

Dawkins'e göre Aquinas'ın son kanıtı, tasarlanmış evren tasavvurunun artık Tanrı ile değil evrim ile açıklandığı için geçersizdir. Ona göre, tasarlanmış evren delili bir balondur. Bu balonu patlatma şerefi Darwin'e nasip olmuştur.[269]

3.5.2. Ontolojik Delil

Dawkins'in ele aldığı bir diğer delil Anselm'in (1033-1109) ortaya attığı ontolojik delildir. Bu delil mümkün olan en kusursuz şeyi düşünmemizi isteyerek düşünme sürecini başlatır. En kusursuz şeyi düşündükten sonra bu şeyin sadece zihnimizde değil gerçek hayatta da var olması durumunda daha kusursuz olacağını iddia eder. Yani mümkün olacak olan en mükemmel varlık gerçek hayatta da varsa en kusursuz şey olabilir. Tanrı düşüncesi zihnimizde vardır. Ancak zihnimizin dışında bir Tanrı'nın var olması O'nu daha mükemmel kılar. O halde zihnimizin dışında bir Tanrı olmalıdır.[270]

Dawkins, Anselm'in mantıksal hokkabazlığa başvurduğunu ve delilin delil bile sayılmayacağını dile getirir.[271] Zira bu delil dışarıdaki dünyadan hiçbir veri ile beslenmemiştir. Büyük kararların böylesi bir "laf ebeliği" ile verilmesi hatalıdır. Bu delil Aşil'in paradoksu gibi bir paradokstur ve çözülmesi için şu soruların sorulması gerekir: Neden mümkün olan en mükemmel bir varlık olduğunu var sayalım? Ve neden var olmak bir şeyi daha kâmil yapmalıdır? Var olmanın erdem sayıldığı bu delil tamamen saçma ve geçersiz bir delildir. [272]

3.5.3. Güzellik ve Kişisel Deneyim Kanıtı

Tanrının varlığı lehine ileri sürülen bir diğer argüman güzellikten kanıttır. Bir operanın, müziğin, doğanın görüntüsünün veya Shakespear'in herhangi bir eserinin güzelliği bizi tanrının var olduğu lehinde ispat sayılmalı mıdır? Dawkins, bu soruya olumsuz cevap verir ve güzellikten kanıtın tasarım kanıtının bir başka şubesi olduğunu dile getirir.

---

[269] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 78.

[270] Fatih Gökhan Tevfikoğlu, "Klasik Ontolojik Delil ve 'Kendisinden Daha Mükemmeli-Büyüğü Tasavvur Edilemeyen Şey'", *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (31 Aralık 2021), 234-247.

[271] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 82.

[272] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 79-83.

Tasarım kanıtı hakkında ise Tanrı'nın değil, evrim teorisinin birikimli seçilim ilkesinin daha iyi bir açıklama yaptığı kanaatindedir.[273]

Dawkins'in ele aldığı bir diğer delil kişisel deneyim kanıtıdır. Bu kanıta göre Tanrı kişilerin hayatlarına bir şekilde "*dokunur*". Bu dokunma fiziksel bir dokunma olmak zorunda değildir. İnsanların "*bu ancak Tanrı'nın işi olabilir*" diyeceği deneyimler yaşaması Tanrı lehine kararlar almalarına vesile olur. Ancak bu kanıtın pek çok açmazı vardır. Bunlardan biri kişisel deneyim kanıtının genelde Tanrı'ya ikna olmak isteyenlerin yaşadığı bir deneyim olmasıdır. Diğer sorun insan beyninin iş yapma şeklidir. İnsan beyni kusursuz bir benzetim makinesidir. Özellikle yüzler ve sesler konusunda uzman olan beynin, bizlere var olmayan sanrılar yaşatma ihtimali çok yüksektir. Sonuçta her deneyim beyinde gerçekleşir ve beyin nöro kimyasal tepkimeler ile yol alır. Beynimizin bu gücü yüzünden Tanrı vahiyleri zannedilen şeylerin hayaller, halüsinasyonlar veya rüyalar olması çok olağandır. Beyin rüya görme işlemini olağan bir işiymiş gibi yaptığı gibi ileri düzey durumlarda bu durum tanrısal vahiy zannedilebilir.[274]

3.5.4. Pascal Bahsi

Bir diğer delil Fransız matematikçi Blasie Pascal'ın (1623-1662) ileri sürdüğü argümandır. Onun yaptığı hesaba göre Tanrı'ya inanmak inanmamaktan daha mantıklıdır. Çünkü inandığımız takdirde sonsuz azaptan kaçmış oluruz. Ancak inanmamak büyük risk almak demektir. Tanrı'ya inanmamak bizi sonsuz bir lanete duçar kılabilir. O halde mantıklı olan Tanrı'ya inanmayı seçmektir. Dawkins, Pascal bahsi adını verdiği bu görüşü Tanrı'ya inanma numarası yapmak olduğunu söyler. Şayet bir Tanrı varsa bu numarayı anlayacak kadar zeki olmalıdır. O halde Pascal'ın önerisi sadece kendimizi kandırmaktır.[275]

3.5.5. Ahlak Delili

Dawkins, insanda var olan ahlak duygusunun Tanrı'nın varlığına delil olarak sunulmasını gündemine alır. Ona göre, ahlak güdüsü Tanrı'nın varlığı için delil oluşturamaz. Mevcut

---

[273] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 85.

[274] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 86-92.

[275] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 100-101.

olan diğer güdülerimiz gibi ahlak da Darwinci seçilim ile açıklanabilir. Doğal seçilim açlık, korku ve cinsel arzularımızı hayatta kalma üzerine programlamıştır. O halde acı çeken bir canlıya karşı duyacağımız merhametimiz veya dünyanın öbür ucunda hiç tanımadığımız aç insanlara karşı yardım etme ve dışarıda kalan açları doyurma isteklerimizin evrimsel olarak dayandığı bir yaşama duygusu kökeni var olmalıdır. Darwinci ilkenin ilk etapta bencil olanı hayatta tuttuğu şeklinde görülmesi normaldir. Çünkü kendi menfaatine olacak şekilde yaşayan canlıların hayatta kalma şansları daha fazladır. Hal böyle olunca hayatta kalan bencil canlı gurupları sonraki nesillere genlerini aktarmış olacak ve canlılık bencillerin lehine olacak şekilde evrilecektir. Ancak canlı davranışlarına daha yakından bakıldığında işlerin sadece bencil canlılar lehine geliştiği söylenemez. Bunun yerine diğerkâmlıkta bulunan, kendinden taviz veren, diğer canlılara iyilikler yapan canlıların da yaşamlarını devam ettirdikleri görülür. O halde iyilik, merhamet, yardımlaşma gibi ahlaki edimlerin evrimsel olarak bir açıklaması vardır. Canlılar kendi bekalarını her zaman akraba korumacılığı ile sürdüremezler. Onların seçtikleri bir diğer yöntem özgecilik adı verilen metottur. Bu metottaki temel ilke "*sen sırtımı kaşı ben de senin sırtını kaşıyayım*" şeklinde özetlenebilir. Özgecilik, akraba yandaşlığı gibi ahlaki edimlerimizin temel direklerinden birini oluşturur. Başkalarına iyi olmamızın nedeni çoğu zaman kendimizin de zor durumda kalacağına olan gizli bilinçlilik halidir. Bu bilinç genlerimiz düzeyinde kendisini aksettirse de davranışlarımıza başkasına iyilik yapmalıyım şeklinde yansır. Doğada ortak yaşam adı verilen durumların oluşma nedeni budur. Örneğin çiçekler uçamadığı için polenleri taşıyacak bir yardımcıya ihtiyaç duyarlar ki bu yardımcı arıdır. Bu durumda çiçekler arıya nektar vererek ödeme yapacaklardır. [276]

Dawkins'e göre ahlaki edimlerimizi oluşturan bir diğer açıklama iyi olmak yerine iyi görünmekten geçer.[277] Bunun anlamı iyi veya cömert görünmenin diğer bireyler üzerinde yaratacağı etkide gizlidir. Diğer bireyler iyi görünenin etrafında örgütlenecek ve iyiliği ile ünlü olan birey üstünlük elde edecektir. "*Sizden ne kadar üstün olduğuma bir bakın, size yiyecek bağışlıyorum*" veya "*sizden ne kadar üstün olduğuma bakın sizleri*

[276] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 93-106; Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 196-201.

[277] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 199.

atmacalardan koruyacak kadar cesur davranıyorum" şeklinde kendini gösterecek iyilik davranışları bireyi toplumsal açıdan ödüllendirecektir.[278]

Doğal seçilim atalarımız zamanından beri beyinlerimize açlık, cinsellik dürtüleri, yabancı düşmanlığı ve benzeri dürtülerimizin yanında özgecil düşünceler de programlamıştır. Cinsel dürtülerin doğal seçilim açısından anlamı açıktır. Cinsel dürtünün nihai sonucu çocuktur. Ancak her cinsel dürtü çocuk doğurmayla ödüllendirilmez. Bu durum buna rağmen cinsel dürtünün çekimini azaltmaz. Tıpkı cinsel dürtülerin çocuk ile sonuçlanmamasına rağmen cazip gelmesi gibi şefkat, özgecilik, cömertlik, duygudaşlık ve merhamet duyguları için de aynı durum söz konusudur. Her iyilik davranışımız ödüllendirilmek zorunda değildir. Ancak buna rağmen iyilik yapmanın bize iyi geldiğini biliriz. Çünkü çoğumuz zayıf canlılar olarak dünyaya geliriz ve böyle bir durumda başkalarının yardım ve ilgisine muhtaç oluruz. Başkalarının yardımını hak edebilmemiz için bizlerin de başkalarına karşı iyi davranmamız gerekir. Bu durum evrimsel olarak bizi ahlaklı olmaya bir anlamda zorlar. Aksi halde davranıp ahlakı hiçe sayanlar başkalarının yardımından istifade edemezler. Bu kişiler desteksiz yaşayamayacağı için türlerini devam ettiremeden yok olurlar. Hepimiz ahlaklı davranan atalarımızın çocukları olarak evrilmiş durumdayız. İçimizde ahlakî yasalara aykırı davranıp yine de hayatta kalan bireyler olsa da toplumun ekseriyeti ahlaklı olması gerektiğini bilir ve buna göre yaşar. Bu anlamda ahlakın kaynağı dinsel değil, evrimseldir. Ahlaklı olmak için bir tanrıya ihtiyacımız yoktur. Yapmamız gereken tek şey evrimin doğamıza işlediği yolu takip etmektir.[279]

Dawkins, ahlakî davranışta bulunmamızın temellerinde yatan dürtülerimizi bu şekilde sıraladıktan sonra ahlakın varlığının Tanrı'yı ispat eden bir mefhum olmayacağı vurgusunu tekrar yapar. O, "Tanrı yoksa neden iyi olalım?" gibi bir sorunun gayrı ahlaki bir önerme olduğunu düşünür. Çünkü ahlak duygusu dinlerden ve tanrılardan önce atalarımızın genlerine işlenmiştir. İyi olmak için Tanrı'ya ihtiyacımız yoktur. Ve hatta Tanrı inancı içinde olanların iyilik konusunda ateistlere göre geride kaldıkları ortadadır.[280]

---

[278] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 200-202.

[279] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 121-136; Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 209.

[280] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 223.

Dawkins, din ile ahlak arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışarak ahlaklı olmak için dindar olup olmamanın etkisini tartışmaya açar. Bunun için Tanrı'ya inanmanın ahlaklı olmaya olan etkisini incelemek için yapılan bir deneyden bahseder. Bu deneyde kantinde alınacak kahve için para kutusu konulmuştur. Hiç kimsenin görmediğinden emin olunduğunda bazı insanlar para vermeden gitmektedir. Ancak kahve satılan yerin bulunduğu ortama bir çift göz içeren bir resim asıldığında para ödemelerinde artış meydana gelmiştir. Buna göre insanların çoğu birilerinin kendilerini izlemesinden endişe ettikleri için parasını ödemişlerdir. Dawkins, bu duruma "*gökyüzünde bizi izleyen casus kamera*" ismini verir. Casus kameranın bizi izlediğini bilmek insanları ahlaklı davranmaya teşvik etmiştir. O halde bir Tanrı'ya inanan insanlar, ahlaklı davranmak için güçlü psikolojik bir nedene sahiptir. Bu durumda ahlaklı olmakla Tanrı inancı arasında herhangi bir ilişki olmadığı düşüncesi yanlıştır.[281]

3.6. Tanrı Varsayımı

Dawkins, deliller hakkındaki fikirlerini bu şekilde açıkladıktan sonra Tanrı'nın varlığının imkânı üzerinde de durur. Tanrı varsayımı diye adlandırdığı iddialarını evrimsel süreç üzerinden hareketle temellendirmeye çalışır. Buna göre Tanrı bir varsayım olarak ele alındığında onun varlığına dair deliller bulmak gereklidir. Ancak onun varlığına ilişkin sunulacak deliller yukarıda ele alınmış ve bu deliller çürütülmüştür. Ancak Tanrı'nın varlığına ilişkin ileri sürülen delillerin de ötesinde Tanrı'dan bahsetmek mümkün değildir. Çünkü tasarımcı olarak görülen Tanrı'yı kimin tasarladığı sorusu cevapsız kalmaktadır. Dawkins'e göre tasarımcı evrimsel sürecin dışında kalamaz.[282] Tasarımcının varlığı ve zekâsı ancak evrimsel bir süreç ile var olabilir. Çünkü tasarım yapacak kadar zeki bir varlık, bu evrene ancak sonradan katılmış ve evrimin sonucu olmuş biri olabilir. Bu kadar zeki bir varlığı kim tasarladı sorusu boşa çıktığı için verilecek cevap hatalı olmaktadır.[283]

Dawkins'e göre evrim, Tanrı'nın varlığına mahal vermeyecek şekilde varlığı ve canlı tasarımını açıklasa da Tanrı varsayımının tüm bu açıklamalara rağmen hala hayatta

---

[281] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 96-100.

[282] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 115.

[283] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 176.

olmasının nedenlerinden biri ‘boşlukların Tanrı’sına olan inançtır.[284] Bu ifade, bilimin cevap bulamadığı soruların doğuracağı boşlukları ifade eder.[285] Dawkins’e göre yaratılışçılar bilimin cevap veremedikleri boşlukları gösterir ve işte derler, “bunu sadece Tanrı” yapabilir.[286] Örneğin şu an için, bilim canlılığın ne ve nasıl olduğunu deneysel olarak açıklayamamaktadır. Bu durum yaratılışçıların arkasına saklandığı ender dayanaklardan biridir. Canlılık biyolojik bir süreç olsa da ilk nüveleri kimyasal reaksiyonlara bağlı özel bir tepkime ile oluşmuştur. Bilim henüz bu özel ortam koşullarının sırrını çözebilmiş değildir. Bu bilmecenin ileride çözülmesi beklenmektedir. İlk canlılığın bir kez başlamış olması onu imkânsız kılmaz. Bu rastgele olay bir kere daha cereyan edebilir. Fakat yaratılışçılar bilimin henüz açıklamakta zorlandığı bu konuları bilimi geçersiz bir araçmış gibi sunmak için kullanmaktadırlar. Onlara göre bilim her şeyi açıklayamaz. Çünkü bazı durumlar sadece Tanrı’nın işlerine hastır. Canlılığın evrimi açıklanabilmiş olsa da ilk canlının nasıl var olduğu konusu bilimin anlamayacağı bir konu olarak kalacaktır. Çünkü canlıyı var eden Tanrı’dır. Bilim bugünkü gücüne rağmen bir sivrisinek yaratmaktan dahi acizdir.[287] Ancak yaratılışçıların en çok ilgilendiği konulardan biri olan bilimin henüz açıklayamadığı konuların Tanrı ile açıklanması Tanrı’nın varlığı lehine delil değildir. Bu durum sadece bilimin henüz istenen seviyeye gelmemiş olduğunun kanıtı olur. Bilimin açıklayamadığı konular arttıkça yaratılışçıların heyecanlandığını iddia eden Dawkins, günün birinde bilimin cevap veremediği hiçbir konunun kalmayacağını ifade eder.[288] Bilimsel gizemler cevapsız kalan soruları Tanrı ile doldurmak için var değillerdir. Onlar yeni sorulara olanak sağlamak ve bilim insanlarını heyecanlandırıp harekete geçirmek için vardır. Canlılığın ne olduğuna henüz cevap verilmemiş olması yaratılışçıları değil daha çok bilim insanlarını heyecanlandırır. Tanrı hiçbir şeyin açıklaması değildir. Aksine var olacak açıklamaların başarısızlığının ispatıdır. Sorunları açıklamak yerine “Tanrı’nın işi” deyip geçiştirmek aslında o soruna omuz silkmektir.[289]

---

[284] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 255.

[285] Murat Akin, “‘Boşlukların Tanrı’sı’ İfadesi ve Kelâmî Açıdan Değerlendirilmesi”, *Bilimname* 2019/37 (30 Nisan 2019), 3.

[286] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 180.

[287] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 128-130.

[288] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 119.

[289] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 120-127.

Dawkins'e göre bir Tanrı'ya inananlar canlıların varlığının Tanrı'nın varlığının delili olduğu fikrinden artık vazgeçmelidirler.[290] Çünkü Darwinci açıklamanın canlılığın varlığını ispat etmek için yeterli olduğu aşikârdır. Buna rağmen Tanrı'yı hala bu tablonun bir yerlerine konumlandırma çabası güdenler bilimin henüz cevap veremediği konulara göz dikmektedirler. Örneğin 4 milyar yıllık evrimde ilk canlının nasıl oluştuğu sorusu veya Big Bang'den önce ne vardı gibi sorular modern bilimin henüz cevap veremediği konulardır. Dawkins bir Tanrı'ya inananların bilimdeki bu boşlukları Tanrı ile cevaplamaya çalışsalar da o Tanrı boşlukların Tanrı'sı olmaktan öteye gitmez. Çünkü Tanrı'dır diye verilen cevapların hiçbiri gerçek değil aksine geçiştirmedir. Cevabın Tanrı olması durumunda en az canlılığın kendi kendine var olması kadar olanaksız başka bir olanaksız konu açılır ki bu da Tanrı'nın nasıl var olduğu sorusudur. Çünkü bu hassas ve olanaksız tasarımı var eden Tanrı'nın bir açıklaması yoktur. Bu anlatıma dayanarak Tanrı varsayımının geçersiz kaldığı görülebilir.

---

[290] Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 255.

4. SONUÇ

Dawkins'in evrim teorisini sunuş şekli incelendiğinde onun evrim teorisine karşı korumacı bir yaklaşım sergilediği görülebilir. Buradaki korumacılıktan maksat, evrim teorisi hakkında oluşacak herhangi bir yargıyı uzaklaştırma çabasıdır. Ancak onun bu tutucu tavrı daha çok evrim çerçevesinde oluşabilecek metafizik yorumlar hakkındadır. En nihayetinde evrim, bilimsel bir teori olarak gündemimizde olmalıdır. Bu anlamda varsayım ve hipotezler üzerine kuruludur. Bununla birlikte evrim, her bilimsel teori gibi, sonuçları doğuran nedenler hakkında da yargıda bulunmaktadır. Bu durumda evrim teorisinin çalışma sistemi ile ilgili sorulacak olan neden sorularının sürekli başka bir açıklaması var olacaktır. Ancak bilimsel iddialar tüm neden sorularına cevap vermeye çalıştığında bilimin sahasından ayrılmak zorunda kalırlar. Çünkü bilim tüm nedenlere cevap verecek mahiyette değildir. Bilim kendisine bir sınır çizer ve çalışma alanını bu sınırlar içerisinde sürdürmeye çalışır. Bilimin sınırlarının dışına çıkıldığında artık bilimden değil felsefeden bahsedilebilir.

Dawkins'in evrim teorisini açıklama yöntemine bilimin sınırları içerisinde ne kadar kaldığı nazarıyla bakılabilir. O, evrimi sunmaya canlıları gözlemekle başlamıştır. Hepimiz için malum olan şey canlıların mükemmel bir şekilde karşımızda durduklarıdır. Bu onların tasarımında neredeyse kusursuz bir incelik ve güzellik olduğu izlenimi uyandırır. Bu durumda W. Paley'in doğal teoloji kitabında öne sürdüğü gibi, karşımızda duran canlının kendiliğinden var olamayacağı ve bir tasarımcısının olduğunu düşüncesine kapılmamız son derece olanaklıdır. Dawkins tam da canlının bir tasarımcısını düşündüğümüz bu anda araya girmiş ve iki iddiada bulunmuştur. Birincisi, canlının tasarımının bir illüzyon olduğu, ve aslında tasarımın tamamlanmamış bir sürecin ürünü olduğu, ikincisi bu illüzyonu var eden tasarımcının bilinçsiz bir doğa yasası olduğudur. İlk iddia canlılık hakkındaki hükmümüzü değiştirmeye yöneliktir. Dışarıdan bakan herhangi bir izleyiciye göre canlı tasarımı, süreç içinde tamamlanmamış bir illüzyon da olsa tasarım vardır. Dawkins, tasarımın illüzyon dahi olsa gerçekte var olduğunu varsayar ve ikinci iddiasına gelir. Artık tüm düğüm ikinci iddiada, yani tasarımcının kim olduğu ve neye benzediği üzerinde olacaktır.

Dawkins tasarımcı konusu üzerinde büyük bir dikkatle durmaya çalışır. Çünkü ona göre bu bölüm insan zihninin hatalı yorumlarıyla doludur. Tasarım bahsi insanın zihinsel kusurları ile beraber yorumlamaya başlandığı zaman sağlıklı bir çıkarım son derece zor

olacaktır. Çünkü tarih boyunca insanlık hatalı yollara gerek kültürel, gerek dini etmenlerin zorlamasıyla girmiştir. Bunun sonucunda tanrılar, dinler, peygamberler, kutsal kitaplar ve aklımıza gelebilecek her türlü metafizik öğe var olmuştur. Bu zihinsel kusurlardan birisi amaçlılık yanılgısıdır. O halde bilinmesi gereken en temel gerçek, doğanın bir amacının olmadığıdır. Doğa vardır ve kendine içkin yasalarla doludur. İnsanın görevi bu yasaları keşfetmektir. Ancak dikkat edilmesi gereken şey yasaların varlığına amaç tayin edilmemesi gerektiğidir. Örneğin yerçekimi bir doğa yasasıdır. Ancak onun amacı doğadaki nesneleri çekmek değildir. O sadece bir yasadır ve onun varlığı sayesinde nesneler dünya yüzeyinde kalabilmektedir. Bir yasanın varlığını bilmek ona amaç tayin etmemizi gerektirmez. İkinci büyük zihinsel kusur ikiselci zihnimizden kaynaklanır. İkiselci zihnimiz doğadaki olguları deneyimledikten sonra onlara bir ruh atfeder. Bu görüşe göre her nesnenin bir de görünmeyen tarafı vardır. Görünmeyen bu taraf, animistik atalarımızın hayal gücünü beslemiş ve bizi doğada bulunan her şeyin bir de ruhu olduğu yanılgısına düşürmüştür. Atalarımıza göre ateşin, ağacın, ayın, güneşin ve daha pek çok şeyin bir ruhu vardır. Bu ruh kültü, zihnimizin amaçsalcı tarafından ileri gelir ve bizi doğada var olmayan şeyler vehmetme yanılgısına düşürür. İnsan zihninin bu kusurlarını tanımak bu hatalara düşmemizi önleyebilir. Bu anlamda canlıların tasarımı bilinçli bir tasarımcı tarafından değil, tamamen doğa yasalarına sadık kalınarak, evrim yoluyla var olmuştur. Burada bir tasarımcı vehmetmek hatalıdır.

Tüm bu akıl yürütmeler sırasında dikkatlerden kaçmaması gereken yer evrimin bilimsel açıklamalarının bittiği yerlerdir. Dawkins, bilimsel izahlarını yaptıktan sonra teoriyi kendi felsefi görüşü lehine sunmaya çalışmıştır. Bu aşamada Dawkins'in hangi felsefi temellere dayandığı sorusu sorulabilir. Dawkins'in metoduna bakıldığında amaçladığı şeyin doğal olan ile doğal olmayan arasındaki ayrımı yapmaya çalışmak olduğu görülür. Onun bilime yüklediği anlam, başlangıçta bilimin sınırlarının ne olması gerektiğiyle alakalıdır. Dawkins bilimin sınırlarını sadece tabiat olarak belirler. Doğa ile alakalı olmadığını düşündüğü doğaüstü tüm fenomenler saf dışı bırakılmalıdır. Bu sınır Robert Pennock, Micheal Ruse gibi pek çok bilim felsefecisinin metodolojik natüralizm ismini verdiği yöntemdir. Bu açıklamada doğaüstü olaylar bilimin sınırları içerisinde sayılmaz. Bu anlamda bilimsel bilgi sadece deney ve gözlemlere dayandırılabilir. Gözlemlenebilir ve ölçülebilir olmayan fenomenler bilimsel olamadığı için inancın konusu olabilirler. Bir diğer ifadeyle bir olayı açıklamak için kullanılması gereken olası hipotezler evreninden doğaüstü açıklamalar çıkarılmıştır. Bunun yerine sadece doğaya ilişkin hipotezler ile

cevaplar aranabilir. Metodolojik natüralizmi bilimin hangi sınırlar içerisinde kalması gerektiği bakımından sağlıklı bir yöntem olarak ele almak mümkündür. Çünkü böylece bilime bir sınır tayin edilir ve herkesin aynı kanaatte buluşabileceği bir zemin hazırlanabilir.

Ancak Dawkins'in bilimsel yaklaşımı bu sınırlar içerisinde de kalmamıştır. O, bilimsel bir yöntem olarak metodolojik natüralizmi doğru bulduğu gibi buradan ontolojik natüralizme geçiş yapmaktadır. Ontolojik natüralizm, metodolojik natüralizmde olduğu gibi sadece biliminin sınırlarını çizmekle uğraşmaz. Bu iddiasını bir seviye daha ileri götürerek evrende doğaüstü hiçbir fenomenin olmadığını iddia eder. Nasıl ki bilimsel metot evrende sadece deney ve gözlemle ispatlanabilir fenomenleri ele alabiliyorsa, bilimin konusu olmayan herhangi bir fenomenden bahsetmek de hatalıdır. Metodolojik natüralizm olayların sadece doğal nedenlerle açıklanması gerektiğini düşünür. Yöntem olarak da evrende açıklamaya çalıştıkları olay ve varlıkları doğaüstü sebeplere yer vermeden açıklamaya çalışır. Ancak bunu sadece metot olarak yaptıkları için doğaüstü açıklamaları tamamen inkâr etmezler. Doğaüstü olaylar onlar için agnostik bir konudur, varlığı veya yokluğu çoğu zaman bilimsel metodun konusu olmaz. Sadece ileri sürerek üzerinde araştırma yapacakları hipotezler doğaüstü konular değildir. Ontolojik natüralizm ise tüm doğaüstü olayları reddetmektedir. Ne metafiziksel kavramlar, ne dinler ne de Tanrı gibi açıklamaların varlığı söz konusu bile değildir.

Dawkins'in evrim teorisinden yola çıkarak, tüm varlığı doğayla ilişkin varlıklarla açıklama girişiminde her iki natüralist görüşün kanaati yer alır. Bu görüşte evrende hiçbir şeyin açıklaması doğaüstü olmamalıdır. Ancak Dawkins bilimsel açıklama gayretini ileri taşıyarak ontolojik natüralizmin gerçekliğini savunmaya girişmiştir. Bu bağlamda bilimsel metot doğaüstü açıklama kabul etmediği gibi aynı zamanda böyle fenomenlerin varlığı bile söz konusu olmamalıdır. Peki, ontolojik natüralizmin iddiaları ne kadar doğru sayılabilir? Bilimsel sınırların tayini konusunda işlevsel olan natüralizm deney ve gözleme sadece doğaya ilişkin varlıkla yetinmekte haklı olduğu varsayılabilir. Ancak gerçekte doğaüstü varlıkların olmadığını iddia etmenin sıhhati bilimsel sınırlar içerisinde kalınarak cevaplandırılabilir mi? Bu sorunun cevabını Dawkins'in iddiaları üzerinden ele almak mümkündür.

Dawkins'e göre canlılığın açıklaması evrim iken evrimin hiçbir açıklaması yoktur. Doğanın neden evrim gibi bir yasayı var ettiği kaçınılması gereken sorulardandır.

Sorulacak her “neden” sorusu, soru olarak kabul edilmemelidir. Ancak buradaki en kritik yer Dawkins’in kendi söyleminin dışına çıktığı andır. Çünkü o, herhangi bir doğa yasasının niçin var olduğunu sormayı kaçınılması gereken sorular olarak cevaplarken, kendisini kaçıramamıştır. Onun doğa yasaları neden var sorusunun yerine verdiği cevap, “nedensizliktir”. Ancak nedensizlik de başlı başına bir cevap olduğu gibi herhangi bir bilimsel izah da değildir. Bu anlamda bilimin sınırlarının dışına çıkılmıştır. Dolayısıyla bu soruya verilen cevabın kökeni bilimden ayrılıp natüralist yoruma dayandırılmıştır. Natüralizme göre tabiattaki tüm olguların açıklaması yine doğaya içkindir. Doğa dışı tüm kabullerin hatalı sayılması gerekmektedir. Ontolojik natüralizmin yansıması olan bu ifadenin kendi içinde tutarsız olduğu görünmektedir. Çünkü doğa ile ilgili olan hemen her konuda “neden” sorusunun bittiği bir sınıra gelmek kaçınılmazdır. Bu sınırdan sonra doğaüstü bir açıklama kabul etmek metodolojik yöntemin sınırlarının dışına çıkmak demektir. Bu durumda artık bilim değil, felsefi çıkarımlar üzerinden hareket edilmelidir. Dikkat edilmesi gereken şey bilimin tanımına uyan sınırların dışında da bir varlık varsayılmaktadır. Çünkü bilim metot olarak doğa ile sınırlı kalarak yoluna devam edebilir. Ancak bilimin dışında bir dünya olduğu varsayımında bulunmak bilimsel sınırla alakalı olamadığı için bilimsel metotla yargılanamaz.

Ontolojik natüralizmin bu anlamda kendi içerisinde cevaplandırması gereken soruları bulunmaktadır. Bunlardan ilki doğaüstü varlıkların hangi ilke ile yok sayılacağının bir cevabının olmamasıdır. Çünkü bilimin bunu iddia edebilmesi için evrenin her noktasına bakması gerekmektedir. Ancak bu durumun imkânsız oluşu doğaüstü varlıkları savunanların lehinedir. İkinci sorun, bilimin tanımı gereği sadece doğaya içkin fenomenlerle ilgilenebileceği gerçeğidir. Bu durumda doğaüstü varlıkları tanımlamak için bilimsel veri kullanıldığında artık bu varlıkların ne denli doğaüstü ile alakalı oldukları tartışmalı olur. Şayet bilim metafizik varlıkları test edebiliyorsa, onlar doğaüstü olandan ayrılmış olmaları gerekir. Robert Pennock bu durumu “doğaüstü varlıkları anlayabilmek için doğal bilgiyi (deney, gözlem) kullanabiliyorsak, onların tabiatüstü olduklarından söz edemeyiz” şeklinde özetlemiştir.

Dawkins doğa dışında herhangi bir açıklamayı kabul etmediği için cevabı sadece doğal (natural) olanda aramıştır. Ancak böyle bir durumda çözüm için nesnenin kendisine bakmaktan başka yol kalmamıştır. Bir yapıyı açıklamak için yapıda var olan şeyin açıklaması kendisini oluşturan parçalara indirgenmek problem çözümünde kullanılan bir yöntemedir. Örneğin A’nın nedeni B ise B’nin nedeninin ne olduğunu sorulur. B’ye

bulunan cevap C'ye, C'nin cevabı da bizleri D'ye ulaştırdığını varsayıldığında her şeyin cevabının D olduğunu söylemek bir açıklama mıdır?

Bilimsel anlamda bu soruya evet demek indirgemecilik ile açıklansa da indirgemeci cevabın ne kadar açıklayıcı olacağı tartışmalıdır. İndirgemeci yaklaşım bir sistemin parçalarını anlamamıza olanak sunsa da bütünün kendisinden haber veremez. Bu durumda A, D olmaz. Çünkü A ile D'nin mahiyeti farklıdır. Örneğin akıllı telefon; cam, silikon ve elektrik devrelerinden oluşur ama bu parçaların kendisi değildir. Oluştukları bileşen daha farklı bir sınıfa aittir. Yine Dawkins'in örnek verdiği bilgisayarlar, bahsi geçen alt bileşenlerden oluşsa bile tüm bu bileşenlerin toplamı gibi davranmazlar. Bunun yerine bambaşka bir özellik kazanmış olurlar. Bir başka örnek de su üzerinden verilebilir. Canlılık Dawkins'in iddia ettiği gibi bir fenomenin indirgenerek açıklamaya çalışılması suyun bileşenlerine indirgenerek açıklaması gibidir. Bilindiği üzere su, hidrojen ve oksijenin kimyasal tepkimesiyle oluşan bileşiktir. Ancak su, hidrojen veya oksijen gibi davranmaz. Kendine ait bir karakteri vardır ve başka bir form olarak mevcuttur. Dawkins indirgemeci bir yaklaşımla açıkladığı canlının nedeni olarak canlının bileşenlerini göstermiştir. Ona göre canlılık genlerin diktesi ve davranışları üzerine temellenmiş bir bütündür. Bu haliyle aslında canlılık yoktur, genlerin toplamı vardır. Ancak bu açıklama canlılığı açıklamamaktadır.

Canlı davranışlarını anlamak açısından indirgemeciliğin farklı bir bakış açısı sunduğu söylenebilir. Ancak bir şeyi parçalayarak açıklamanın nihai durağı her şeyin atomlardan teşekkül ettiğidir. Bu durumda görünen her varlık atomlardan müteşekkildir. Fakat dikkat edilirse her şeyin atomlardan var olduğu bilgisi ile her şeyin atomlar gibi davrandığı bilgisinin farklı olduğudur. Her varlık kendi tabiatına göre hareket etmektedir. Ateş ve suyun atomlardan oluştuğu doğru bilgidir. Ancak ateş ve su farklı şeylerdir. Onları aynı karaktere indirgemek, felsefi açıdan tartışmalı bir konudur. Bu durumda canlılığı daha alt bileşenlere parçalayarak açıklamak gerçek bir açıklama değildir. Çünkü canlılık daha büyük bir organizmadır ve kendisini oluşturan mekanizmalardan farklıdır. Dawkins'in indirgemeci yaklaşımla canlılığı ele alması onun bilimsel yönteminin dışına çıkarak natüralist bir tavırla olayları yorumlaması anlamına gelmektedir.

Dawkins evrimi kendi felsefi görüşü ile yorumlayarak ateizmi haklı çıkarmıştır. Üstelik onun ateist görüşlerinin oluşmasında tek etken natüralist felsefeyi benimsemiş olması değildir. O genelde dini, özelde Tanrı'yı kendisine düşman seçtiğini belirtir. Kendi ateist

düşüncesinin merkezinde tüm kötülüklerin başlangıcı Tanrı'dır. Tanrı insanı yaratmamıştır, insan Tanrı'yı vehmetmiştir. Zaten Tanrı'nın varlığı lehine ileri sürülen tüm deliller geçersizidir.

Dawkins'in dinlere ve Tanrı kavramına yaklaşımında felsefi bir tenkit bulunmaz. Bunun yerine onun kendine düşman olarak seçtiği Tanrı'ya öfkesi yatar. Bu bağlamda Russell'dan ödünç aldığı uzaydaki porselen çaydanlık örneğinin Tanrı'nın aleyhine kullanmasında herhangi bir benzerlik yoktur. Tanrı ile porselen çaydanlığın mahiyeti ve ihtiva ettiği anlamlar farklıdır. İnançlı bir insan için Tanrı, tasarlayan, biçimlendiren var eden biri olarak hayatımızdayken, çaydanlığın böyle bir vazifesi olduğu söylenemez. Bu bakımdan uzayda bir çaydanlık vehmetmek için bir neden yokken, varlığı var ederek onu tasarlayan birinin vehmedilmesi farklı şeylerdir.

Dawkins'in Tanrı'nın mümkün olup olmadığı hakkındaki akıl yürütmesinde kullandığı önerme hatalıdır. Onun iddiasına göre Tanrı varsayımı mümkün değildir çünkü karmaşık bir tasarımı var edecek zekâ evrimden daha karmaşık olmalıdır. Bu durumda Tanrı'yı kimin var ettiği sorusuna cevap verilemeyecektir. Ancak teolojik açıdan Tanrı zaten tasarlanmış ve inşa olmuş bir zat değildir. Tanrı, evrenin ilk nedeni olan zorunlu bir varlık olarak tanımlanır.[291] Yine Tanrı, Dawkins'in iddiasındaki gibi karmaşık değil, teizmde son derece basit olarak tanımlanmaktadır. O halde Dawkins'te bahsi geçen Tanrı, inananların tanrısı değildir. Dawkins'in Tanrı için yaptığı akıl yürütmeler hatalıdır. Dawkins'in Tanrı'nın varlığı lehine ileri sürülen felsefi açıklamaları eleştirdiği tüm konular din felsefesi literatüründe cevaplandırılmış olup, her iddiasına bu tez içerisinde cevap verilmemiştir. Çünkü tezin sınırları onun evrim ve ateizm bağlantısını nasıl kurduğu üzerine odaklanmıştır. Bu anlamda Tanrı'yı tenkit maksatlı sorduğu her soruyu tanımak gerekliliğiyle beraber, her sorusuna verilmiş bir cevabın bulunduğu unutulmamalıdır.

Dawkins'in ısrarla karşı çıktığı konulardan biri de amaçlılık fikridir. Amaçlılık inananlar açısından Tanrı'nın varlığı lehine kullanılan delillerden biridir. Teleolojik delil olarak adlandırılan bu görüş evrende bir düzen ve gaye olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayımdan hareketle evrenin bir tasarımcısı olduğunu ve bu tasarımcının da Tanrı

---

[291] Hasan Tanrıverdi, *İnancın rasyonelliği sorunu (John Hick örneği)* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010), 19.

olduğu iddia edilmektedir. Teleolojik delilin en büyük varsayımı olan evrende bir amacın olduğu düşüncesi Dawkins'in şiddetle eleştirdiği hususlardandır. Dawkins, dikkatli bakıldığında evrende herhangi bir amacın olmadığının anlaşılacağını iddia eder. İnsanlığın yüzyıllar boyunca canlılığı amaçlı bir yaratmayla var olduklarını savunmaları evrim teorisi sayesinde geçersiz bir düşünceye dönüşmüştür. Bu anlamda evrimin asli bir amacı yoktur. O ne bir canlıya hayat vermek ne de hayat verdiği canlının farklı özellikler kazanmasına olanak sağlar.

Dawkins için erim, kendi süreci içerisinde milyonlarca ara kademeye ulaşmış ve yoluna devam etmiştir. Bu ara kademelerden herhangi birini ötekine nazaran daha üstün görmek kibir ile eşdeğerdir. Örneğin evrimin amaçsızca var etmiş olduğu biz insanların evrene bakıp, her şeyin bizim var olmamız için yaratılmış olduğunu düşünmeye kalkmamız kibrimizden ileri gelir. Çünkü evrende var olan yasa ve olguların nihai olarak bizi var etmek için harekete geçtikleri gibi bir zannın sonucudur. Evrenin bizi var etmek için bilinçli olarak tasarlanmış bir yer olduğunu düşünmektense evrendeki yasalar bu şekilde olmasaydı biz var olmazdık diye düşünmek daha rasyonel ve mütevazı bakış açısı kazanmamızı sağlar. Zira evren bizi var etmek için harekete geçmemiştir, evren böyle olduğu için insan var olmuştur. O halde doğaya bakıp, bunca yıllık yaşam tarihini canlılık var olsun diye yorumlamak hatalıdır. Üstelik bu hatalı yorum günümüzde hassas ayar gibi iddiaların ortaya atılmasına neden olmaktadır. Hassas ayar argümanına göre yeryüzünün evrendeki konumu matematiksel olarak son derece hassas olarak belirlenmiştir. Örneğin yerçekiminin şiddeti 10^{60}'ta 1 oranında değiştirilseydi evren ya da yıldızlar çökerek yaşamın başlamasına olanak sağlamamış olurlardı. Bu olasılık evrenin herhangi bir yerinde saklanan saç telini rastgele bulmak kadar düşük bir sayıya denk gelmektedir. O halde dünyanın konumunu ayarlayan bir kudret var olmalıdır. Evreni böylesi bir incelikli konuma ancak Tanrı yerleştirebilir. Hassas ayar argümanın mantığı evrenin amaçlı hareket ettiği varsayımıdır. Dawkins amaçsal bir anlam yüklenen tüm bu açıklamaları kabul etmez ve bizim için tasarlanmış bir evren modelini reddeder.

Oysa evrim teorisi sadece bu paradigmayla ele alınmak zorunda değildir. Evrim teorisinin ileri sürdüğü yöntemi Tanrının canlılığı yaratma şekli olarak gören görüşlerin var olması örnek olarak verilebilir. Akıllı tasarım olarak adlandırılan bu görüşe göre dışarıdan herhangi bir yönlendirilmeye maruz kalmadan ve tamamen rastgele gerçekleşen mutasyonlar bu şekilde kompleks canlılar var edemez. Bunun yerine tüm bu değişimi yönlendirerek canlılığın çeşitlenmesine neden olan bir güç düşünmek olasılıksal olarak

daha yüksek bir ihtimaldir. Bu durumda bu kadar eşsiz yapıda canlılığın var olması kendiliğinden gerçekleşen mutasyonlarla değil ancak Tanrı tarafından bir müdahale ile mümkündür. Evrimi akıllı tasarım nazarıyla ele aldığımızda metodolojik natüralizmin çizdiği sınırların ihlal edilmesine gerek olmadığı görünür. Elbette bilimsel araştırmalar natürel düzlemde yapılmaya devam edilebilir. Örneğin evrim açısından bakıldığında genetik çeşitliliğe neden olan şeyin mutasyon olduğu kabul edilebilir. Ancak mutasyonun arka planında bir güç varsaymak bilimsel yönteme dâhil edilmediği sürece zararsızdır. Üstelik böyle bir gücün varlığı düşük olasılıktaki durumların izahını yapmayı kolaylaştıracaktır. Örneğin gözün evrimi için gerekli olan ilk mutasyonun varlığını açıklamak kolaylaşacaktır. Ancak Dawkins, ontolojik natüralizmin katı yorumuyla hareket etmiş ve metafizik tüm öğeleri baştan saf dışı bırakmıştır.

Natüralizmin bu yorumundan kaçınarak akıllı tasarımın öne sürdüğü varsayım ile hareket edildiğinde doğaüstü bir gücün evrim açısından yönlendirici olduğu ortaya çıkacaktır. Bilimsel metodun işlevi açısından düşünüldüğünde böylesi bir gücün varlığı veya yokluğu hususunda söz söylemek mümkün değildir. Bu durum, metodolojik natüralizm doğaüstünü açıklamaya girişmekten uzak durur, çünkü o doğaüstü açıklamalar bilimsel araştırma yöntemleriyle bilinemez şeklinde özetlenebilir. Bilimsel metotların doğa ile ilgilenmek için tasarlandıkları gerçeği hesaba katıldığında onun sadece gözlenebilir olan ile ilgilenmesi son derece makuldür. O halde bilimsel metot bizlere deney ve gözlemin konusuyla ilgilenmemizi şart koşarken doğaüstü olana aklî çıkarımla ulaşmak mümkün görünmektedir.

Bilimsel teoriler, doğaya ilişkin betimlemelerden oluşur. Bu anlamda bir gerçeklik olarak karşımızda duran doğayı ve onun davranışlarını açıklayabilmemiz, hakikate ne denli ulaştığımızla alakalıdır. Bilimsel veriler içinde bulunduğumuz doğanın betimlemeleri gibidirler. Onlar bizi hakikate daha çok yakınlaştırmak için ortaya atılırlar. Bu anlamda hiçbir bilimsel veri Tanrı'yı kendisine düşman veya dost seçmez. Tanrı kavramı doğal olarak metafizik açıklamalarla algılanmaktadır. Dawkins evrim anlatısına başlamadan evvel metafizik açıklamaları dışarıda tutmuş ve bilimin sahasına ait olan veriyi bu alana kapatmıştır. Bunu yaparken naturalist bir yaklaşımla bilimsel verinin hayatın tüm anlamını inşa edebileceğini savunmuştur. Bu anlamda onun iddialarını bilimsel bir anlatı olarak doğru kabul etmek mümkün olsa da, naturalist felsefi görüşünü tek hakikat olarak görmek hatalı olacaktır. Zaten doğaüstü alan, bilimin kullandığı doğal yöntemlerle keşfedilmeye açık değildir. Bilimsel yöntemin çalışabildiği alanın sadece doğal olanla

alakalı olması, doğal olanın dışında herhangi bir gerçeklik olmadığı anlamına gelmemektedir.

KAYNAKÇA

Akin, Murat. "'Boşlukların Tanrı'sı' İfadesi ve Kelâmî Açıdan Değerlendirilmesi". *Bilimname* 2019/37 (30 Nisan 2019), 661-684. https://doi.org/10.28949/bilimname.519544

Arican, Kazım. "Felsefî ve Teolojik Bir Problem Olarak Dinî Çeşitlilik". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1 (15 Haziran 2011), 71-98.

Asan, Sonnur Günaydın. "Richard Dawkins'in 'Tanrı Yanılgısı' Kitabındaki Mantık Yanlışları". *İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 13 (30 Haziran 2020), 153-182.

Bakırcı, Çağrı Mert. *Evrim Kuramı ve Mekanizmaları,Evrimin Temelleri ve Nasıl İşlediği Üzerine*, İstanbul: Ginko Bilim, 2. Basım, 2018.

Çakmak, Mustafa. "Evrim Teorisi Tanrının Varlığı İçin Gerçek Bir Tehdit midir?" *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/2 (07 Nisan 2015), 55-81.

Darwin, Charles. *İnsanın Türeyişi*. çev. Öner Ünalan. İstanbul: Onur Yayınları, 2002.

Darwin, Charles. *Türlerin Kökeni*. çev. Bahar Kılıç. İstanbul: Alfa Yayınları, 14. Basım, 2021.

Dawkins, Richard. *Ataların Hikayesi : Yaşamın Kökenine Yolculuk*. çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Hil Yayınları, 2022.

Dawkins, Richard. *Bir Şeytanın Papazı*. çev. Melisa Miller. İstanbul: Kuzey Yayınları, 2019.

Dawkins, Richard. *Cennetten Akan Irmak*. çev. Sinem Gül. İstanbul: Varlık Yayınları, 2018

Dawkins, Richard. *Gen Bencildir*. çev. Melisa Miller. İstanbul: Kuzey Yayınları, 2021.

Dawkins, Richard. *Genişlemiş Fenotip*. çev. Çağatay Tarhan. İstanbul: Alfa Yayınları, 2018.

Dawkins, Richard. *Kör Saatçi*. çev. Melisa Miller. İstanbul: Kuzey Yayınları, 2021.

Dawkins, Richard. *Olasılıksızlık Dağına Tırmanmak*. çev. Melisa Miller. İstanbul: Kuzey Yayınları, 2021.

Dawkins, Richard. *Tanrı Yanılgısı*. çev. Melisa Miller. İstanbul: Kuzey Yayınları, 2019.

Dawkins, Richard. *Tanrıyı Aşmak*. çev. Melisa Miller. İstanbul: Kuzey Yayınları, 3. Basım, 2019.

Dawkins, Richard. *Yeryüzündeki En Büyük Gösteri*. çev. İstem Fer. İstanbul: Kuzey Yayınları, 2010.

Dennett, Daniel C. vd. *Dört Atlı*. çev. Melisa Miller. İstanbul: Kuzey Yayınları, 2019.

Dobzhansky, Theodosius. *Evolution, Genetics and Man*. John Wiley and Sons, First American Edition., 1955.

Doko, Enis. *Metafiziğin Temelleri Analitik Metafiziğe Giriş*. İstanbul: Mona, 1. Basım, 2020.

Enis Doko, Mehmet Bulgen. *Güncel Kelam Tartışmaları 2*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1. Basım, 2021.

Ergün, Ragıp. "Darwin'de Sosyal Darwinizm". *Din Sosyolojisi Araştırmaları* 2/2 (20 Nisan 2022), 1-20.

Erten, Murat. "İbn Haldûn'da Varlık ve İnsanın Evrimi". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21 (29 Kasım 2019), 59-79. https://doi.org/10.32709/akusosbil.602188

Freeman, Derek vd. "The Evolutionary Theories of Charles Darwin and Herbert Spencer [and Comments and Replies]". *Current Anthropology*. https://doi.org/10.1086/201464

Gündoğan, Saim. "Richard Dawkins'in Tanrı'nın Varlığına Yönelik Eleştirisinin Çıkmazları". *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 8/2 (14 Temmuz 2022), 815-847.

Hoyle, Fred - Wickramasinghe, Chandra. *Our Place in the Cosmos: The Unfinished Revolution*. London: J M Dent & Sons Ltd, 2. Basım, 1993.

Kılıç, Recep (ed.), *Din Felsefesi El Kitabı*. İstanbul: Grafiker Yayınları, 3. Basım, 2014.

Marshall-Pescini, Sarah - Kaminski, Juliane. "The Social Dog: History and Evolution". *The Social Dog: Behavior and Cognition*, 3-33. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-407818-5.00001-2

Mayr, Ernst. *Evrim Nedir?* çev. Nurdan Soysal. İstanbul: Say Yayınları, 2018.

Özgökman, Fatih. *Teleolojik Delil ve Evrim Teorisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.

Paley, William. *Natural Theology*. ed. Matthew D. Eddy - David Knight. Oxford: Oxford University Press, Reprint edition., 2008.

Pay, Metin. *Teleolojik kanıt bağlamında akıllı tasarım kuramı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014. https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/35543

Petto, Andrew J. - Laurie R. Godfrey (ed.). *Yaratılış mi Evrim mi?* çev. Çağatay Tarhan vd. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1. Basım, 2022.

Ramazan, Yasin. *Düşünmenin Alfabesi*. İstanbul: Babil Kitap, 1. Basım, 2020.

Şahin, Hüseyin. "Tanrı'nın Varlığına Dair Modern Delillerden İnsancı İlke ve Hassas Ayar Delili". *Artuklu Akademi* 1/2 (03 Mayıs 2015), 57-81.

Tanrıverdi, Hasan. *İnancın rasyonelliği sorunu (John Hick örneği)*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010. http://acikerisim.selcuk.edu.tr:8080/xmlui//handle/123456789/2667

Tarakcı, Muhammet. *Bir Hıristiyan apolojist olarak Saint Thomas Aquinas*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005. http://acikerisim.uludag.edu.tr/jspui/handle/11452/5920

Taslaman, Caner. *Big Bang ve Tanrı*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2. Basım, 2013.

Taslaman, Caner. *Evrim Teorisi Felsefe ve Tanrı*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2016.

Taylan, Necip. *Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu*. İstanbul: Mahya Yayınları, 3. Basım, 2016.

Tevfikoğlu, Fatih Gökhan. "Klasik Ontolojik Delil ve 'Kendisinden Daha Mükemmeli-Büyüğü Tasavvur Edilemeyen Şey'". *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (31 Aralık 2021), 234-247.

Wormald, Benjamin. "Scientists and Belief". *Pew Research Center's Religion & Public Life Project* (blog), 05 Kasım 2009. https://www.pewresearch.org/religion/2009/11/05/scientists-and-belief/

Yüce, Fatma. "Din Felsefesinde Kötülük Problemi ve Teodise: Algısal Kötülük Kavramıyla Yeni Bir Perspektif". *Felsefe Dünyası* 63 (15 Temmuz 2016), 179-202.

Zimmer, Carl. *Evrim, Bir Fikrin Zaferi*. çev. Hasan Erol Eroğlu. İstanbul: Alfa Yayınları, 2014.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Bible Gateway. “Bible Gateway Passage: 1 Samuel 15:2-3 - New International Version”. Erişim 02 Aralık 2022. https://www.biblegateway.com/passage/?search=1%20Samuel%2015%3A2-3&version=NIV

“Discovery of New Fossils Reveals Key Link in Evolution of Hind Limbs”. Erişim 27 Kasım 2022. https://news.uchicago.edu/story/discovery-new-fossils-reveals-key-link-evolution-hind-limbs

“Evolution of Darwin’s finches and their beaks -- ScienceDaily”. Erişim 16 Aralık 2022. https://www.sciencedaily.com/releases/2015/02/150211141238.htm

“Galápagos Islands”. *Wikipedia*, 06 Aralık 2022. https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Gal%C3%A1pagos_Islands&oldid=1125949742

Evrim Ağacı. “İlkin Canlılığın Enerji Kaynakları: Ototrof, Heterotrof ve Kemotrof Hipotezleri”. Erişim 18 Aralık 2022. https://evrimagaci.org/ilkin-canliligin-enerji-kaynaklari-ototrof-heterotrof-ve-kemotrof-hipotezleri-2436

“Rushmore Dağı Anıtı”. *Vikipedi*, 16 Ekim 2022. https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Rushmore_Da%C4%9F%C4%B1_An%C4%B1t%C4%B1&oldid=28698768

“Speciation: The Origin of New Species | Learn Science at Scitable”. Erişim 16 Aralık 2022. https://www.nature.com/scitable/knowledge/library/speciation-the-origin-of-new-species-26230527/

Evrim Ağacı. “Tür Nedir? Farklı Tür Tanımları Nelerdir? Canlıları Nasıl Tür Gruplarına Ayırıyoruz?” Erişim 28 Ekim 2022. https://evrimagaci.org/tur-nedir-farkli-tur-tanimlari-nelerdir-canlilari-nasil-tur-gruplarina-ayiriyoruz-88

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Enes BAŞIBÜYÜK
Yabancı Dili	İngilizce
Orcid Numarası	0000-0002-8986-6518
Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası	10523383
Lise	Bahçebaşı Anadolu Lisesi
Lisans	İnönü Üniversitesi, Bilişim ve Öğretim Teknolojileri
Yüksek Lisans	Ordu Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Mesleki Deneyim	Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Okulları.
Akademik Çalışmalar	“Evrim Teorisi Ateizm İlişkisi Richard Dawkins Örneği” Yüksek Lisans Tezi